

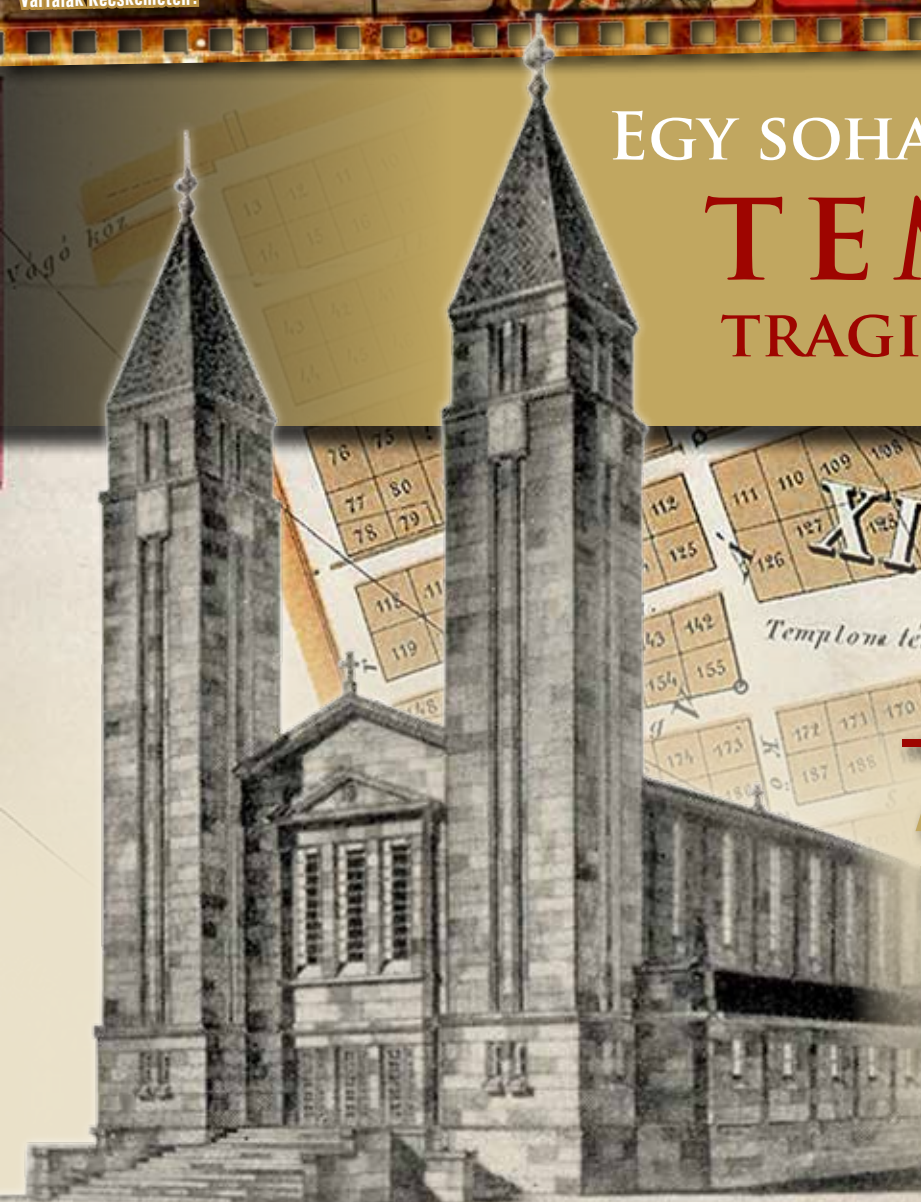

Históriák

A KECSKEMÉTI MÉDIACENTRUM HELYTÖRTÉNETI MAGAZINJA

EGY SOHA FEL NEM ÉPÜLT TEMPLOM TRAGIKUS TÖRTÉNETE

**A föld alatt
rejtőzik a múlt...**

153 éves a

KECSKEMÉTI LAPOK

KEDVES OLVASÓINK!

Önök a Hírös Históriaik című helytörténeti magazinunk 2021. évi negyedik számát tartják kezükben, amely színes tematikájával, újabb szakmai együttműködő partnerek kapcsolódásának örömeivel zárja a cseppet sem egyszerű, sokszor szerkesztőségünk számára is komoly megpróbáltatásokat tartogató 2021-es esztendőt.

A Hírös Históriaik téli számában szerzőink – kapcsolódva a havonta jelentkező televíziós magazinhoz – olyan témákról értekeznek, amelyek a kecskeméti kulturális életben is érdeklődésre tartanak számot. Idei utolsó számunk tíz szerzőjének írásai között éppen ezért kapott helyet a dr. Tóth Szilárd levéltáros által szakmai alaposítással kutatót, soha fel nem épült máriavárosi templom viszonytagságos története, amelynek tragédiája mindmáig ott él ez emberek lelkében.

És ha már templom! Egy – a régészeti feltárások és a történeti források találkozására által létrejött – rendkívül érdekes cikket is találhatnak a kiadvány kezdőoldalaiban. Bezsényi Ádám történész ugyanis a kecskeméti főtér és a református templom felújítása kapcsán előbukkanó templomkerítés alapjainak jelentőségével, annak kialakulásával foglalkozik, amelynek kezdeti fázisát a 18. században kell keresnünk.

Az elmúlt számok „Korok találkozásai a régészetben” című rovatának kisebb „csendje” után most Fazekas András Kristóf régész a 2021. évben Kecskemét belvárosában végrehajtott, részletes dokumentációval ellátott régészeti feltárások eredményeiről számol be Önöknek. A városunk története számára kiemelkedő jelentőségű, több kérdést is felvető eredmények között ott látjuk a kora újkori Vásártér gabonatarló körzetének kirajzolódását, de számos 16. századi cserépedény és éremlelet is napvilágot látott, amelynek eredményéről és értékeléséről most Önök is bővebben olvashatnak.

„...itt a szeretet ünnepe. Elpihen a gond, a hétköznapi élet apró-cseprő bajai megszűnni látszanak...” – idéz Kovács Ágnes művészettörténész a huszadik század kecskeméti ajándékozási szokásairól, ajándéktárgyairól írott közleményében. A szecessziós Mikulás, illetve a Meinel-üzlet kínálata időutazásra hív bennünket, emellett igyekszik lelkünket is az ünnepekre hangolni.

Az utolsó nemesi felkelés kecskeméti vonatkozásai mellett olvashatnak továbbá a kecskeméti társadalmat anno 1921-ben „felpezsdítő” muszáji csoda történetéről, a kecskeméti honvédek 1941-ben, Délvidéken végrehajtott akcióiról, a magyar honvédség és a csetnik támadások tragikus körülményeiről. Ifj. Gyergyádesz László művészettörténész újabb városi, emblemikus épületet vett „górcső alá”, az egykoron a Megváltó patikának is helyet adó II. számú városi bérház jelentőségét vizsgálja, amelyekhez segítségül hívta Tóth Sándor archív felvételeit is. Végül, de nem utolsó sorban Szegedi Sándor szőlőnemesítő emblemikus tevékenysége mellett a Voelker „órási” család és a Nagytemplom toronyórája közötti kapcsolatot is megismerhetik.

Lapszámunk elmaradhatatlan közleményei közé tartozik a jeles évfordulókat, neves kecskeméti felsozakoztató, Varga Géza által összeállított blokk is, amely újfent sok érdekességet tartogat a kedves Olvasók számára.

Az eddigiekhez hasonlóan továbbra is várjuk ötleteiket, témajavasataikat és személyes történeteiket, hogy azokon keresztül még részletesebben megismerhessük városunk gazdag történetét.

Szerkesztőségünk minden tagja nevében áldott karácsonyt és egészségben, sikerekben gazdag boldog új esztendőt kívánok Önöknek!

Hajagos Csaba
felelős szerkesztő

A KIADVÁNY MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTA:

TARTALOM

KTV KIEMELŐ

Várfalak Kecskeméten? A kecskeméti református templom kerítésének története	5
KORRAJZ A KECSKEMÉTI PLÉBÁNIA BELSŐ FESZÜLTSEGEIRŐL A 20. SZÁZAD ELSŐ FELEBEN Máriavárosi templomépítési elképzelések	12

KOROK TALÁLKOZÁSA A RÉGÉSZETBEN

2021-es régészeti kutatások Kecskemét belvárosában	22
--	----

KTV PILLANATKÉP

Karácsonyi ajándékok a 20. század eleji Kecskeméten Csokimikulás, szecessziós krampusz és csicsás nyakkendő	28
A muzsáji csoda	33

KTV TÜKÖR

Kecskeméti az utolsó nemesi felkelésben	36
A kecskeméti honvédek által zsákmányolt halálfejes csetnik lobogók	44

ÉRTÉKŐRZŐK

„Csinos épület” – AZ EGYKORI II. VÁROSI BÉRHÁZ	48
A Voelker család – EGY KECSKEMÉTI ÓRÁSDINASZTIA	56

Kecskeméti krónika, évfordulók, portrék

Ádám Jenő – Kodály egyik leghűségesebb és legkitartóbb tanítványa	60
Dr. Szegedi Sándor – Mathiász János és Kocsis Pál munkáját folytatta	64

Múlt és jelen az évfordulók tükrében	67
--	----

Szerzők:

Bezenyi Ádám történész
(Kecskeméti Katona József Múzeum)

ifj. Gyergyádesz László
művészettörténész, osztályvezető
(Kecskeméti Katona József Múzeum)

Fazekas András Kristóf
régész
(Kecskeméti Katona József Múzeum)

Kenyeres Dénes
hadtörténész
(Honvéd Hagományörző Egyesület)

Kozicz János
középiskolai történelemtanár
(Piarista Általános Iskola)

Kovács Ágnes
művészettörténész
(Bozsó Gyűjtemény)

Péterné Fehér Mária
nyugalmazott főlevéltáros
(Kecskemét Írott
Örökségéért Alapítvány)

Tóth Anna idegenvezető
(Séramóra Sétairoda)

Dr. Tóth Szilárd levéltáros
(MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

Varga Géza újságíró
(Hírös Naptár)

HÍRÖS HISTÓRIÁK

A Kecskeméti Médiacentrum helytörténeti
magazinja 18. SZÁM (2021. TÉL)

ISSN 2498-4957

KIADÓ: Kecskeméti Televízió Nonprofit Kft.
6000 Kecskemét, Szabadság tér 2.
telefon: +36 76 570 440,
e-mail: info@hiros.hu

FELELŐS KIADÓ: KOZÁK POLETT
ügyvezető-főszerkesztő

FŐSZERKESZTŐ:
KOZÁK POLETT
(kozak.polett@hiros.hu)

FELELŐS SZERKESZTŐ:
HAJAGOS CSABA
(hajagos.csaba@kkjm.hu)

SZERKESZTŐ:
IFJ. GYERGYÁDESZ LÁSZLÓ
(gyergyadesz@gmail.com)

NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS:
EURO BIOINVEST KFT.

KORREKTOR: VARGA GÉZA

MARKETINGMUNKATÁRS:
PIRÁNSZKINÉ SERES SÁRA
seres.sara@hiros.hu

NYOMDAI MUNKÁK:
LÓCZI ÉS TÁRSA
NYOMDAIPARI KFT.

VÁRFALAK KECSKEMÉTEN?

A KECSKEMÉTI REFORMÁTUS TEMPLOM KERÍTÉSÉNEK TÖRTÉNETE

A középkor viharosabb századaiban, de főként a török hódítással sújtott Magyarországon magától értetődött, hogy a települések központját jelentő, jellemzően időálló anyagból készült templomok körül védelmi vonalat építettek ki. A legtöbbször ez azt jelentette, hogy erős kőfallal vették körül a templomot és a körülötte lévő temetőt. A sarkertek ugyanis hagyományosan a templom körüli megszentelt területen működtek, tehát az őket övező fal a sírok védelmét is ellátta, emellett a támadás esetén a lakosságnak is végső menedékkül, mentsvárként szolgált.

A templomerődítések minősége a közösségi áldozatvállalás mértékétől és a tényleges katonai veszélytől is függhetett. Így aztán az árokrendszerrel körbevett templomoktól a bástyás templomerődökig sokféle formában léteztek. Általános formájuk a templomvár volt, melyet kaputoronnyal és néhány kisebb bástyával ellátott, akár 14 méteres falakkal is védett erődítményként képzelhetünk el. A templomerődötől az különböztette meg, hogy magát a templom-épületet nem látták el védelmi berendezésekkel. Ez főként Erdélyben és a Felvidéken

volt jellemző. Az Alföldön az ún. kerített templomok voltak általánosak, ezek komolyabb védművek, tornyok, gyilokjáró nélkül épültek. Ebben az esetben az egyházakat masszív kő- vagy téglafal övezte, melyen többnyire lőrészeket vágtak, esetleg földdel (sánccal) megtámasztva a falat a tűzér- ségi támadások ellen is védhetővé tették, körülötte árok vagy árokrendszer segítette a támadók kedvét elvenni az ostromtól. Kecskeméten a kerített templomok közé volt sorolható az egykori plébániatemplom (később ferences templom vagy Barátok

temploma) és a református templom, védelmi rendszerük ismeretlen méretű árokból és sánc nélküli kő- vagy téglafalból állt.

Az alföldi mezővárosokra jellemzően Kecskemét a középkor folyamán kevés védművel rendelkezett, amelyek jórészt föld-fa szerkezetűek voltak ezen a kőben szegény tájon. Ilyen volt a várost övező – feltehetően már a 15. században létező – palánk- vagy sövényfal és az előtte kialakított kettős árokrendszer, valamint a ferences templom elődjét övező árok. A város fejlődésével egyre több időálló anyagból készült épület jelenhetett meg városunkban, az állandósuló törökellenes hadmozdulatokkal párhuzamosan ezek a védekezésben is szerepet játszhattak.

Efféle erődítmény volt az a lőrészekkel ellátott torony is, melyet a volt ferences rendház (ma Kodály Intézet) Kéttemplom

Dinnyevásár a református templom kerítésénél a 20. század elején. A toronyig tartó falszakasz már 1878-ban épült, mégis jól érzékelteti a kerítés léptékét (Szalontay-album, Kecskeméti Katona József Múzeum)

köz felőli oldalába építettek be. Pontosan nem meghatározható jelenleg, de feltételezhetően a 15. században készülhetett el, erre utalnak kulcslyuk alakú, és a harmadik szinten látható keskeny lőrésai. A hódoltság idején már léteznie kellett, mivel a török hatóságok nem engedélyezték volna megépítését. Szerepét tekintve egyelőre csak találgatásokba bocsátkozhatunk. Egyrészt lehetett egy, a ferences kolostor helyén állott udvarház védelmi vonalának része, melyeket gyakran építettek a plébániatemplom közelébe, főként ha kegyúri alapítású szentegyházról volt szó. Másrészt a templom védőfalához is kapcsolódhattott valamilyen módon, ebben az esetben aszimmetrikus alaprajzú erődítménnyel kell számolnunk, mivel a torony 30 méterre áll a szentélytől.

Az egykori plébániatemplom kerítése a régészeti megfigyelések szerint a 15. század második felében épült, tehát korát tekintve a torony feltételezett születéséhez közeli időpontban. A templomot északról íves vonalban vette körbe a néhol támpillérekkel erősített fal, hozzá északi oldalán csontház (ossarium) csatlakozott, déli alaprajzát azonban nem ismerjük, mivel a ferences rendház építésekor ez elpusztult. A torony előtti, ma is álló része 1689-ben valószínűleg állt, mivel két kapujából a jobb oldalin ez az évszám szerepel – bár a kapukeret elhelyezése lehet másodlagos is. A tér feltöltése miatt a kerítés eredetileg legalább egy méterrel magasabb volt, a romkertben feltárt falmaradványok régészeti megfigyelése azt mutatja, hogy alapja réti mészkőből épült, nem lehetetlen, hogy

A ferences templom kerítőfala 2021-ben, jobbra az 1689-ben épült kapuval (Fotó: Bezsényi Ádám)

felmenő falainak is ez lehetett az anyaga. Az eddig ismert adatok alapján a ferences templom klasszikus kerített templom lehetett a középkorban és az újkorban, bár ez a kép még változhat, ha fény derül valaha a lőréses torony építészeti kontextusára.

Ezt a kerítést és az általa körbevett templomudvart – melyet a 16. században cinteremnek neveztek – a protestánsok közösen használták a katolikusokkal eleinte, az „*öregh kö Templom*”-mal együtt.

1564-ben megegyeztek, hogy az egyházat meghagyják a pápistáknak, cserébe a kőfalon belül felépíthetik saját fatemplomukat, mely 1568-ban el is készült. Azonban az 1678-as nagy tűzvészben mindkét templom leégett, ekkor kenyértörésre került sor a két felekezet között. A város legnagyobb földesura, gróf Koháry István úgy kívánt békességet teremteni, hogy kötelezte a várost a reformátusok részére akkora telket adni, amekkora területen a katolikus (1647-től ferences) templom állt kerítésével együtt. Ahogy az 1679. augusztus 21-i levelében megfogalmazta: „*az kálvinista rend Kecskeméti városában templomhelytől az Császár Gergely boltjaitul, s az prédiká-*

torok házaitul fogvást az várospincéig való helyt s földet elfoglalhassa, adtam engedelmet, és szabadságot, úgyhogy az megírt helyen az kálvinista templom, s annak kerítése, mind szélességére, hosszúságára az pápisták temploma, és cinteremje helyéhez adaequáltassék” (hasonlóvá tétessék). E levélben áll az is, hogy a reformátusok cintermének kerítéséből annyit kötelesek a katolikusok megépíteni, amekkora rész a régi templomkerítésből a kálvinisták által használt területhez tartozott. Közvetve ez azt is jelentette, hogy az eredeti kerítéshez hasonló minőségűt is kellett újonnan építeni, és hogy milyen drága lehetett egy védműként is használható kerítés megépítése, az abból derül ki, hogy 1680-ban 2000 tallérért váltották meg az óhitűek a részüket. A templom építése is ekkor kezdődött, mely meglehetősen kalandos úton jutott el az 1684-es felszentelésig.

Ebben az évben épült fel az első fakerítés a kijelölt cinterem határán, Faragó Péter és András keze által. Ez még egy

egyszerűbb, kötözött fakerítés volt zsindegyfedéssel, rajta két kapuval, feltehetően ott, ahol a későbbiek, a torony előtti és a parókiával szemben. Erre az ideiglenes kerítésre a terület kijelölése és birtokbavétele, valamint a közeli piac miatt lehetett szükség. Átmeneti jellegére utal az is, hogy helyette 1688-ban Molnár János, Nagy Gergely és Farkas Márton fagerendákból rótt zsindegytetűjű, ácsolt kerítést épített, ezt Kőműves Kelemen bevakolta és ki-meszelte. Vagyis olyan palánkot, palánkfalat építettek a templom köré, mely a korabeli végvárak külső védelmi vonalát is alkotta, de mindenképpen komolyabb építmény volt a korábbi kötözött fakerítésnél.

Talán nem érdektelen itt megemlíteni, hogy a templomépítés teljes befejezése is csak ekkor, 1688-ban történt. A református egyház azonos évben írott gondnoki naplója szerint ekkor építette Ács András mester a templom három előcsarnokát, korabeli megnevezéssel „*portikust*”, egyet-egyét az

északi és déli oldalra, s egy kisebbet az épület városháza felé eső végén. Erről az építkezéstről emlékezik meg az a két falmezőbe elosztott latin nyelvű felirat, melyet készítői nem kőtáblákra, hanem a vakolatba vésték a déli előcsarnok homlokzatán. Ez a „*portikus*” maradt meg egyedül közel eredeti formájában a háromból, mivel a nyugatit már 1714-ben elfedte az épülő boltsor, bár jelentősen átalakítva ma is áll. Az északi előcsarnok mostohább sorsra jutott: 1877-ben, a bazárépület létesítésekor elbontották, aajtájának nyomát a templomtérben az 1913-as felújítás tüntette el véglegesen.

A palánkfalat 1700-ban váltotta fel az első, szilárd anyagból készült kőkerítés. Szerencsére az e fal építéséről szóló szerződés is fennmaradt a Kecskeméti Református Egyházközség Levéltárában. Eszerint a kivitelező egy bizonyos Johann Hölbling (1660–1736) bajor származású budai építőmester, aki egy évre rá a városi

A református templom kerítésének 3 téglasornyi alapja az elbontott rész felől (Fotó: Bezsényi Ádám)

A református templom az 1910-es évek közepén feladott képeslapon (Kecskeméti Katona József Múzeum)

tanács megbízásából kőpincét és kőházat is épített Kecskeméten, 1702-ben tornyot Kiskunhalason. Ő a későbbiekben meglehetősen komoly karriert futott be: a budai városháza, a királyi palota és a pesti Invalidus-ház tervezési és építési munkáiban is részt vett, volt Buda város szenátora és a hadiépítészetben is jártas építőmesterként a budai vár helyreállítását is irányította.

A szerződésből kiderül, hogy a mester vállalta a fal fundamentumát (alapját) olyan mélyre és szélességben rakni, ahogy az egyház kívánta, és ettől a fundamentumtól számítva vagy másfél öl magasra (kb. 3 méter) építette a falat, ennek vastagságát szintén az eklézsia határozta meg. Lényeges elem, hogy 20 oszlopot (támpillért) épített a „falnak környellítésben” és „két kapu színt menél szépen töllem lehet”. A falat be is vakolta, fehérre meszelte és téglával be is fedte. A szerződés keretein kívül esett, de Bél Mátyás szerint mélyen kiasott árok is készült a kerítéshez. Vagyis felépült egy közel 3 méter magas, (a régészeti feltárás alapján) 90 centiméter vastag, sarkain támpillérekkel megerősített robusztus kőfal, előtte mély árokkal. A létesítmény védelmi szerepe nem férhet kétség. Nem tudjuk, hogy lőréses lehettek-e rajta, de feltehetően ezeknek kialakítása belekerült volna a szerződésbe, tehát nem valószínű.

Mi szükség lehetett egy ilyen falra 1700-ban? Az oszmán fenyegetés látóhatáron kívülre kerülésével úgy vélhetnénk a hadi

cselekmények elkerülték ebben az időszakban a várost, ám ennél nagyobb nem is tévedhetnénk, mivel előbb a felszabadító háború, majd a Rákóczi-szabadságharc rótt súlyos terheket Kecskemétre. Ezen események örvén értesülhetünk a meglévő forrásokból a templomok védelmi szerepére. A felszabadító hadjáratok alatt igencsak kétségessé vált a vagyoni biztonság helyzete, ennek kapcsán szerzünk tudomást róla, hogy a templomok raktárakként is működtek, bennük a lakosság ládái álltak, melyben értéktárgyaikat őrizhették. A városi tanácsot 1687-ben a Pest megyei szolgabíró értesítette, hogy a badeni herceg irreguláris egységekkel is ellátott hadai a környéken fognak átvonulni, ezért „az kinek az Templomoktól messze férre vagyon az háza, semmi féltő portékáját házánál ne tartsa, hanem az belső kerítésben vigye, horgya késedelem nélkül s az Templomokban, mert ez igen csintalan nép”. Kézenfekvő, hogy ilyen körülmények között életmentő lehetett egy kerített templom is.

A fal építésének másik fontos célja lehetett a rekatolizálódó politikai környezetben a református egyház létjogosultságának, a városi társadalomban elfoglalt helyének demonstrálása és a katolikusokkal szembeni egyenlőség reprezentálása. Erre a körülményre vezethető vissza, hogy az újonnan épült templom tornya, oldalhomlokzata kísértetiesen hasonlított a ferences templom építészeti megoldásaira, emellett nem csoda, hogy az épületet övező kőfalnak legalább annyira – ha nem jobban – tiszteletet parancsolónak kellett lennie, mint a katolikusok templomkerítése. Ugyanakkor legalább ennyit nyomott a latban, hogy a török megszállásból kilábaló egyházi és városi közösség a szebb jövőbe vetett hit és a szabad önrendelkezés megtestesülésének is tarthatta egy olyan építmény emelését, amire a török uralom alatt gondolni se merhettek.

Sajnálatos, hogy ezen erődtítmény Kecskemét egyik legnagyobb tragédiáját nemhogy megakadályozni nem tudta, de szinte azonnal a támadók kezére került. 1707. április 3-án, vasárnap hajnalban egy kb. 3000 fős rác sereg támadta meg váratlanul a felkészületlen várost. Székudvari János az eseményeket leíró költeményében így írja le a stratégiai pontok elfoglalását: „Ocsmány nép, a Templom-kerítést megszállja, Kívül a kapukat mindenütt el-állyá”. Nyilvánvaló, hogy a betörő rác sereg kémei és pribékjei révén jól tudta, hogy mielőtt az ellenállás megszerveződné, mely erődtítményeket kell hogy elfoglalja, ahonnan aztán uralhatja a várost. Szerencse a szerencsétlenségben, hogy a Nagykőrösről érkező felmentő sereg ennek ellenére is ki tudta úzni a jobbára csak rablásban és fosztogatásban érdekelt támadókat. A csapásban 396-an vesztették életüket, akiket a két templom cintermében, vagyis kerítőkallal övezett területükön temettek el tömegsírokba. Az új védmű tehát

A református eklézsia szerződése Johann Hölblinggel a kerítés építéséről (Kecskeméti Református Egyházközség Könyvtára és Levéltára)

A református és a ferences templom 1823-ban, Derer József metszete a tímárcéh szabadulólevelén. Felismerhető mindkét templom kerítésének támpillérekkel megerősített homlokzata (Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

A református és a ferences templom a mai Kossuth téren, balra az 1714-ben épült református boltsorral Morelli Gusztáv 1872-ben megjelent metszetén (Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

A református templom egy, a 20. század elején feladott képeslapon. A templomtól balra az ekkor még álló kerítőkall részlete vehető ki (Kecskeméti Katona József Múzeum)

igen gyorsan egy sírkertet is övező kerítéssé vált.

Itt célszerű kitérni arra a kérdésre, hogy állandó jelleggel használták-e temetőként a templomudvart? A források alapján annyit tudható, hogy 1700-ban nyílt meg a mai Czollner téren lévő református temető, melyet biztonnal használtak, mert 1702-ben körül is kerítették. Ezt a temetőt – egy 1778-as rendelet szerint, ami megtiltotta a lakott területen való temetkezést – bezárták. Ebben az időpontban egy összesítés is készült Kecskemét temetőiről, ebben minden ismert, akár már bezárt, egyházi épület melletti temető szerepel, kivéve a református templom melletti. A fent idézett „Sűrű Sirhalmokkal rakott Jaj-Halom” című költeményből tudjuk, hogy a rác betörés református áldozatai a templom mellett lettek végső nyughelyre, hogy ez egyedi vagy a gyakorlatból adódó megoldás volt, ez eldöntetlen. Viszont tény, hogy a bazárépület 1877-es építései nagy mennyiségű emberi maradványt találtak, melyeket a templom délkeleti oldalán, feltehetően az akkor még dél felől álló kerítésen belül ásott gödörben temettek el újra. Az eset kapcsán már Fördös Lajos akkori lelkész is próbált adatokat találni a templom körüli egykori temetkezésekről, mindhiába. A kerítés még fennálló szakaszának elbontásakor 1913-ban is találtak emberi csontokat, azonban eddig semmilyen adat nem került elő ezekről a maradványokról. Emellett legálabbis megfontolásra érdemes Szappanos Károly azon megállapítása, miszerint az egyház prominens tagjait és a közösségért életüket áldozókat temethették a templom-

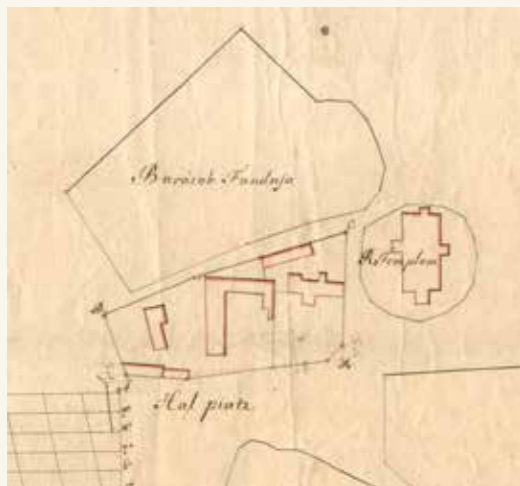
A feltehetően 1737-ben készült kapuzat kökerete az 1688-ban épült előcsarnok kapujában, felül a vakolatba karcolt eredeti építési feliratokkal (Fotó: Bezsenyi Ádám)

Szakállas puská a 16-17. századból, ehhez hasonlókat használhattak a templomkerítés védelmében a török kor végén (Kecskeméti Katona József Múzeum)

kertbe a korai időkben, egyfajta emlékhelyet, panteont kialakítva. Erre utalhat az is, hogy a régi Czollner téri temetőből 1830-

ban ide hozták Ölvödi András prédikátor koporsó alakú síremlékét, amit az 1913-as átalakításakor a budai úti temetőbe vittek.

A reformátusok épületeinek helyszínrajza egy 1700–1714 között készült helyszínrajzon. Jól látszik a kerítés formája és a templomhoz épített előcsarnokok (Kecskeméti Református Egyházközség Könyvtára és Levéltára)

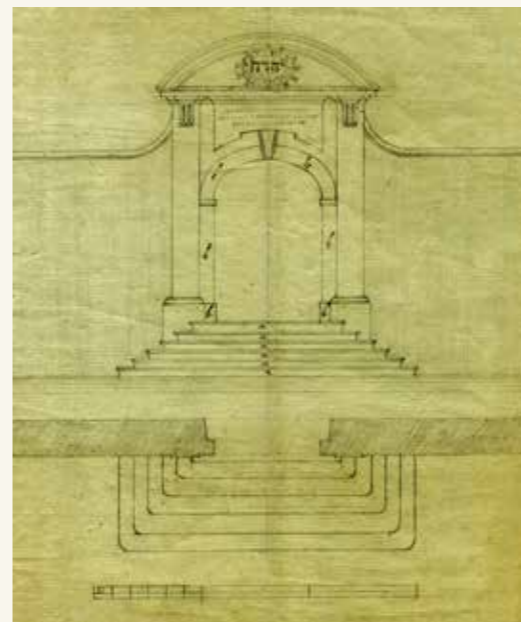
A háborús idők elvonultával a református eklézsia a templomot övező fal egész más irányú hasznosításába kezdett. Jelesül 1714-ben a kerítés városháza felé eső oldalán üzletsort építtetett, melyben legalább hat bolt volt, amit görög kereskedőknek adott ki. A kerítőfal életében a következő nagy felújításnak 1728-ban jött el az ideje. Ekkor egy – feltehetően budai német kőműves – Gottfried vagy Gothárd Simon arra vállalkozott, hogy leveri és bevakolja a kerítésfalat, kijavítja az egyéb adódó hibákat a templomon és a boltokon, valamint: „A Templom Ajtója előtt, egy Porticust fog fel rakni bolthajtással”. Itt szinte biztos, hogy nem valamelyik előcsarnok építésével

bízták meg a mestert, mivel azok már 1688-ban felépültek. Sokkal inkább valószínű, hogy a „portikus” kifejezés bármilyen fedett vagy csak boltívvvel rendelkező kapuzat megnevezésére szolgált ebben az időben, bolthajtással készült kapuzat pedig a kerítésfalban is épülhetett „A Templom Ajtója előtt” – értsd: valamelyik kijárata előtt. Talán ekkor épült a torony előtti falra az a kapuzat, melyet majd 1737-ben feliratokkal díszítenek – de megtörténhetett, hogy befejezése majdnem 10 évig húzódott ismeretlen okokból.

Egy biztos, a kerítés elvesztette védelmi jellegét, díszes portál épült rajta, valamint az egyház annak könnyebb átjárhatóságával próbálta meg a hívek életét könnyíteni. 1809-ben Szántó Márton gondviselő be is mutatta egy, a városháza felőli oldalon építendő új kapuzat tervét az egyháztanácsban. Feltehetően ennek a rajza maradt fenn a református levéltárban „A Templom Kerítésén nyitandó új ajtajának Planuma” címmel, évszám nélkül. Az ábrázoláson egy visszafogottan copf stílusú kapuzat látható, melynek ívmezéjében Isten neve szerepel héberül (JHVH). A kapu felépítése akadályokba ütközhetett, mivel még 1819-ben is sürgették felépítését – jelenleg nem ismert, hogy egyáltalán elkészült-e. 1828-ban ismét szóba kerül egy kapu építésének szükségessége, de ekkor már azon okból kifolyólag, hogy a kerítés

raktárként használt részéhez könnyebb legyen a hozzáférés.

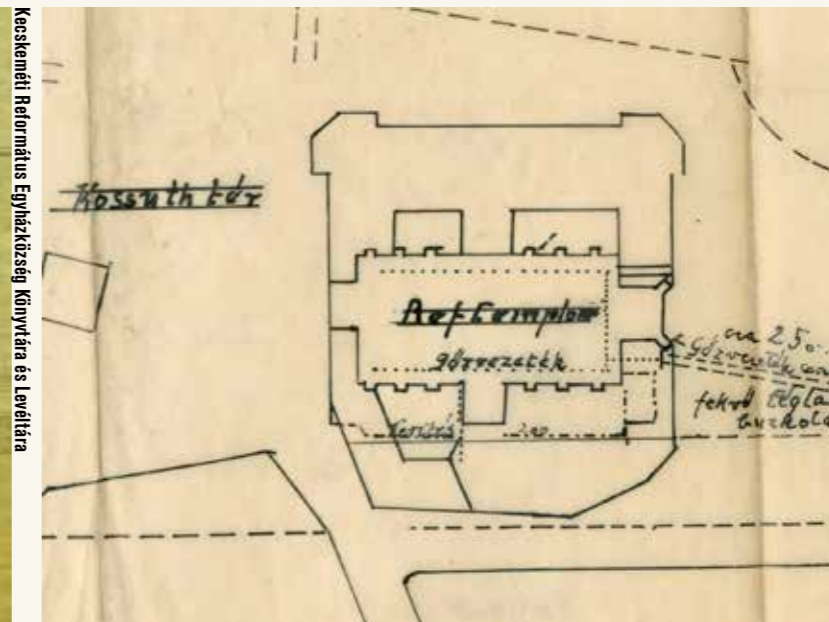
A 19. század második felére a templomot övező kőfal nemcsak megbecsültségét, hanem létjogosultságát is elvesztette. A városrendezési elképzelések az 1870-es években egyre nagyobb figyelmet kaptak, ennek keretében a református egyház új üzletsort tervezett építeni a templom északi oldalán lévő régi helyére, elképzelésüket Bagi László aljegyző 1876-ban ekképpen nyugtázta: „a templomnak kiugró támaszlopokkal ellátott 's különben sem igen díszes fala egészen pusztán maradvá a' piac terének díszére épen nem válnék.”. Az eklézsia Pártos Gyula (1845–1916) építész bízta meg az új bazárépület megtervezésével, ami 1877–1878 között készült el, s mivel a toronytól a Kossuth téri bejáratig ölelte körbe a templom északi felét, így megépítése a kerítés északi felének teljes elbontásával járt. Ekkor kerültek elő a már említett tömegsírok, de egy másik érdekes fejlemény is történt. 1878-ban Szappanos István (1818–1917) – ügyvéd, politikus, ekkor a református egyház főgondnoka és mint kiderült: lelkes lokálpatrióta – kérelmet intézett az egyháztanácshoz a kerítésfal kapujával kapcsolatban. Ebben megállapítja, hogy a kerítésnek a templomtorony előtti ívét is le kell bontani egyrészt a boltok megközelíthetősége, másrészt az új telekszabályozás miatt, „de tekintve a még mindig szép és ódon, a templomtelken fennálló kaput, annak emlékirattal ellátva levő értékes kőtábláit, azon alázatos indítványt van szerencsém beterjeszteni, hogy a

A református templom kerítésén létesítendő új, copf stílusú kapuzat alaprajza, feltehetően 1809-ben készült

templomkerítés lebontását, az ott fennálló régi díszes kapunak a papi lak előtti kapu helyén levő felállítását méltóztassék elrendelni.”. Szappanos István e tétellel fémjelzhető az a régiségek megőrzésére – modern szóval örökségvédelemre – utaló szándék, mely a következő évtizedben már a városi múzeum létesítéséről való gondolkodásra serkenti a kecskeméti értelmiséget. Az irat mellett lévő számlából kiderül, hogy a munkát el is végezték, a kövek átkerültek a parókia felől megmaradt egyetlen kerítéskapura, sajnos a feliratos köveket a számla nem nevezi meg, további sorsuk ismeretlen. Az eredeti kőfal megmaradt részét kelet felől a templomtorony támpillérehez épített összekötő szakasszal zárták le, míg a Kéttemplom köz felőli oldalára valamikor a 19. század közepén boltok épültek.

A közel eredeti magasságában megmaradt eredeti védmű utolsó falszakaszának a kegyelemdőfést az 1911-es földrengés adta meg. A templom falazata és boltozatai több helyen megrepedtek, elkerülhetlenné vált az újjáépítés és restaurálás. Ennek keretében a templom déli oldalát takaró, fákkal benőtt, elhanyagolt templomudvar kerítésének végleges elbontásáról döntött a református egyház, nem kis részben azért is, mivel a városi rendezési tervek is ezt a megoldást szorgalmazták. A bontás-építkezés 1913-ban indult meg, azonban az egyháztanács kikötötte az ott lévő boltokkal kapcsolatban: „ezen épüle-

Felmérési rajz a református templom kerítésének 1877 utáni állapotáról, rajta jelölve az 1913-ban bekövetkező átalakítások

tek anyagát árverés útján adja el a templom kerítéséből még fennálló fal rész és bejáratú ajtó kivételével, mert ezen bejáratú ajtó szegély-kövei a templom egyik bejáratú ajtajának kiképzésénél fognak felhasználtatni.”. A restaurálás kivitelezését végző Uy Károly építész elszámolásában szerepel is az „Elhelyező munka” címszó alatt 6 db, bontásból kikerült kőkeret beépítése az előcsarnok kapujába.

A kerítés többi része elbontásra került, tégláit az egyház helveciai és Nyír-cet-hali (Méntelek) imaházának építésénél használták fel. Az egykori védmű azonban mégsem tűnt el nyom nélkül.

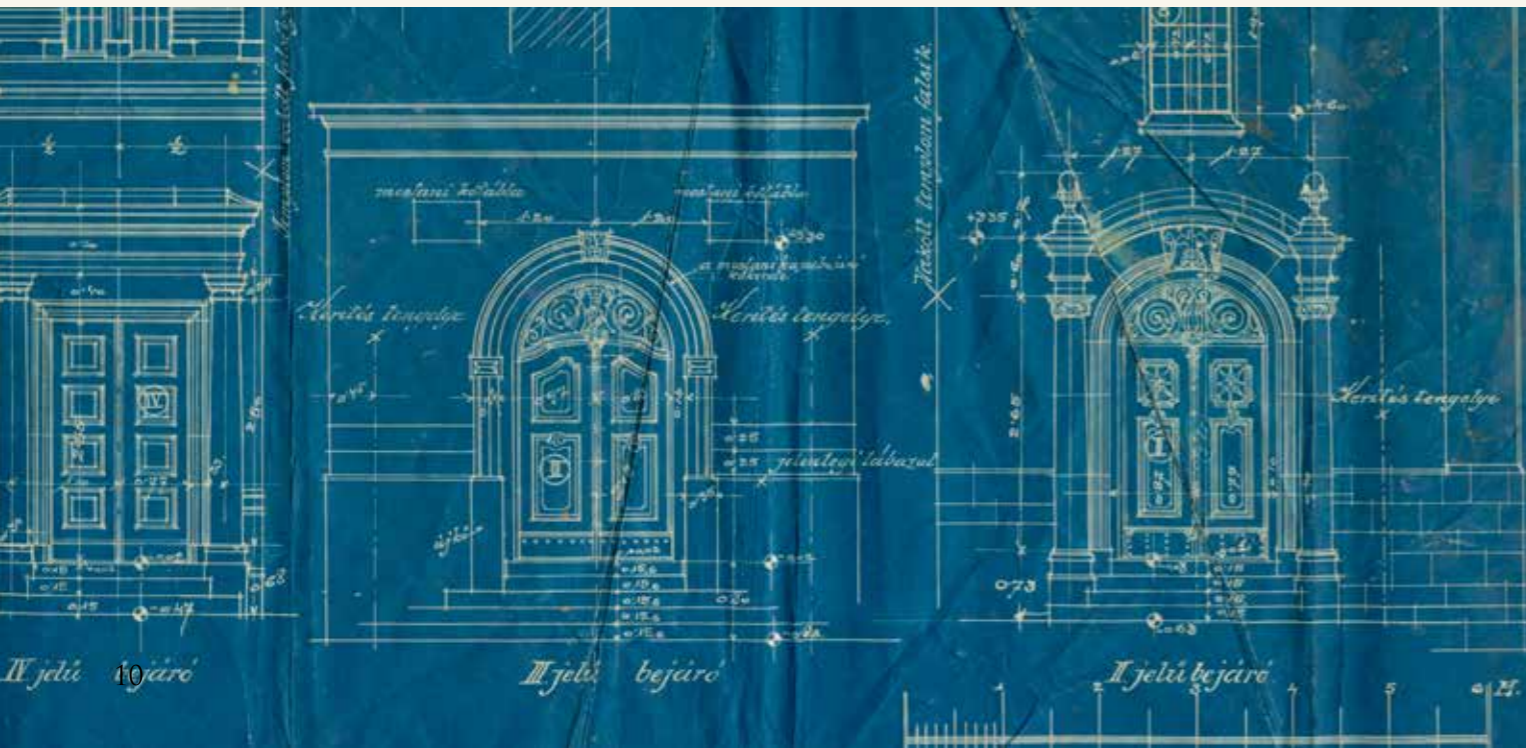
Teljesen el nem bontott alapfalainak egy része a református templom 2019-ben történt restaurálása idején, a csapadékvíz-elvezető csatorna árkának ásása során került felszínre. Bognár Margit, a Kecskeméti Kátóna József Múzeum régésze által vezetett feltárás során a kerítőfal három téglasornyi magasságban megmaradt 90 cm széles alapja került elő 80 cm mélységben. A feltárás a fal egyik töréspontjánál történt, viszont a nyugatra tartó falszakasz további részeit az 1980-as években történt távfűtőhálózat kiépítéskor megsemmisítették. A megmaradt falszakaszt visszatemették, a csatorna árkába eső szélének tégláit felszedték és a múzeumba szállították.

Mégis megtekinthető a mai napig egy kis részlet az egykori kerítésből. Ez pedig a már említett, kétszer is áthelyezett kapukeret-faragvány, zárókövében egy, a

fiait vérevel tápláló pelikán látható, amely a Kecskeméti Református Egyházközség címerében is szerepel. Ennek azonosításához elsődleges forrás Szokolay Hártó János 1846-ban kiadott várostörténeti krónikája, ebben megemlítette, hogy szintén egy pelikánt ábrázoló faragványt látott a kerítés keleti (torony felőli) kapuja felett, körülötte két kronosztikonnal (latin nyelvű verses felirat, betűiből kiolvasható a készítés dátuma). A feliratok szövegét latinul és magyar fordításban is közölte a szerző, melyből az 1737-es évszám olvasható ki. A két említett pelikános faragvány feltehetően egy és ugyanaz, az adott évből származó gondnoki napló beszámolója a kerítés körüli munkákról, ahol bizonyos munkások téglát raktak, bár konkrét kapu-építésről nem emlékezik meg, így tökéletesen biztosnak nem lehetünk az egyezésben. Sajnos a feliratokat őrző kövek holléte máig homályban maradt, de a pelikános záróköv alatt ma is mindenki átmegy, aki az előcsarnokon keresztül lép a templomba, és talán eszébe jut az egykor hozzá tartozó vers magyar fordítása is: „Mejjét kegyetlenül tépvén, így vérenek folyása Lész halálra mart fia'uj életre hozása. Így nekünk, kiknek a' pokol' kígyója vést okozott, Krisztus szent véred' hullása örök életet hozott.”

(Szokolay Hártó János fordítása)

Bezsenyi Ádám

A református templom 1913-as, Takáts László által tervezett átalakításának homlokzati tervrajza. A közepén látható kapuzat az előcsarnoké, rajta feltüntetve a kerítés kapujából odakerülő részletekkel (Kecskeméti Református Egyházközség Könyvtára és Levéltára)

KORRAJZ A KECSKEMÉTI PLÉBÁNIA BELSŐ FESZÜLTSGEIRŐL A 20. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

MÁRIAVÁROSI TEMPLOMÉPÍTÉSI ELKÉPZELÉSEK

A 19. század elején – a korábbi nagy tűzvészek után – indult meg Máriavárosnak, Kecskemét XI. tizedének parcellázása, amikor a házhelyeket kiosztották és a hagyomány szerint a majdani templom helyét is kijelölték. Az új városrész kialakítása 1826–27-ben történt meg, a kijelölt terület nem volt városi tulajdon, ezen a területen magántulajdonban álló, zöldségtermelésre és konyhakertészetre alkalmas földek voltak.

Az új városrész a Máriaváros elnevezést kapta. Később a külváros összeépült az anyavárossal

Az új városrész legnagyobb részét katolikus lakói már kezdettől fogva felekezeti templomot szerettek volna a térségben, ezért az utcák kiépülésekor a Máriaváros közepén egy teret hagytak szabadon e célra. A térképen látható Templom tér végül nem

A Máriavárosi Templomépítő Bizottság tájékoztató nyomtatványa az 1942. augusztus 15-i keresztletűzésről

ezt a funkciót kapta, hanem itt épült fel a máriavárosi népiskola épülete, amely ma a Kecskeméti Egységes Módszertani Intézmény Autizmus Centrumaként működik a Kecskemét, Szalag utca 9. szám alatt.

A városrészben 1889-ben kápolnát szerettek volna építeni a fent említett Templom térre. A kezdeményezők között volt a Katona gimnázium előtt ma is álló Mária-oszlopot készítő Csabay János gazdálkodó.

A kezdeményezést örömmel vette tudomásul a püspök. Az építési pályázatot is meghirdették a Vállalkozók Lapja 1889.

február 12-i számában, azonban a gyűjtés eredménytelen volt, így a kápolna nem valósult meg.

Ezután a kápolnaépítésre vonatkozóan nem találunk utalást egészen az 1900-as évek elejéig. Kada Eleket, Kecskemét református polgármesterét is foglalkoztatta a templomépítés gondolata, aki a fenti tervekkel ellentétben úgy határozott, hogy a majdani templomot új helyszínen, a „Serház laktanya” (ma: Népi Iparművészeti Gyűjtemény) helyén építteti fel. Ennek köszönhető, hogy 1906-ban a korábban a Máriavárosban kápolnát kezdeményezők

a templom Vásártérre tervezett helyét már nem találták alkalmasnak, mert az épület a főutvatat képező Vásári utcára az oldalával, a Mária körútra pedig háttal tekintett volna.

Mindezek miatt tehát az 1920-as évek elejétől a leendő máriavárosi templomot újabb, immár harmadik helyre képzeltek el: a mai Katona József Gimnázium teneglyébe, pontosan annak szembe. Ennek megfelelően módosult a fent részletezett eredeti vásártéri szabályozási terv. Az alábbi, az egykori Vásártéren eszközölt telkek kiosztását részletező helyszínrajzon valószínűleg a majdani templom körvonalai láthatók.

A Máriavárosi Templomépítő Bizottság létrejött és tevékenysége az 1920-as években

Ezután a templom ügye 1922-ben került ismét elő. A városrészben régóta működött a Kecskeméti Szent Benedek-rendi Obláta Szövetség, amelynek tagjai a különböző máriavárosi egyesületek összefogására

Révész István, Kecskemét 1906 és 1928 közötti plébánosa

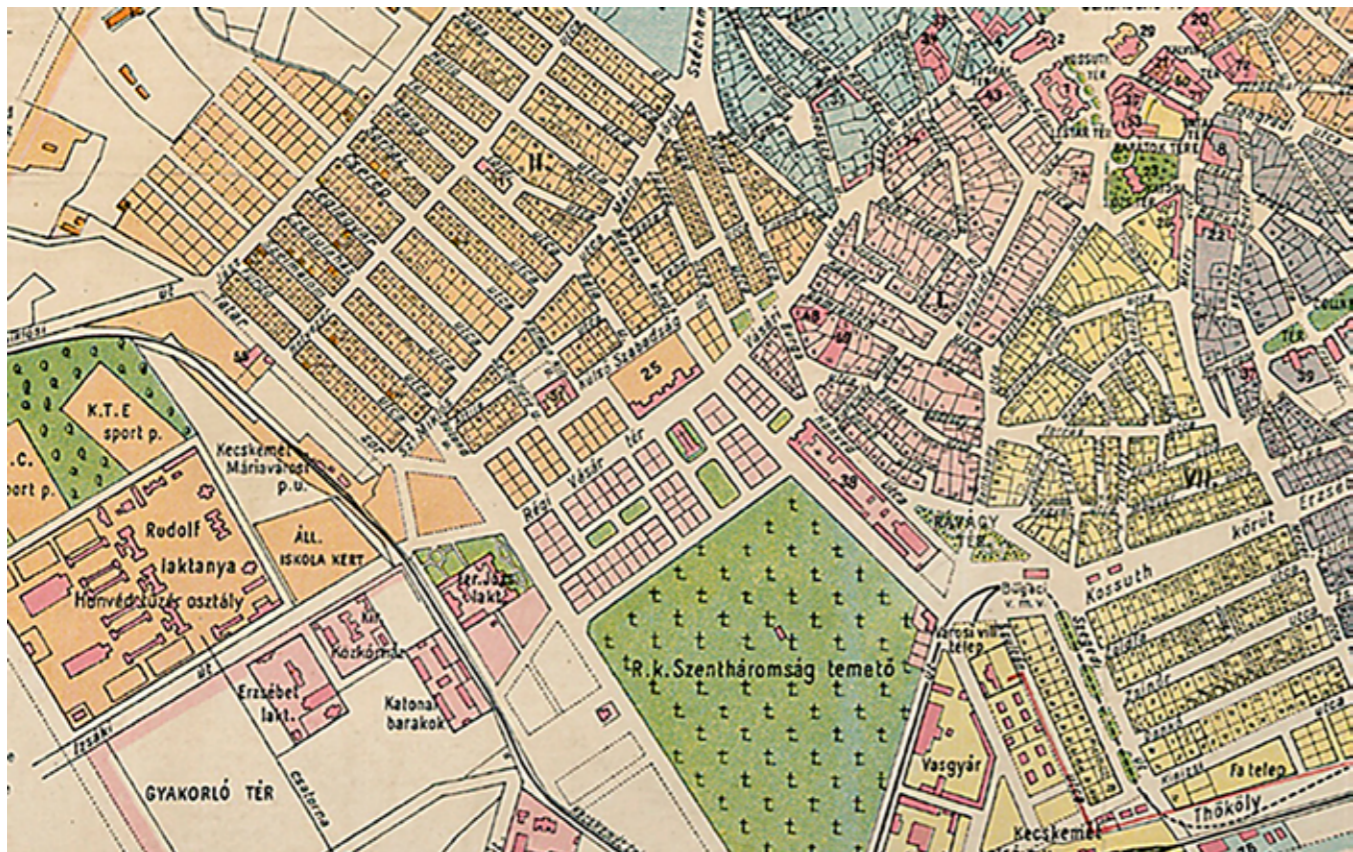
megalapították a Máriavárosi Népmissziót, vezető szervezője Schütz Ágoston alezredes felesége, mint az obláták elnök asszonya, Tarnovszky-Tarnóczy Ida volt. A Kecskemét-Máriavárosi Katolikus Népmissziót 1926. október

25-én átszervezték. Négy szakosztályt hoztak létre, melyek közül a hitbuzgalmi szakosztályt kell kiemelni, amely az elkövetkező majd 25 évben mint a Máriavárosi Templomépítő Bizottság működött tovább. A szakosztály, egyben a templomépítő bizottság vezetői a fentiekben ismertettek szerint Schütz Ágostonné és Zsadányi Szabó József járásbírói aiehnök lett.

A templomépítő bizottság már ekkor több ponton surlódott az akkori prelá-

Pályázati felhívás a Csabay János és Király István által kezdeményezett templomszerű kápolna felépítésére

A máriavárosi plébániához csatolni kívánt városi területek egy része

tus-plébánossal, Révész Istvánnal, aki a helyzetről elkeseredett hangú levélben tájékoztatta a püspököt. Révész úgy vélte, hogy a számos, folyamatban lévő egyházi beruházás mellett (pl.: leányinternátus, nyolc tanyai lelkészlak és templom építése stb.) a máriavárosi építkezés megkezdése nem lehetséges. Szerinte nem is feltétlenül volt szükség a belváros közelében új templomra, inkább a tanyai templomfejlesztéseket helyezte előtérbe. A plébános veszélyesnek tartotta továbbá, hogy minden alap nélkül fellelkesítik az általában szociálisan hátrányos helyzetű máriavárosi hívőket az adakozásra, miközben a 8-10 milliárd korona költségre rúgó beruházáshoz mindössze pár száz ezer korona áll rendelkezésre.

Válaszlevelében a püspök osztotta Révész István véleményét, azonban nem tartotta helyesnek, hogy a máriavárosi hívek templomépítő buzgalma elé gátat emeljenek, ezért engedélyezte, hogy egy évben kétszer-háromszor a máriavárosiak szabadtéri misét tartsanak a gyűjtés fokozása érdekében.

A későbbiekben Hanauer István Árpád megyéspüspök és dr. Bárdos Remig

pannonhalmi főpátp lettek a templomépítő bizottság fővédnökei, akik engedélyezték az első igazi templomnap 1925. június 7-i megtartását is. 1926–27-re a templomépítési bizottság lendülete kifulladt, azonban 1928. november 1-jétől Kovács Sándor addigi püspöki titkárt nevezték ki kecskeméti plébánosná, akit nagy reményekkel és örömmel fogadott a hívek közössége a templomépítést illetően is.

A templomépítési törekvések az 1930-as években – az egyházközség eladósodásának következményei

1930 áprilisára a templomépítő bizottság vagyona megközelítette az 50.000 pengőt. Szintén 1930-ban, májusban hatalmas adományt kapott a templomépítő bizottság. A városi téglagyár vezetője, Iván Gábor és felesége 100.000 téglát adományozott a templomépítés megkezdésére, amelynek a Szentháromság temetőbe történő behordására kocsisokat toboroztak, így 1930 decemberére a bizottság vagyona 50.000 pengő és 100.000 darab téglá volt egy korabeli tudósítás szerint.

1931 áprilisára a templomépítő bizottság vagyona 57.500 pengő készpénzre gyarapodott. Ebből az összegből a kecskeméti római katolikus egyházközség a piarista gimnázium építéséből fakadó eladósodása miatt több rendben 1931-ben mindösszesen 30.000 pengőt vett kölcsön. A hetényegyházi templomépítéshez kiegészítésként 1930. szeptember hó 6. napján 9.000 pengőt adott kölcsön a máriavárosi templomalap, majd 1934. június 22. nap-

A Máriavárosi Templomépítő Bizottság által kiadott 1 pengős téglajegy előoldala

A Máriavárosi Templomépítő Bizottság tájékoztató füzetének belső oldalai vitéz Szathmáry Kálmán, a kecskeméti tűzharcos főcsoport elnöke és Slachta Margit, a Szociális Testvérek Társasága általános főnöknőjének gondolataival

ján pedig további 6.000 pengőt vett fel a templomalapból az egyháztanács.

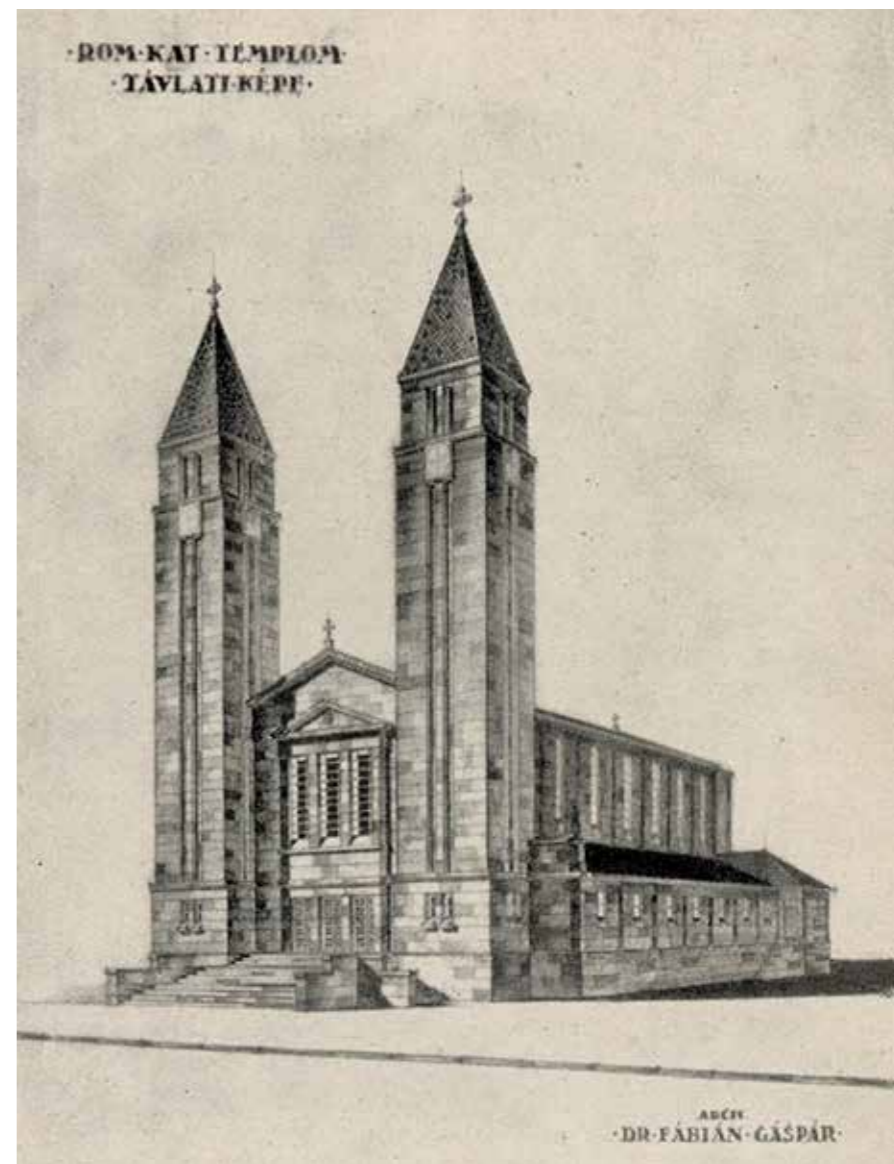
A templomépítő bizottság eredményes munkálkodása dacára a hívők az építkezést megkezdését nem látták. A bizalom az adakozó hívekben is megingott, számottevően csökkent az éves templomnapok bevétele is. Az 1930-as évek közepére azonban az egyházközség teljesen fizetésképtelenné vált, így reménytelenné vált, hogy a templomalap felé törlessze adósságát.

Időközben dr. Fábán Gáspár budapesti műépítész a kéttornyú máriavárosi templom tervét költségvetéssel együtt elkészítette. Minthogy a terv általános tetszést aratott, képes levelezőlap formájában is forgalomba hozták.

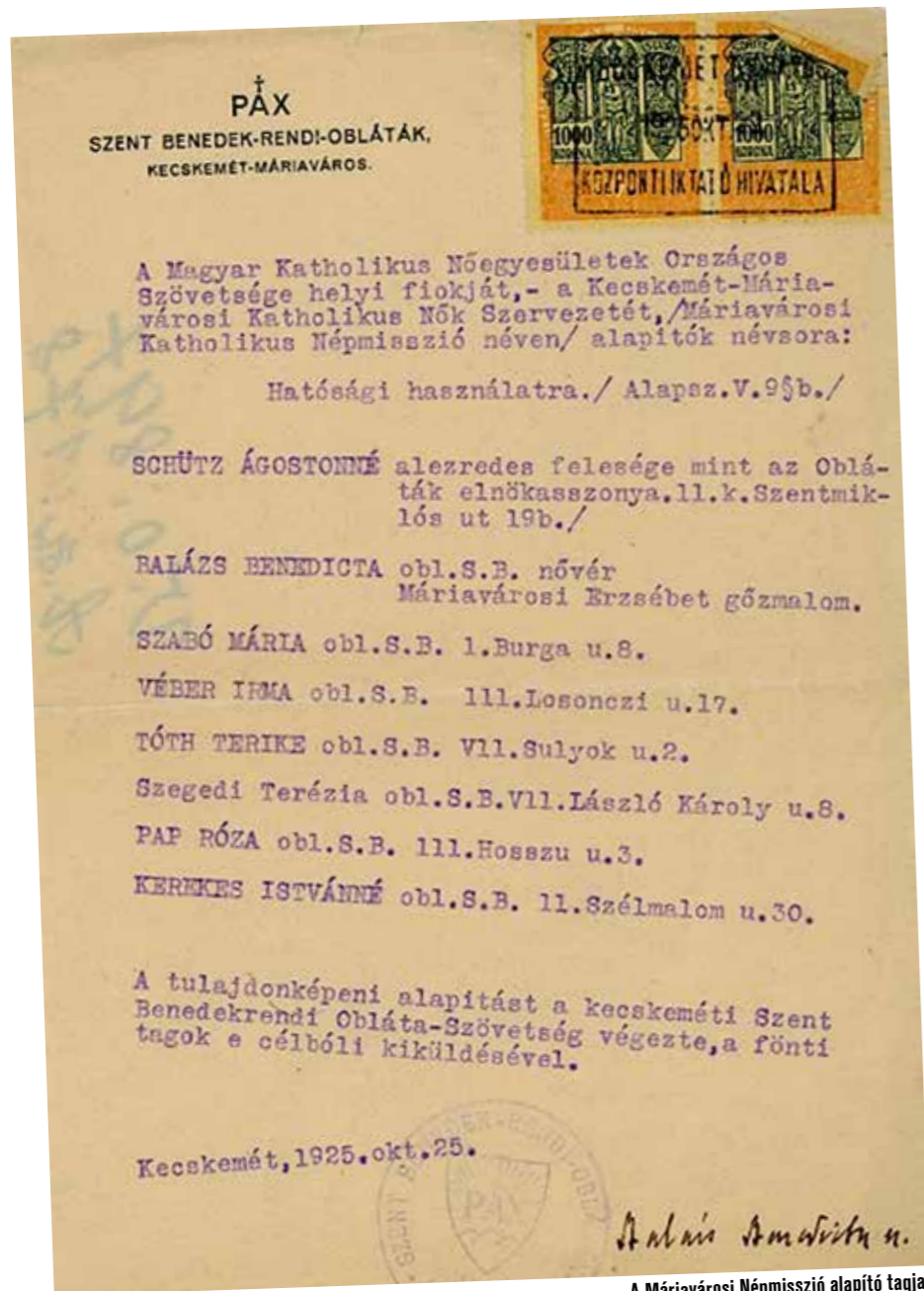
Az elkészült tervek szerint 1935-ös áron a templom felépítése 152.000 pengőbe került volna.

1938-ra a kecskeméti Szentháromság temetőben a templomalapnak anyagi eszközein túl 107.200 darab téglát és 2.250 mázsa betonkavicsot is sikerült építési anyagként összegyűjtenie. Azért, hogy a betárolt építőanyag nehogy tönkremenjen, 1938-ban elvi építési engedélyt kértek a munkálatok megkezdésére. Kecskemét th. város 1938. június 20. napján kelt elvi engedélyt az építkezésre kiadta. Az építkezést azonban nem tudták megkezdni, ugyanis az egyházközség többszöri megkeresésük ellenére továbbra sem tudta törleszteni a templomalap felé fennálló egyre tetemesebb adósságát.

1941. év elején Kecskeméten a nagy csapadék és a magas talajvíz következtében sok ház összedőlt és több megrongálódott.

A máriavárosi templom távlati képe

A Máriavárosi Népmisszió alapító tagjai

A Máriavárosi Templomépítő Bizottság téglajegyének hátoldala

a templom ügyéért, kérve többek között a templomtelek tulajdonjogának mielőbbi átruházását a római katolikus egyházra.

A templomépítési remények újjáéledése az 1940-es évek elején

1941 decemberében felpeszdültek az események a templomépítés körül. Balázs Benedikta tollából a Slachta Margit vezette Szociális Testvérek Társasága újságjában sorra jelentek meg a nagy reményekkel teli cikkek a templomépítést illetően. A Szociális Testvérek Társasága örökimádó ága házat kívánt alapítani Kecskeméten, s a máriavárosi templomnak örökimádó jellegét kívántak adni, ahol a társaság nőveire végezték volna az örökimádást. Továbbá a templom plébániatemplom jellege mellett helyőrségi templom funkciót is betöltött volna, tekintettel arra, hogy a majdani templom körül rengeteg laktanyában állomásoztattak katonákat.

A templomépítő bizottság 1941. december 14-én boldog hangulatban ünnepi közgyűlést tartott. Véglegesítették, hogy a majdani máriavárosi templom a Nagybaldogasszony és a Magyar Szentek Tiszteletére Emelendő Frontharcosok örökimádó, kimondottan plébánia jellegű hálatemploma lesz.

A Kecskeméti Közlöny 1942. június 16-án külön cikkben írt arról, hogy Kiss Endre főispán és Liszka Béla polgármester elvállalták a templomépítő mozgalom fővédnökségét, szó esik arról, hogy a város telket adományoz a templom felépítéséhez, amelyet egyelőre kereszt kitérésével akartak ünnepélyesen megjelölni.

A kereszt letűzésére 1942. augusztus 15-én került sor, az ünnepség folyamatáról leírást nem találtam, viszont rendelkezésre áll a keresztűzést népszerűsítő nyomtatvány.

Mindeközben a plébánia elindította a polgármesteri hivatal előtt kérelmet a templom telkének díjmentes átengedése iránt. Ennek eredményeként a város törvényhatósági kisgyűlése 1943. április 27-én határozatot hozott a majdani ingatlanfejlesztést érintő telkek díjmentes átadásáról a katolikus egyház részére. Kimondta, hogy a város tulajdonát képező ingatlanokat templom, plébánialak, zárda, lelkigyakorlatos ház, kápolna, kultúrház és filmszínház építése céljára a kecskeméti római katolikus egyházközség részére díjmentesen átengedi.

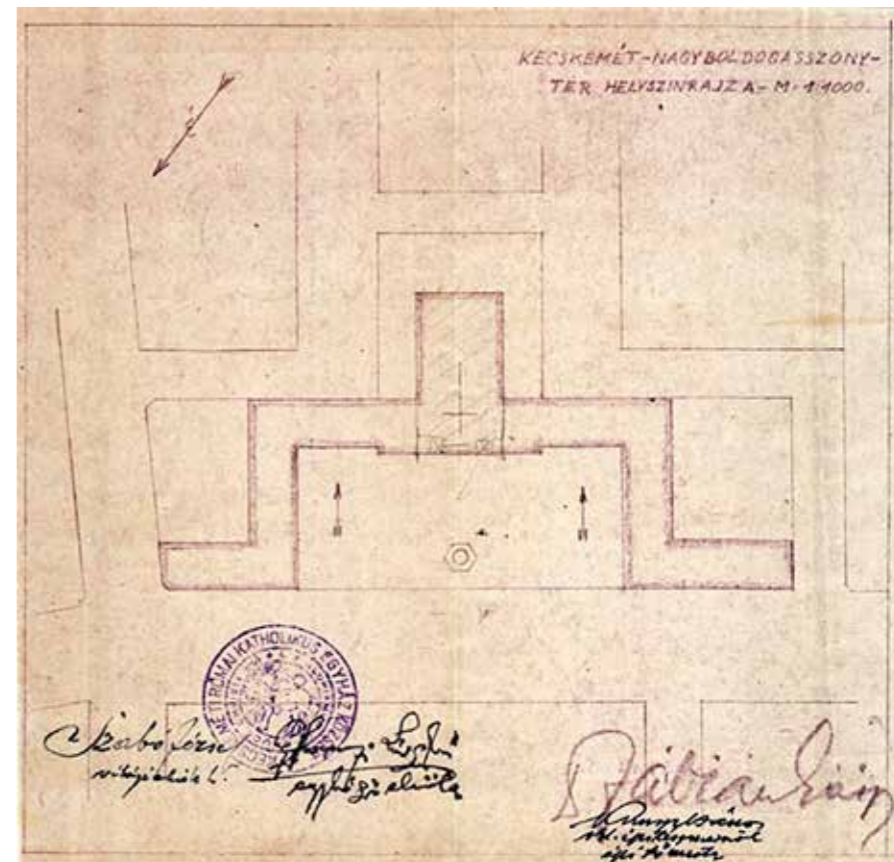
A Kecskeméti Közlöny 1943. október 14-i számában örömmel tudósított arról, hogy megjelent a máriavárosi templom ismertető füzet. A füzet gyönyörű nyomatait, illetve a fentiekben megjelölt személyek gondolatait az alábbiakban teszem közzé.

Az új kecskeméti plébános és hatása a templomépítési törekvésekre

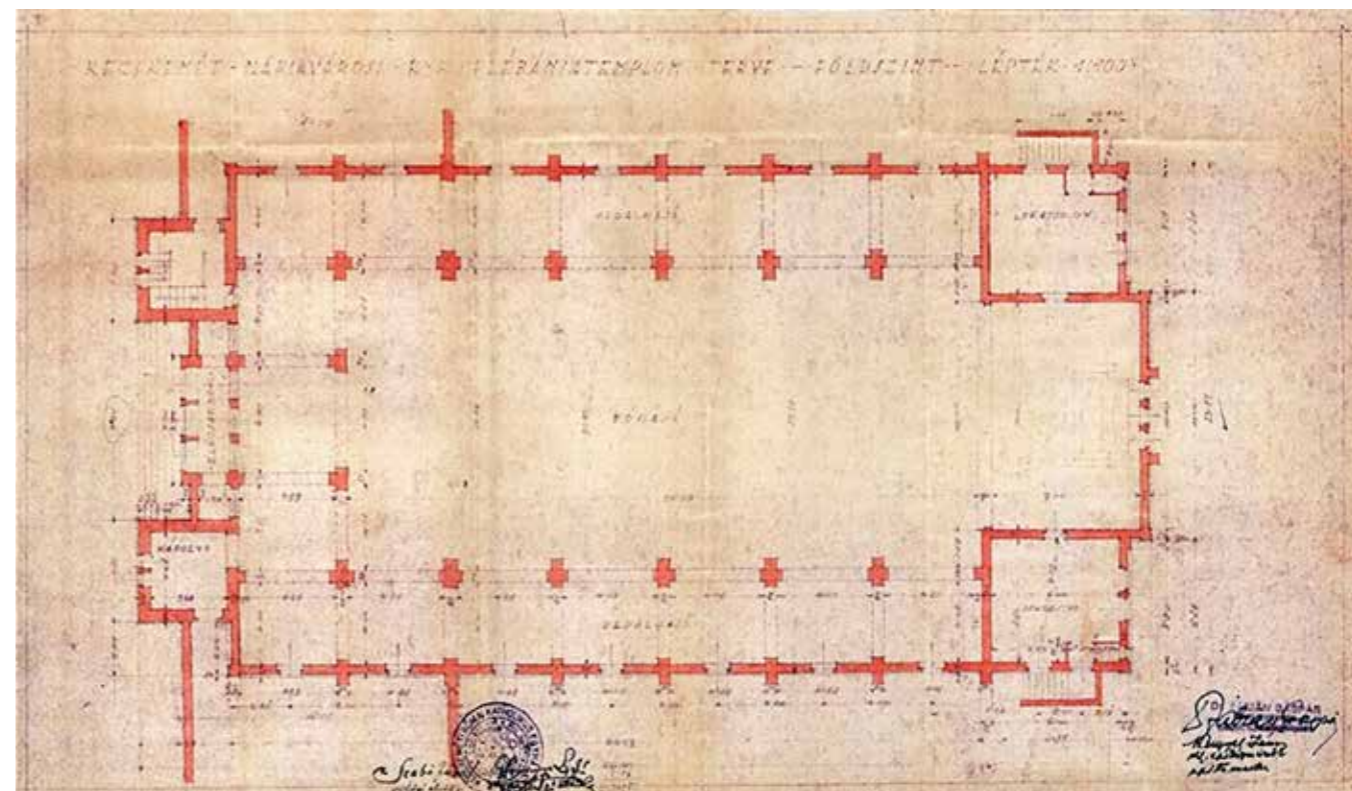
Kovács Sándor prelátus-apátplébánost 1944. március 7. napjától szombathelyi püspökké nevezték ki, aminek köszönhetően ismét rögtön fellángoltak a városban a plébánia megosztására vonatkozó törekvések.

A máriavárosiak a plébánia felosztásának, illetve az új plébánia felállításának szükségessége tekintetében az alábbi indokokat hozták fel:

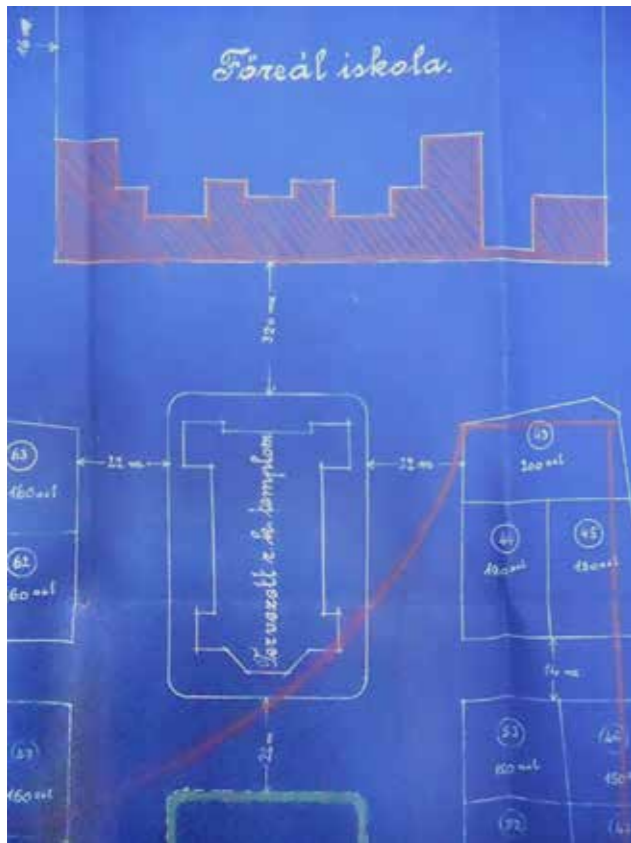
- Egyházközségük akkori területe teljesen azonos volt Kecskemét város akkori, mintegy 165.000 kataszteri hold területével, mely terület nagyjából 30 km-es körzetben terült el az akkori egyetlen plébániatemplom, a Nagytmplom körül.
- A város akkori 87.269 főnyi lakosából 67.344 fő római katolikus, azonban egyetlen plébános vezetése és lelki gondozása alatt.

A kecskemét-máriavárosi templom ábrázolása a Nagybaldogasszony téren, az utcafronttól kissé bentebb tolva, a korábbi tervekkel ellentétben, előtérben a Mária-szoborral, amely a mai napig ugyanitt áll

A kecskemét-máriavárosi templom földszinti alaprajza

A helyszínrajz a templom új helyén látható, a reáliskola épületének tengelyében

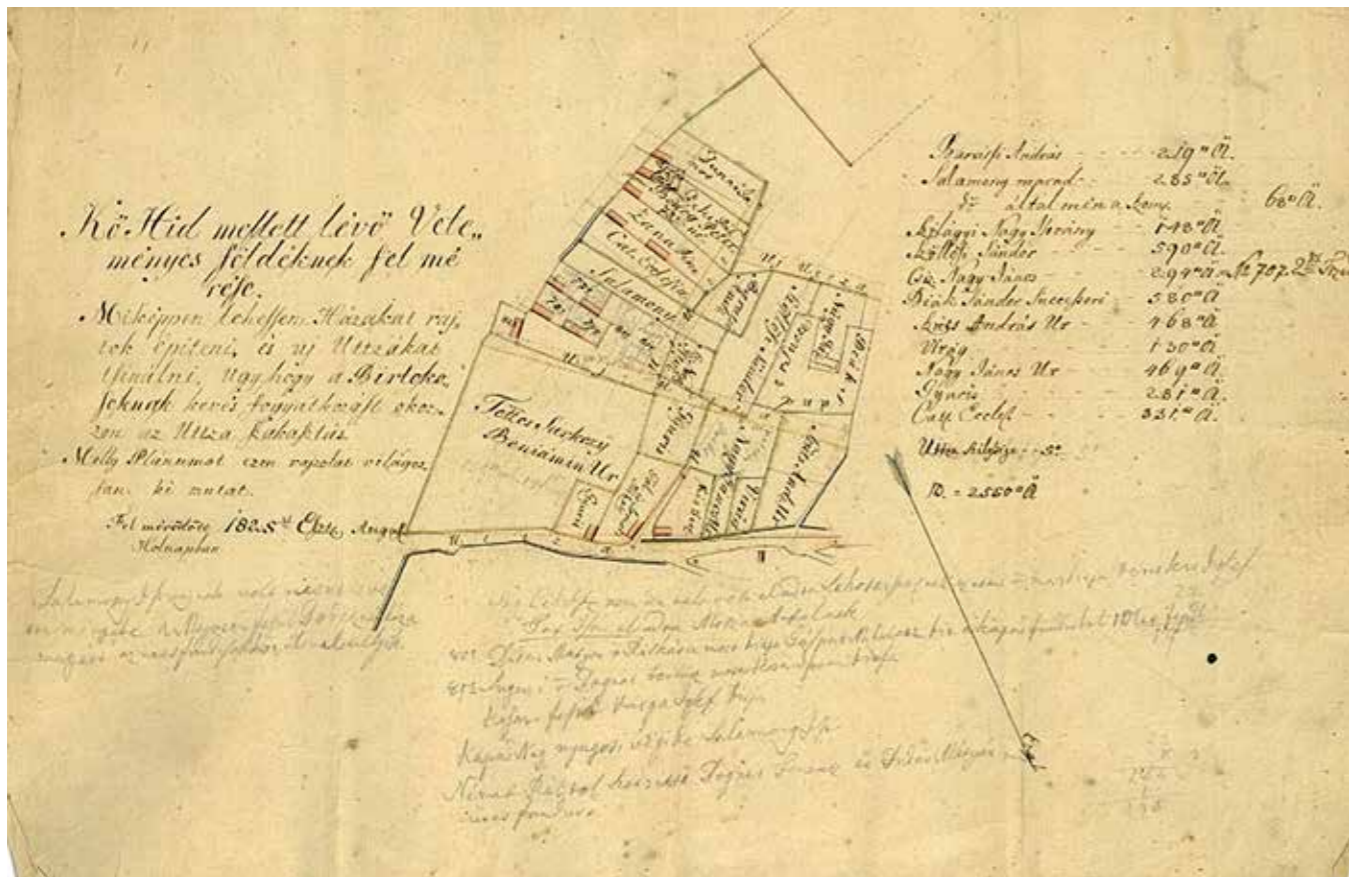
• Szükséges volt új plébánia felállítása a mintegy 58 katolikus társadalmi egyesület, a leventefejtés és az egyre gyarapodó katolikus hitélet támogatása, valamint a Máriavárosban kiépülő gyárvárosi rész („mert itt vannak a városi villany, gyufa, gép, conserv és tégla-ágyarak, továbbá malmok”) újonnan betelepülő dolgozóinak lelki gondozása érdekében.

A máriavárosi plébánia területét az alábbiak szerint tervezték meg, melyet a levelük mellé csatolt térképmelléklettel illusztráltak is: „...a 2-ik, u.n. Máriavárosi (...) plébánia területéhez tartozik Kecskemét város belterületéből az I. kerületnek az Árpád körúton kívül eső része, az egész II. és VIII. közigazgatási kerülete, továbbá Alsó-Felső Széktó, Alsó-Felső Csalános, Úrihegy, Szarkás, Belső és Külső Ballószög, Helvécia, Köncsög, és Ágasegyháza, Törökfái, Matkó és Bugacmonostor puszták...”.

Végül később lezárultak a kecskeméti plébánia sorsát illető találgatások, ugyanis 1944. május 29-én a kecskeméti római katolikus egyházközség tanácsa egyhangúlag Baranyi László kiskunhalasi apátplébánost választotta meg Kecskemét plébánosává. Működését 1944. július 1-jén kezdte meg Kecskeméten.

A templomépítő mozgalom tevékenysége a II. világháború után

A háború végére az egyházközség katasztrofális helyzetbe került, anyagilag, infrastrukturálisan és emberileg teljesen kimerülve fordult rá az 1946. évre. 1946. január 26-án az egyházközség testülete újjáalakult, s nem sokkal később a templomépítés ügye ismét előtérbe került. 1946. június 25-én a templomépítő bizottság és

A Köhid körüli (mai Köhid utca környéke) termőföldek parcellái, illetve a kertek között kijelölt új utcák rajzolatai

A Lélek Szava, a Szociális Testvérek Társasága hivatalos lapjának egyik címlapja

ló apátplébános a templomépítés közelgő megkezdésére hivatkozással levélben kérte az 1941-es talajvízkár miatt a városnak segítségül kölcsönadott téglamennyiség visszaszolgáltatását.

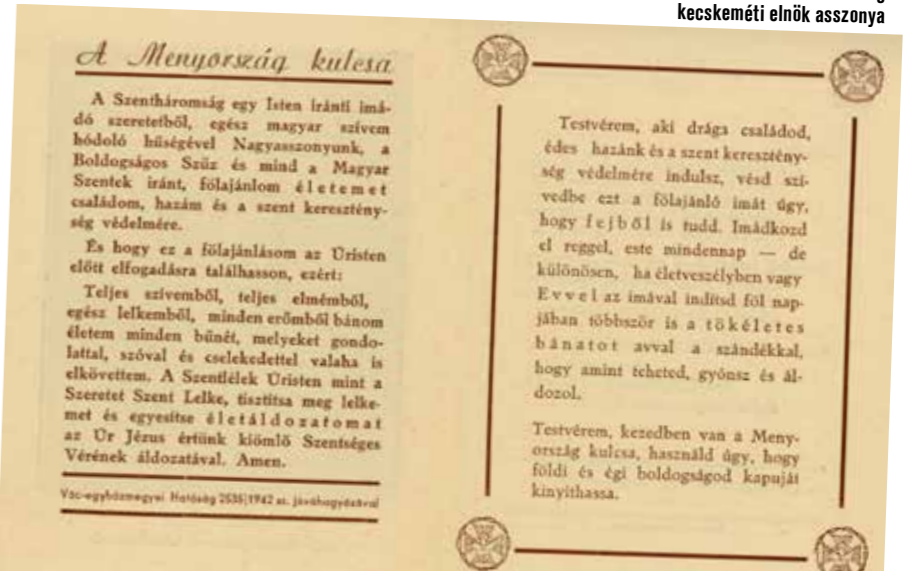
A város vezetősége nem vitatta a kérelem jogosságát, az átadott építőanyagot azonban nem természetben kívánták

Shütz Ágostonné, a harmadrendi oblát szövség kecskeméti elnök asszonya

a plébánia kérelemmel fordult a Honvédelmi Minisztériumhoz, hogy tekintettel a majdani templom helyőrségi jellegére, illetve arra, hogy a templomot mindenfelől laktanyák veszik körül, engedélyezzék, hogy a bontásra ítélt kecskeméti pánccélos laktanya 1-7. sz. épületeinek romanyagából kitermelhető mintegy 570.000 darab téglát a templomépítés céljaira felhasználhassák. A miniszter 1946. augusztus 10-én kelt levelében engedélyezte a megjelölt téglamennyiség átengedését az egyházközség részére. A laktanyából nyert téglamennyiséget a Szentháromság temetőbe hordták.

Ezzel párhuzamosan ugyancsak 1946. december 5-én Zs. Szabó József, a templomépítő bizottság elnöke és Baranyi László

A Máriavárosi Templomépítő Bizottság által forgalomba hozott szentkép hátoldala

visszaszolgáltatni, hanem pénzben akarták megváltani, erről az 1947/48. évi költségvetés keretében gondoskodtak.

1946-ból még fontos adalék, hogy bár a kecskeméti plébániát nem osztották meg a városon belül, de Ágasegyházát, Bugaconostort, Helvéciát, Szentkirályt, Koháryszentlőrincet, Lakiteleket és Hetényegyházát, melynek leányegháza volt Méntelek, önálló egyházközségekké szervezték, így függetlenedtek a kecskeméti plébániától. Utóbbinak ez által fennhatósági területe, költségvetése szűkült, valamint az ellátott hívek száma is jóval kevesebb lett.

Megpályáztatták továbbá a templom kivitelezési munkálatait. A tervező, dr. Fábián Gáspár műépítész egyetértésével Vörös István építési vállalkozót bízták meg a templom és az egyéb fent részletezett épületek felépítésével.

Hiába állt rendelkezésre azonban a telek és a jelentős mennyiségű építőanyag, az egyházközségi tanács már az 1947. április 27-i ülésén szembesült az anyagiak súlyos hiányával. Hiába akartak kisebb templomot építeni, a városi mérnöki hivatal csak az eredeti, 73 méter hosszú és 24 méter széles tervet támogatta (összehasonlításul:

A korábbi Templom téren álló népiskolai épület, ide tervezték először a templomot

a kecskeméti Nagytemplom belseje 62 méter hosszú és 24 méter széles). Ideiglenesen csak annyi engedélyt tettek, hogy a templom építését 50 méter hosszúsággal kezdjék, de a frontális 24 méter szélességhez ragaszkodtak. A rendelkezésre álló fedezet szűkössége miatt felkérték Vörös Istvánt, hogy a kivitelezésre vonatkozó árajánlatát árazza át.

A háború után, 1947. május 25-én újraindult a Kecskeméti Katolikusok Lapja Kecskeméti Katolikus Élet címen, amely azonban már csak egy lapszámot élt meg. Ebben a régi, világháború előtti lelkesedéssel biztatták a híveket az adakozásra.

Vörös István új ajánlatát és a gyűjtés állását is tárgyalták az egyházközségi tanács 1947. évi május 27-i ülésén. A

pótajánlat szerint az alapozás költségei kb. 49.000 Ft-ot tettek ki, így arra jutottak, ha a gyűjtésekből 50.000 Ft összegjénne, az alapozási munkálatokat meg lehetne kezdeni és a közben befolyó adományokból a rendelkezésre álló összegből arányosan a falazást, hogy a hívek lássák a fejlődést, s folyamatosan ébren tarthassák az adakozókedvet.

Az építési engedély kiadásának elvi akadálya nem merült fel. Az ünnepélyes alkövetételre 1947. augusztus hó 3-án, vasárnap került sor, mikor a Nagytemplomban végzett 9 órás szentmise után körmenetileg kivonultak az új templom helyére az alkövetéleti szertartás végzésére.

Az építkezés másnap, hétfőn, 1947. augusztus 4-én reggel 7 órakor kezdődött meg. Különös egybeesés, hogy a Magyar Kommunista Párt által előkészített 3 éves tervet éppen a máriavárosi templom felépítésével kezdték meg Kecskeméten, pont 100 évvel azután, hogy a máriavárosi fogadalmi templom felépítésének gondolata 1848-ban felmerült. Sajnos azonban a lelkesedés és a rendelkezésre álló pénz egy hónap alatt elfogyott, a Kecskeméti Lapok 1947. szeptemberi száma elkésredett hangvételű cikkben számolt be az építkezés és az adakozás lelassulásáról.

A templomépítésről az utolsó tudósítást 1947-ből a Kecskeméti Lapok október 22-i számában találtam, amelyben beszámoltak arról, hogy addig majd' 73.000 forintot fizetett ki a templomépítő bizottság az építési vállalkozónak, s az építkezés a téli leállás után 1948 tavaszán fog folytatódni.

A további építésekre vonatkozólag Vörös István építési vállalkozó a falak és a födém szerkezet elkészítésére 264.000 Ft-os ajánlatot tett. Végül azt a javaslatot fogadták el, hogy a falak és a tervbe vett torony 20%-a készüljön el 106.000 Ft-ért.

1948 tavaszán tehát ismét megindult az építkezés. Július 4-én aratóünnepélyt szerveztek, illetve ekkor került kihelyezésre és közszemlére a templom kicsinyített mása a Korda könyvesbolt kirakatában.

Szintén örömteli cikkben számolt be a Kecskeméti Lapok 1948. július 14-i száma arról, hogy elkezdtek a tornyok emelését, ekkorra elkészült teljes magasságában a templom két oldalhajója. Ami viszont riasztó lehetett a közvélemény részére, hogy a befejezéshez szükséges pénzüsszeget még mindig 750.000 forintra becsülték.

1948 októberére világossá vált, hogy az addig viszonylag jól haladó építkezés pénzhiányában ki fog fulladni. Hiába álltak az

oldalfalak zsaluzásig, hiába volt kész majd' 13 méter magasságig a két 27 méter magasra tervezett torony, elfogyott a templomépítő bizottság pénze, minden értékesíthető vagyona és az adakozás is leállt.

Időközben, 1948 nyarán újabb kedvezőtlen tények történtek a máriavárosiak szempontjából. Sík Sándor piarista tartományfőnök arra kérte fel a váci püspököt, hogy Kecskemét régóta húzódozó második plébániaalapításánál a piarista rendet is vegye figyelembe, amit a püspök pozitívan fogadott, így nemcsak a máriavárosi templom építése állt le, de a máriavárosi, illetve a ferences plébániaalapítás gondolata is háttérbe szorult, majd feledésbe merült. Hivatalosan az új piarista rendi plébánia 1948. október 8-án került megszervezésre Szentháromság Plébánia néven.

A templomépítő bizottság működésének utolsó éve

1949–50-re az építkezés teljesen leállt, az elkövetkezőkben már csak a templomépítés leállításától a templom lebontásáig tartó időszakot szeretném bemutatni, illetve a kapcsolódó egyéb történéseket.

Tekintettel arra, hogy az építkezés teljesen leállt, Kecskemét Város Tanácsa Végrehajtó Bizottsága 1951. augusztus 27-én kelt megkeresésével hatóságilag felszólította az egyházközséget az építkezés folytatására azzal, hogy amennyiben nem tudják folytatni az építkezést, az elkészült felépítményt el fogják bontatni.

Szinte a városi tanács határozatában megjelölt utolsó, hatvanadik napon a plébánia bejelentette, hogy anyagigénylessel élt a püspökségnél, s a kiutalt építési anyagból 1952 tavaszán folytatni kívánják az építkezést, erre hivatkozva pedig kérték, hogy a tanács tekintszen el a felépítmény kényszerű bontásától.

Sajnos, 1952 tavaszára kiderült, hogy a fenti törekvések okafogyottá váltak, ugyanis szóban arról tájékoztatták Baranyi László apátplébánost, hogy a templom telkét és a felépítményben lévő építési anyagot fontos állami érdekből kisajátítják és az egyházközséget kártalanítják. Erről

Szent Benedek, a harmadrendi oblátá szövetség névadója

Baranyi László apátplébános 1952. február 8-án kelt levelében adott elkésredett tájékoztatást. Pétery József a tájékoztatást követően még megpróbálta kapcsolatait megmozgatni a bontás elkerülése érdekében, azonban ő sem tudott már semmit tenni. A kialakult helyzetre tekintettel Baranyi László apátplébános azonnal összehívta az egyházközségi tanács rendkívüli ülését 1952. február 10-re, ahol felolvasta az ügyben a megyéspüspöknek írt tájékoztató levelét. Az ülés jegyzőkönyve szerint a levél felolvasása után a kialakult helyzet békés tudomásulvételét kérte a jelenlévők-től, amely a kor nehéz politikai viszonyai között igen bölcs és érthető döntés volt.

Egyes visszaemlékezések szerint a templom bontásában a szovjet hadsereg tankjai is besegítettek, köveit pedig a Béke Téri Általános Iskolába építhették be. Ezzel lezárult a máriavárosi templomépítés majd' 150 éves története. Az, hogy ez a templom nem épült meg, leginkább a folyamatos pénzühiánynak volt betudható. Hiába készült el a kb. 500.000 Ft értékű felépítmény 1948-ra, még körülbelül 750.000 Ft-ra lett volna szükség a templom befejezéséhez, 1949-re azonban a templomépítő bizottságnak mindössze 2.600 forint körüli vagyona maradt.

Dr. Tóth Szilárd

Kiadja:
a Nagyboldogasszony és a Magyar Szentek tiszteletére emelendő Tuzharcosok Fogadalmi Örökimádó Hálatemplom-Bizottság Kecskeméten, II., Külső Szabadság-út 7. sz.

Testvér! Imádkozzál és dolgozzál a Ti Templomotok mielőbbi felépüléséért és írd meg nekünk, mennyire áll közel szívedhez e gondolat.

Cím: TÚZHARCOS TEMPLOM
Kecskemét II.,
Külső Szabadság-út 7. szám.
Befizetőlap száma: 50.187.

F. k. zsodányi Szabó József templom-bizottsági elnök
Kecskemét

Kerbolt, Budapest,

KRISZTUS!
Légy erősségem és védelmem!

A Máriavárosi Templomépítő Bizottság által a templom építésének népszerűsítésére forgalomba hozott szentkép előoldala

2021-ES RÉGÉSZETI KUTATÁSOK KECSKEMÉT BELVÁROSÁBAN

Régészeti feltárások Kecskemét belterületén 2021-ben:
1.: Fecske utca 1.
2.: Katona József Gimnázium
3.: Balaton utca 19.

2021-ben számos kisebb volumenű régészeti megfigyelés mellett több nagyobb, a kiadvány megjelenéséig lezárult régészeti ásatást végeztünk el Kecskemét belvárosában. Meg kell említeni, hogy a rossz idő beálltával sem zárultak le fontos projektek, így a Budai utcában és a Kodály Intézet területén is folyamatos a munkavégzés, melyek eredményeiről jövőre szintén a Hírös Históriaik hasábjain számolunk be.

A Kecskemét belterületén eszközölt régészeti kutatások fellendülése az elmúlt évtizedre tehető. Köszönhető ez elsősorban a törvényi környezetnek, mely értelmében minden építkezésnél, mely a történelmi városmag területére esik, régészeti megfigyelést, illetve nagyobb földmunkák esetében – úgy mint pince, mélygarázs stb. – régészeti megelőző feltárást kell lebonyolítani. Ilyen ásatások voltak többek között a Kaszap, a Losonczy, a Fecske, a Nagykőrösi, a Katona József és a Csongrádi utcákban, mely kutatások egy részének eredményeiről már itt is beszámoltak a Kecskeméti Katona József Múzeum kollégái. Városunk története így, mozaikosan ugyan, hónapról hónapra, évről évre egyre világosabbá, pontosabbá válik,

de ezzel párhuzamosan – a tudományos kutatás sajátosságaiból fakadóan – egyre több kérdés is felmerül.

A mögöttünk álló esztendőben három nagyobb felületű ásatás zajlott a városhatárokon belül. Ezek elsődleges, „amit

a terepen láttunk” típusú bemutatása következik, időrendi sorrendben. Mindegyik kutatás esetében jelenleg is zajlik a részletekbe menő elemző munka, így azok eredményeiről, a mélyebb összefüggésekről később számolunk be.

Kecskemét 1822-es georeferált térképe a jelenlegi állapotokra vetítve. Nyíljal jelölt terület a feltárt telek (Fecske u. 1.), rajta szárazmalom sematikus jelölésével (28. szám)

Fecske utca 1. 2021. május–június

A Kecskemét középkori településmagjában, a Tatay András és Fecske utcák sarkán elhelyezkedő 1. számú telek teljes területű feltárása nem előzmények nélkül valósult meg. 2018 őszén a Fecske utca páros oldalán, a feltárandó területtel szemben megelőző feltárást végeztünk. Az ottani rétegtani, illetve régészeti tanulságok szolgáltatták a 2021-es kutatás alapját. A három évvel ezelőtti feltárás legfontosabb eredménye az volt, hogy ez a terület intenzíven lakott volt, a város szövetének szerves részét képezte a 15. század negyedik negyedétől egészen napjainkig.

A munkák megkezdését térképészeti adatgyűjtés előzte meg. A legkorábbi, egyértelműen a beruházási területet ábrázoló térkép 1822-ből származik. Ezen egy, a mai telekhatárokhoz igen pontosan igazodó teresedés figyelhető meg, mely tér északi sarkában, tehát a mai Tatay és Fecske utcák találkozásának környékén, egy szárazmalom sematikus ábrázolása látható, tehát lakóház nem állt itt a 18–19. század fordulóján.

A telket két szinten humuszoltuk, közel 500 m²-en. A legfelső földréteg eltávolítása közben, már a munkák legelején bizonyossá vált, hogy az egykor itt állt, 20. században épült lakóház – mely rövidebb szára a telek nyugati sarkában, hosszabb pedig északkelet–délnyugati tengelyében, mintegy 10 m szélességében húzódtott – komoly károkat okozott a régészeti rétegsorban. A pince jelentős mennyiségű modern építési törmelékekkel és szeméttel lett visszatemetve. További régészeti objektumokat pusztíthattak az új és legújabb korban ásott kutak, szám szerint hat darab, melyek közül egy az északi sarokban, öt pedig – egymástól minimális távolságra – a telek déli részén volt megtalálható. A kutak ilyen szokatlan számú előfordulása

Fecske u. 1. – A legmélyebb, 249-es számot viselő gödör /kút/ objektum feltárás közben

közvetlen kapcsolatban állhat a telek 200 évvel ezelőtti funkciójával, a szárazmalommal, hiszen a folyamatos lövönnyalás sok vizet igényelt az állatok itatása miatt.

Az első humuszolási szinten összesen 60 db régészeti korú jelenséget különítettünk el és tártunk fel. Kivétel nélkül települési objektumok, azaz árkok, gödrök és cölöphelyek voltak. A cölöphelyek nagy számban és formai változatosságban elsősorban a telek délkeleti harmadában

Fecske u. 1. – A második humuszolási szint dokumentálása

A második humuszolási szint – az árokrendszer – geodéziai felmérése „madártávlatból”, azaz a szomszédos ház legfelső lakásának erkélyéről

Fecske u. 1. – Az 1550-ben I. Ferdinánd király által vert ezüstdénár elő- és háttalja (Fotó: Kolonics Bence, KKJM)

Fecske u. 1. – Az ásatás legépebben megmaradt kerámia korsója a 16. századból, melyet a 249-es objektum legalján találtunk (Fotó: Kiss Béla, KKJM)

voltak megfigyelhetőek. A gödrök alakjuk, mélységük szerint három csoportba voltak oszthatók. Az egyik kategóriát a sekély, egyenes aljú, nagyobb területű beásások adták, a másik csoportba a szűkebb szájnnyílással, de komoly kihasodással bíró, méhkas alakú gödrök, a harmadikba pedig a nagy alapterületű, mélyebb, de nem, vagy csak enyhén méhkasos oldalú, ívesebb aljú gödörobjektumok tartoztak. Ez utóbbiak esetében, tekintve a méretüket még a gödör meghatározás is kérdéses, elképzel-

hető az is, hogy sekélyebb kutak voltak. A kerámia leletanyag alapján a legkorábbi, késő középkori (16. századi) objektumok a második csoportba tartozó méhkas alakú tárológödrök lehetnek. A harmadik és az első csoport betemetése inkább a kora újkor (17–18. századi) időszakára tehető. Az első szint árcai az északi sarokban, a telek határait (északkelet és északnyugat) párhuzamosan követve kerültek elő. Ezek igen keskeny és sekély objektumok voltak, funkciójuk kérdéses, elképzelhető, hogy egy alapozási konstrukcióhoz tartoztak.

A második humuszolási szint egy keményebb, löszös, homokos, vízzáró réteg volt, ellentétben az első szint futóhomokos talajával. Még ebben a mélységben is megfigyelhetőek voltak a modern pince maradványai, de itt már „eltakarítottuk” azokat, így régészeti korú objektumok is előkerültek az addig elpusztultnak vélt terület egy részén. Ebben a mélységben egy teljesen más kép tárult elénk. Az összesen 36 objektum közül meghatározóvá váltak a rendszert alkotó árkok, melyek kivétel nélkül vágták az újonnan előkerülő többnyire méhkasos oldalú és leletanyaguk alapján valószínűleg késő középkori gödröket. Az árokrendszer fő ága az SNR 234-es „U” átmetszetű árok volt, mely majdnem végig a telek északnyugat–délkeleti középtengelyében futott végig, majd a délkeleti oldal előtt megszűnt. Ezzel az árokkal közel párhuzamosan több kisebb árok is futott, illetve a délkeleti oldallal párhuzamosan, az előző rendszerre merőlegesen további – ugyan valamivel kisebb, sekélyebb – árkok kerültek feltárássra. Az bizonyos, hogy ez a merőleges árokrendszer egy konstrukcióhoz tartozott, amely valószínűleg telekhatároló funkcióval bírt. Ugyanakkor kérdéses a lehatárolt telek mibenléte, ugyanis lakóházra utaló nyomot (alapozási árkok, járószint, padló, kemence stb.) nem találtunk, csak – ahogyan arra már előzőleg utaltam – később ásott tárológödröket.

Az előkerült leletanyag túlnyomó többsége kerámiatöredék és állatsont volt. Tendenciaszerűen megfigyelhető, hogy a fiatalabb, 18. századra keltezhető objektumok nagyobb számban tartalmaztak cseréptöredékeket, mint a késő középkori jelenségek. Kivételt képez ez alól az egyik legmélyebb régészeti jelenség, mely a 249-es számot viselte. Ebben a mély gödörben vagy sekélyebb kútban (funkciója ennek az objektumnak is kérdéses, ahogyan azt már fentebb tárgyaltam) jelentősebb mennyiségű középkori kerámiatöredék és

Katona József Gimnázium – A feltárási terület és a gimnázium épülete madártávlatból (Fotó: Archeoline Kft.)

majdnem két méter mélységből egy közel sértetlen – a füle tört le – korszó is előkerült. Tóth Csaba múzeumbárát fémkeresőssel együtt fémdetektorozás is zajlott a területen. Sajnálatos módon ennek eredménye elmaradt a három évvel ezelőtti kutatáshoz képest, egy darab 1550-es verésű ezüst I. Ferdinánd dénár, egy 1781-es krajcár és egy 1854-es pénzérme került elő. Szerencsés körülmény, hogy az első kettő érme objektum betöltéséből került elő, így keltezve azokat. További fém használati tárgyak, úgymint kés, bicska, sarokvasalás is napvilágra került, ezek kora is – az elsődleges feldolgozás alapján – a 18. századra tehető.

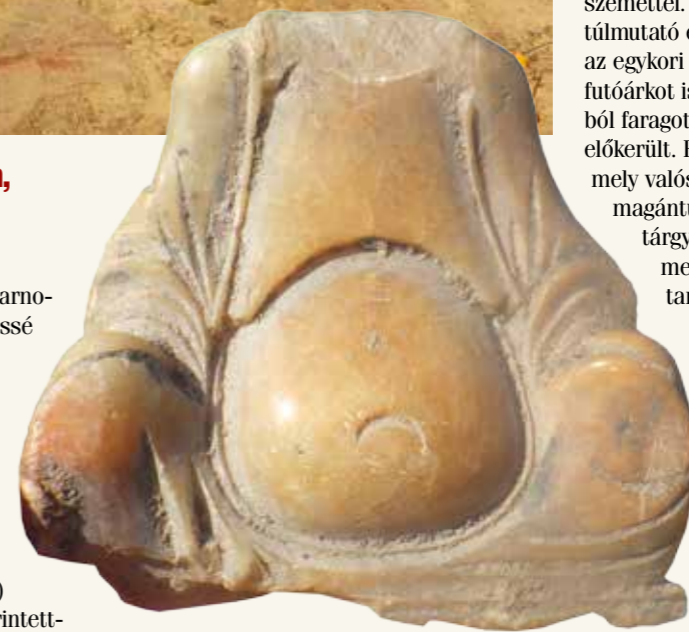
A Fecske utca 1. szám alatti telek leletanyag-gazdagság szempontjából elmaradt ugyan a szemben lévő 14-es telektől, ugyanakkor több izgalmas, megválaszolóra váró kérdést is „hátrahagyott” számunkra. Mi volt a telek funkciója? Hogyan illeszthető be az árokrendszer a korabeli város egészébe? El lehet-e különíteni a szárazmalomhoz tartozó objektumokat? E problémák kutatása és remélhetőleg megoldása a következő évek feladata lesz.

Katona József Gimnázium, Tornacsarnok 2021. augusztus

A kutatás a gimnázium új tornacsarnokának építése miatt vált szükségessé a leendő épület teljes területén, közel 1500 m²-en. A megelőző feltárással kezdődött el négy információhalmaz állt rendelkezésünkre a helyszínről.

A 2021. év nyarának közepén elvégzett próbaásatások késő középkori és kora újkorú objektumokat (cölöphelyeket és gödröket) hoztak felszínre, így a régészeti érintettség biztos volt.

Adattári kutatásokról tudható, hogy városunk egykori polgármestere, Kada Elek (aki amellet, hogy kiváló városvezető volt, régészként is tevékenykedett) 1895–1896 folyamán összesen 23 db honfoglalás kori sírt tárt fel a „Czédulaházi domb északi végén”, mely nagy valószínűséggel a mai Katona József Gimnázium területére esett. Szintén adattári, illetve térképészeti, topográfiai kutatásokról tudva levő volt,

Katona József Gimnázium – A szovjet lövészárokban talált kvarcból faragott, fej nélküli Buddha-szobor

hogy Kecskemét város külső vásártere ezen a részen terült el a középkortól, a 14–15. századtól kezdve egészen az újkorig. Itt, az úgynevezett „Vásárállás” területén, a mai Petőfi Sándor utca (egykor Vasári-Nagy utca) végén, a körülött való találkozásánál elhelyezkedő Vasári-kapu környezetében tartották az országos, sőt

nemzetközi jelentőségű havi és éves vásárokat, mely kereskedelmi tevékenységek fő profilja a Nyugat-Európa felé irányuló szarvasmarha-, illetve gabonaexport volt.

Történelmi adalék továbbá, hogy a megszálló szovjet csapatok számára Kecskemét városa mintegy logisztikai háttországként funkcionált Budapest ostromakor, így a gimnáziumot szovjet hadikórházként használták 1944 utolsó hónapjaitól, ekkor a Lajta utcai oldalon ideiglenes épületeket is emeltek.

A teljes felületű megelőző feltárással kezdetén az igen szemetes, törmelékeny humuszos felső réteg eltávolítása után a löszös-homokos altalaj, s így a régészeti objektumok előkerülési szintje is viszonylag sekélyen, 30-50 cm mélységben jelentkezett.

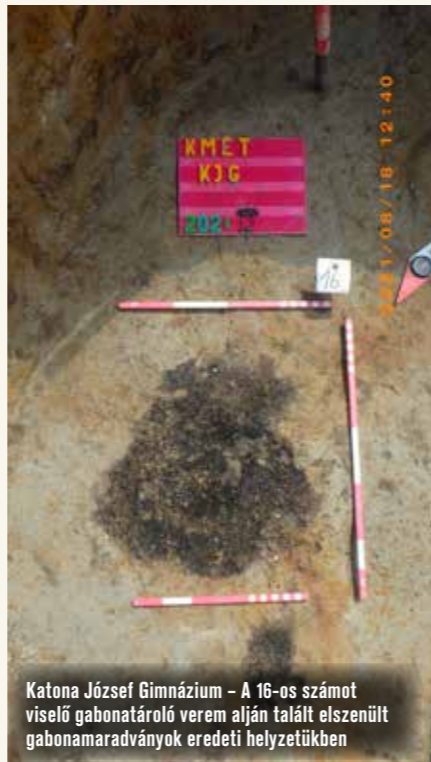
A feltárással összesen 60 db régészeti korú antropogén jelenség került feltárássra. Ennél jóval több emberi kéz általi beavatkozás volt megfigyelhető, ám ezek kivétel nélkül 20. századnak bizonyultak, az egykori szovjet hadikórház beásásai voltak, jelentős mennyiségű szeméttel. Fontos, bár a régészetben időben túlmutató eredmény, hogy megfigyeltük az egykori kórházat védő, fűrészfog alakú futóárkot is, melyből egy folyami kavicsból faragott fej nélküli Buddha-szobor is előkerült. Ezen az unikális leleten kívül,

mely valószínűleg egy távol-keleti katona magántulajdona lehetett egykor, további tárgyi leletek is felgyűjtésre kerültek, melyek az egykori kórházhoz tartoztak, így jelentős mennyiségű gyógyszeres üveg és egy ágtyál is. A háborús időszak nyomai túlnyomó többségben a terület délnyugati, Lajta utca felőli felében voltak megfigyelhetőek, itt szinte teljesen elpusztultak a régészeti rétegek. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy kora újkorú árokrezleteket és hat, az előzetes kutatások eredményei alapján késő középkori keltezésű cölöphelyet itt is sikerült megmentünk.

A feltárt régészeti jelenségek kivétel nélkül települési objektumok voltak. Összesen 47 db gödör, hat cölöphely, négy árokszakasz és három anyagnyerő komplexum került napvilágra. Ezek első sorban a terület északkeleti felében voltak megtalálhatóak, kivételt képeznek ez alól a már említett cölöphelyek.

Katona József Gimnázium – A kora újkori Vásártér gabonataroló körzete, ahogyan a drón látta (Fotó: Archeoline Kft.)

Katona József Gimnázium – A 16-os számot viselő gabonataroló verem alján talált elszenült gabonamaradványok eredeti helyzetükben

Katona József Gimnázium – A gabonataroló verem és a határoló árok dokumentálása Molnár Karola régész közreműködésével

A legfontosabb objektumtípusok a kerek, enyhén méhkasosodó oldalú gabonataroló-gödrök voltak, melyek az északi sarokban csoportosultak. Összesen 42 db került feltárrásra, melyek igen nagyok, akár több köbméter űrtartalmúak voltak. Fontos információ, hogy szuperpozíciót összesen két alkalommal figyeltünk meg, mely feltételezi, hogy egyszerre használták a vermeket. Több esetben fabélés nyomait sikerült megfigyelni, illetve egy gödör aljában szenült gabonamaradványokat is dokumentálni tudtunk. A gödrök méretükből és számosságukból adódóan minden bizonnyal az egykori Vásártér gabonaraktár részéhez tartoztak, betöltésükből állatcsontok és a 17–18. század fordulójára keltezhető kerámiaanyag – többek között négy egész,

illetve kiegészíthető kancsó, habán típusú kerámia, pipák, szürke agyagból készült szűrős korsó – került elő. Ez a kora újkori kereskedelmi körzet minden bizonnyal a jelenlegi rekortán futballpálya és a Serfőző utca alatt is folytatódott. Biztos határa délkelet felől volt megfigyelhető, itt az utolsó gödörsorra utólag egy igen nagyméretű, északkelet–délnyugat irányítású árkot ástak

Katona József Gimnázium – A tárolóvermek betöltéséből előkerült kerámiaanyag: korsók, kancsók, pipák, tálak (17–18. század) (Fotó: Kiss Béla, KKJM)

lehatárolásképpen. Ettől, az ároktól délre már csak három darab egykori agyaggyerő gödörkomplexumot és további három kisebb gödört tártunk fel. Ez utóbbi objektumok használatának vége – a leletanyag alapján – szintén a kora újkorra tehető.

A feltárás tudományos jelentősége abban áll, hogy a történelmi kutatásokból már ismert középkori – kora újkori Vásártér első régészeti bizonyítékaira bukkantunk, illetve bővítettük a 20. századi várostörténelmi tudásunkat. Fontos megjegyezni azt, hogy ilyen nagy számú és űrtartalmú gabonataroló verem meglepte a város jelentős gazdasági potenciáljának kiváló indikátora. Az újkor hajnalán Kecskemét egy európai kitekintésben is gazdag, prosperáló mezőgazdasági központ volt. Az előzmények számbavétele során említett Kada-féle honfoglalás kori temető nyomai nem kerültek elő. Nem kizárt, hogy ennek a kutatásnak a nyomai az udvar más területén találhatóak, de az is lehet, hogy az iskola építése során véghezvitt földmunkák pusztították azokat.

Balaton utca 19. 2021. október

2019. és 2020 folyamán a létesítendő lakópark I. és II. ütemének megelőző feltárrása történt meg, mely során bronzkori, vaskori, szarmata, Árpád-kori és késő középkori / kora újkori régészeti jelenségek (települési objektumok és urnatemető) és leletek láttak napvilágot. A III. ütemben a mélygarázs bővítése történt, nem egészen 400 m² nagyságban.

A felső törmelék-sítt réteg eltávolítása után megállapítható volt, hogy a felső réteg vastagsága nyugati irányba csökkent. Általánosságban elmondható, hogy a feltárrási terület egy egykori dombon helyezkedett el, mely erősen lekopott, ennek következtében az objektumok viszonylag sekélyek, lepusztultak voltak. A területen egykori közművek is húzódtak, illetve modern beásások is megfigyelhetőek voltak, melyek szintén bolygattak objektumokat.

A feltárás során összesen 22 db objektum látott napvilágot és került kibontásra, dokumentálásra. A jelenségek kivétel nélkül települési objektumok voltak. A következőkben időrendi sorrendbe kerülnek bemutatásra a jelenségek.

A legkorábbi feltárt objektumok a szarmata korra (Kr. u. 1–4. század) datálhatóak, ezek típus szerint: hat gödör, öt cölöphely, egy épület és egy, feltehetően egykor az épülethez tartozó tűzhely. A gödrök

Balaton u. 19. – A szarmata kori földbe mélyített épület, melyet elmentzett az Árpád-kori árok

közül négy tipikus méhkas alakú, egykoron gabonatarolás célját szolgáló verem volt, keltező értékű kerámia leletanyaggal (terra sigillata és amforatöredékek). Külön kiemelendő az egyik igen nagy alapterületű (fél)gödör – másik felét modern beásás pusztította –, mely mérete alapján komoly mezőgazdasági potenciált feltételez az egykor itt lakó szarmaták vonatkozásában. Ez a szituáció, miszerint nagy vermekben sok gabonát tároltak, megfigyelhető volt az I. ütem feltárrásakor is. A cölöphelyek egy csoportba rendeződtek a feltárrási terület közepén, ezek is viszonylag sekélyek voltak. A beruházási terület nyugati harmadában került elő az egyetlen téglalap alakú, viszonylag nagy alapterületű, igen sekély épület, melyet mind az egyik, többszortatú, nagy Árpád-kori árok, mind modern közművek vágtak. Az épületben padlótapasztást nem lehetett megfigyelni, ugyanakkor legkevesebb három cölöphely volt a házon belül, melyek minden bizonnyal az egykori épület tetőszerkezetét tarthatták. Egy tüzelőhely kapcsolódhatott az épület délnyugati sarkához, sajnos ezt a kemencét szinte teljesen elpusztította egy modern vízvezeték.

Az Árpád-kor időszakára (11–13. század) összesen három árokszakaszk keltezhető, melyből kettő részleteiben már feltárrásra került az előző két ütem munkálatai során, azokkal egyértelműen azonosak. „Új” objektumként egy kisebb, egyágú árok került elő a feltárrási terület Nyíri út felőli szélén. Az Árpád-kori településképp legfontosabb téralakító tényezője, az erózió ellenére is mélyebb, igen masszív, két-, majd háromágú, megközelítőleg északnyugat–délkelet irányítású kissé

kanyarodó 325-ös árok lehetett, mely funkciója kérdéses, de méretei alapján nem kizárható, hogy egy nagyobb települési egységet határoló kerítőárok volt.

A kora újkorból (17–18. század) összesen hat kisebb kerek gödört tártunk fel, melyek szabályosan, két sorba rendeződtek. Keltező értékű, elsősorban zöld és sárga mázas, vörösre égetett gyorskorongolt kerámiatöredékek ezekből is előkerültek az állatcsont mellett.

A III. ütem feltárrása során sikerült tovább bővítenünk tudásunkat a területen egykor létezett szarmata, Árpád-kori és kora újkori település képét illetően, a 2021-ben nyert új információk szervesen kapcsolódnak az eddigi kutatások eredményeivel.

Mit is lehetne írni e rövid ásatási beszámoló után? Városunk minden telke, minden utcája több ezer éves történeteket rejt. A mi dolgunk az, hogy észrevegyük, megvédjük, s kellő pontossággal és szakértelemmel dokumentáljuk az utóknak ezeket. S ahogyan arra a bevezetőben is utaltam: folytatása következik...

Felhasznált irodalom:

Kada Elek: Kecskeméti ásatások. In: Archaeologiai Értesítő, Új folyam XVI. kötet, 1896. pp. 40–51.

Kecskemét – Magyar Várostörténelmi Atlasz 7. (Szerk.: Sárosi Edit). Budapest–Kecskemét, 2018

Rigó Róbert: Kecskemét szovjet megszállása. Az 1944-es esztendő utolsó hónapjai. In: Hírös História, 4. szám (2017 tél), pp. 50–55.

Fazekas András Kristóf

KARÁCSONYI AJÁNDÉKOK A 20. SZÁZAD ELEJI KECSKEMÉTEN

CSOKIMIKULÁS, SZECCESSZIÓS KRAMPUSZ ÉS CSICSÁS NYAKKENDŐ

A kecskeméti Meinel-üzlet kirakata 1935-ben (Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum)

Jöhettek háborúk, gazdasági válságok, változhattak a politikai rendszerek a 20. század első évtizedeiben, a kecskemétiak – hol szerényebben, hol gazdagabban, csillogóbban – szerét ejtették a karácsonyi ajándékozásnak. Mit és hol tudtak beszerezni, melyek voltak a legnépszerűbb ajándékok? Az ünnepi készülődés meghitt és kevésbé meghitt pillanatai, frappáns reklámszövegek és egy szecessziós Krampusz – avagy következzen egy kis kecskeméti karácsonyi ajándékkörkép a századfordulótól az 1950-es évekig a korabeli sajtó (híradások, reklámok) tükrében!

A mai karácsonyi szokásaink legtöbbször a 19. század közepén-végén alakult ki. A gyermekek megajándékozásának szokása előbb Szent Miklós napján, majd a reformációt követően a karácsonyi ajándékozással összekapcsolódva jelent meg. A

középkorban is létezett karácsonyi ajándékozás, ám ez elsősorban a szegényeknek gyűjtött adományokból állt. A 19. századra azonban visszatért a Miklós-naphoz kötődő ajándékozás is. Ekkorra már átvették az apró, jelzesszerű, kézzel készült ajándékok

helyét a minél több és minél pompásabb, újabb divatokat követő termékek. A 19. század végétől a karácsonyi ajándékozás olyan nagy méreteket öltött, hogy kinőtte a vásárokat és a kereskedelem fejlettebb formáinak terepére került át: a boltok és áruházak kirakatai és falai közé. A reklámok, hirdetések mellett a karácsonyi kirakat volt a kereskedők legfontosabb eszköze ahhoz, hogy vásárlásra csábítsák a vevőket. Gyerekek tömegei tolongtak egy-egy játékbizlet kirakata előtt, még ha nem is mindenki számíthatott arra, hogy részesülhet abból a mesevilágból. (Lásd

róla: Tészabó Júlia: Karácsony – Magyar hagyományok. Kossuth Kiadó, 2007)
„A kivilágított üzletek, népes utcák szemléletébe merülve érzem, hogy itt a szeretet ünnepe. Elpihen a gond, a hétköznapi élet apró-cseprő bajai megszűnnek, az önzésen és kapzsiságon néhány rövid napra mintha diadalmaskodnék a lélek mélyében szunnyadó nemesebb érzés annak emlékére, hogy megszületett a Megváltó, aki annyira szerette a bűnös emberiséget, hogy vértanúhalált szenvedett érte. Eltűnődvén ezeken, sorra nézem a ragyogó kirakatokat: a karácsonyi ajándékok egymásra halmozott tömegét. Megvan itt minden aktuális produktuma az emberi találékonyságnak, izlésnek és ízléstelenségnek ...” – olvashatjuk a Függetlenség 1905. december 24-i számában annak a cikknek a felsejtéseként, amely a kecskeméti ajándékfelhozatalt illetően

a képzőművészetet hiányolja. Amiből viszont sokkal kevésbé volt hiány, az az édesség!

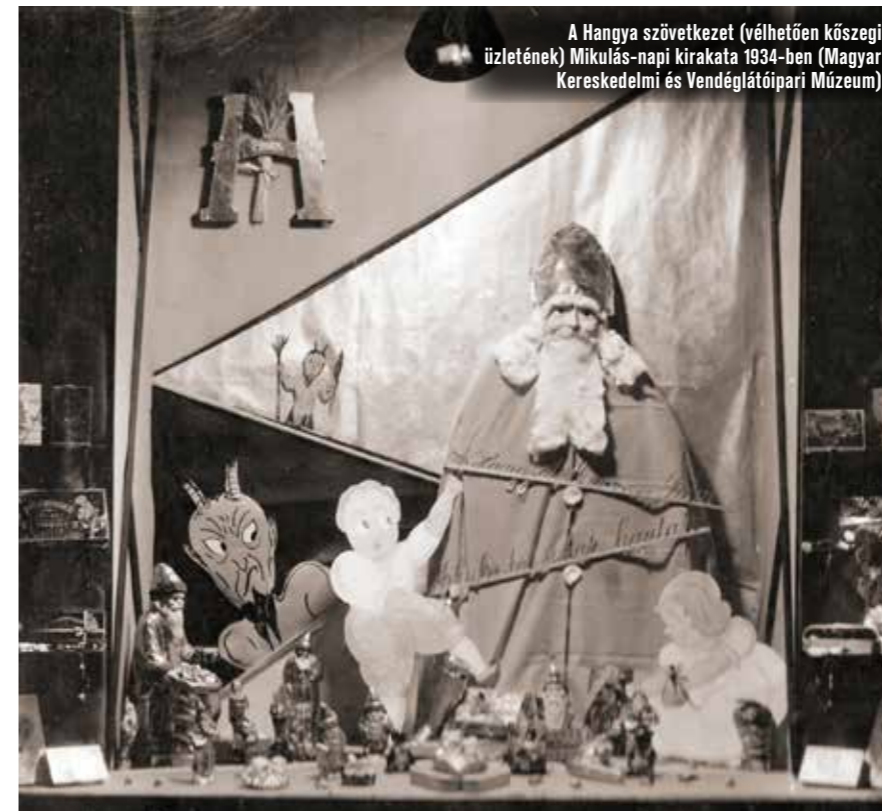
A Kecskeméti Közlöny 1932. december 4-i számában megjelent hirdetésből kiderül, hogy mikuláscsomaggal és csokoládéval kedveskednek a gyerekeknek, ám likőrökkel és rummal a felnőttekre is gondolnak! *„ITT A MIKULÁS! Nevét nem hirdeti piros betű a naptárban s még sincs egyetlen gyermek, aki ne tudná, hogy hétfőn este jön a Mikulás. Már napok óta jár-ke a városban, hátán legendás kosarával, zsákjával, végig gusztálja a kecskeméti boltokat és ahol szép kirakatot, bő raktárat, jó dolgokat és olcsóságot talál, ott megrakodik. [...] A Mikulás közeledésével kapcsolatban nem lehet megállás és szó nélkül elmenni a központnak mindenkor egyik leglátvá-*

Szecessziós „Mikulás-Krampusz” képeslap (tervezte Divéky József a Wiener Werkstaette számára 1909-ben, Museum für Angewandte Kunst, Bécs)

nyosabb kirakata, egyik legnevesebb üzlete, a Meinel-fiók előtt. 4-5 éve létesítette kecskeméti fiókját a Meinel Kávébehozatali Rt., de ma már úgy tűnik fel, mintha évtizedek óta ott lenne a Szabadság-tér Körösi-utcai oldalán. [...] Lássuk a Meinel-Mikulást: Nagy Mikulás-csomag 64 fillér [...]. De már a karácsonyi árúk is itt vannak: Csodás szép figurákból álló karácsonyfacsokoládé negyedkilós doboza 1 pengő 76 fillér, karácsonyfacukorka félkilónként 1 pengő 20. [...] Egy literes üveg jó Meinel-rum 3 pengő 34 fillér [...]. A Meinel likőrök minősége páratlan.”

A Julius Meinel 1862-ben nyitotta meg kis fűszerüzletét Bécsben, ahol kávébabot, kakaót, teát, cukrot és rizst árult. Majd fél évszázaddal később – 1913-ra – a Monarchia legjelentősebb kávépörkölője és legnagyobb tea- és kávéimportőre lett. A bécsi kávékultúrát Magyarországon is meghonosítandó 1900-ban létrehozta hazai leányvállalatát Meinel Gyula Kávébehozatali Rt. névvel (1909-től részvénytársaság.) A 30-as évekre saját magyarországi kávépörkölő üzeme és csokoládégyára mellett több mint 300 fióküzlete működött. Köztük a kecskeméti: eleinte a Nagykörösi utca és a Szabadság tér sarkán működött, majd a Luther-pa-

A Hangya szövetség (véltetően kőszegi üzletének) Mikulás-napi kirakata 1934-ben (Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum)

lota melletti sarki (akkor még historizáló) épületbe költözött. 1945-től 1952-ig szovjet kézen volt, utána Csemege Élelmiszerkereskedelmi Vállalat néven működött, a logója pedig sárga háttérrel a csemegekosár és az elmaradhatatlan márka lett. A kecskeméti „Nagycsemege” akkor már a Luther-palota földszintjén várta vásárlóit. (S. Nagy Anikó: Kereskedővilág – Szemelvények a magyar kereskedelem történetéből. Mundus Kiadó, Budapest, 2007)

Az 1929. december 24-i Kecskeméti Lapokban megjelent Meinl-hirdetés még inkább a „közös múlt”, a régi jó, megbízható márkajellegré épít: „Amikor nagyapó nagyanyát elvette, karácsonyra Meinl-ajándékosárával lepte őt meg. És íme, manapság is mit adhatnánk szebbet, kedvesebbet egy szépen díszített, Meinl-áruval megrakott kosárkánál vagy csomagnál? Kérjük, jöjjön a legközelebbi Meinl-üzletbe, ahol véteklényszer nélkül megszerezheti az ott kiállított karácsonyi ajándék összeállításainkat.”

A csalogató-nosztalgikus reklámok mellett álljon itt egy teljesen más hangvételű, de semmivel sem kevésbé célba találó hirdetés a Kecskeméti Közlöny 1933. december 5-i számából, amely ajándék szempontból egy hasonlóan klasz-

„Üdvözet a Krampusztól!” képeslap (Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum)

szikus termékcsoportot reklámoz: „Már most felhívjuk olvasóink szíves figyelmét arra, hogy karácsonyi bevásárlásaikat ne hagyják az utolsó napokra, mert ha figyelmbe vesszük a Héjjas harisnyaház olcsó karácsonyi árait, akkor rá jövünk, hogy a karácsonyelőtti napokon nem lehet bejutni az üzletbe.”

A Héjjas Harisnyaház az 1930-as évek elejétől működött a Nagykőrösi utcán, a mai Centrum Áruház helyén. Széles termékpalettájához a harisnyán túl hozzá tartozott az alsónemű, a blúz, az ing, a fürdőruha, a kalap, a divatbőrkesztyű, a retikül, az esernyő, idővel a cipő is.

A frappáns reklámok mellett a csillogó kirakatok is csábították a vevőket: „Aki a kecskeméti üzletek kirakatait most végignézi, a legnagyobb meglepetés éri, hogy választás, ízlés és csin tekintetében a kecskeméti kereskedők mit képesek az aránylag kevés üzleti forgalom mellett produkálni. Mindössze a város belterületére szorítkozik a város főkereskedelme, de az itt elhelyezett üzletek felszerelésükkel, berendezésükkel s ízlésükkel nem csupán egy vidéki város, de a főváros közönségének igényeit is képesek kielégíteni. Ma már a kecskeméti és messze környékbeli közönségnek nem kell Budapestre utaznia, hogy akár ruházati, háztartási, akár kényelmi, élvezeti és fényüzési szükségleteit kielégítse; a legfokozottabb igényeket is kielégíti a kecskeméti kereskedelem. A karácsonyi kirakatok oly dúsak, oly ízlésesek, mint akár egy műipari tárlat, magukra vonják s lekötik a közönség figyelmét s élvezetet nyújtanak.” – olvashatjuk a Kecskeméti Uj-

ság 1909. december 23-i számában. És mi kerülhetett a kirakatba az eladásra szánt árun kívül? „Bizonyára kellemes feltűnést kelt Vajda M. Mihály piactéri divatáru üzletének remek kirakata, mely a közelgő karácsonyi ünnepekre készült. A dús kirakatban leginkább feltűnést keltenek a Krampuszok, melyeknél ügyesebbeket és szecessziósabbakat nem láttunk.” Sajnos képet nem mellékeltek, így mindenkinek a fantáziájára bízunk, hogy mitől lehet szecessziós egy krampusz... Vajda (Wiesmann) Mihály női és úri divatáruháza egyébként 1904-ben nyitott meg a „piacz-

Meinl-reklám a Kecskeméti Közlöny 1929. december 22-i számában

téren”. Majd átköltözött a szomszédos Népbank palota (Sajtóház) földszinti üzlet-sorára, a mai Libri helyére, ahol egészen az 1940-es évek elejéig működött.

A karácsonyi ajándékok iránti kereslet azonban nemcsak a hirdetések szellemessége, a kirakatok ízlésessége, hanem a vásárlók pénztárcája, illetve adott esetben a válságos, háborús körülmények is alapvetően befolyásolták. Ám a kecskeméti kereskedők minden helyzetre igyekeztek megoldással szolgálni!

„Karácsonyi bevásárlására ha nincsen pénze, forduljon bizalommal hozzám, lesz hitele. Karácsonyi ajándéknak leghasznosabb a ruhanemű, amely legolcsóbb

készpénzárban áll a T. vevőközönségem rendelkezésére 6 havi törlesztésre. Áruim ízléses és kiváló minősége már közismert” – olvashatjuk a Csornák J. divatáruház hirdetését a Kecskeméti Közlönyben a nagy gazdasági világválság kirobbanásának évében, 1929. december 20-án.

Vajon a II. világháború idején hogyan zajlott az ünnep, tudtak-e karácsonyfát állítani, illetve ajándékozni a kecskeméti-ek? A Kecskeméti Közlöny 1940. december 14-i számában a következő beszámolót olvashatjuk: „Az utóbbi években karácsony körül mindig voltak kisebb-nagyobb zavarok. Volt olyan karácsony, amikor kevés karácsonyfát lehetett kapni és sok volt a szaloncukor és csokoládé, következő évben pedig cukor nem volt és karácsonyfát lehetett kapni. Tíz nap múlva karácsony, az üzletek nagyban készülnek a karácsonyi bevásárlásokra. Felkerestük a kecskeméti cukorkásokat azzal a kérdéssel, lesz-e az idén elég szaloncukor? Kecskeméten négy

cég foglalkozik cukorkakészítéssel. Szabó Pálné cukorkaüzeme, továbbá a Gyenes, a Fodor- és a Tóth-cukrászda. A cukorkakészítők más években Budapestről is kaptak kész árut, az idén azonban nem kapnak. [...] Az érdekeltektől azt a választ kaptuk, hogy karácsonyra lesz elég szaloncukor. A kecskeméti kereskedők csak tőlük vásárolnak, azonkívül a környékbeli községek, falvak kereskedői is Kecskeméten szerzik be a cukorszükségletüket. Természetesen azok az üzletek, amelyek nagy pesti cégek fiókjai, azok Budapestről kapják a szaloncukrot, de az idén korlátozott mennyi-

A Gyenes cukrászda hirdetése a Kecskeméti Közlöny 1939. december 14-i számában

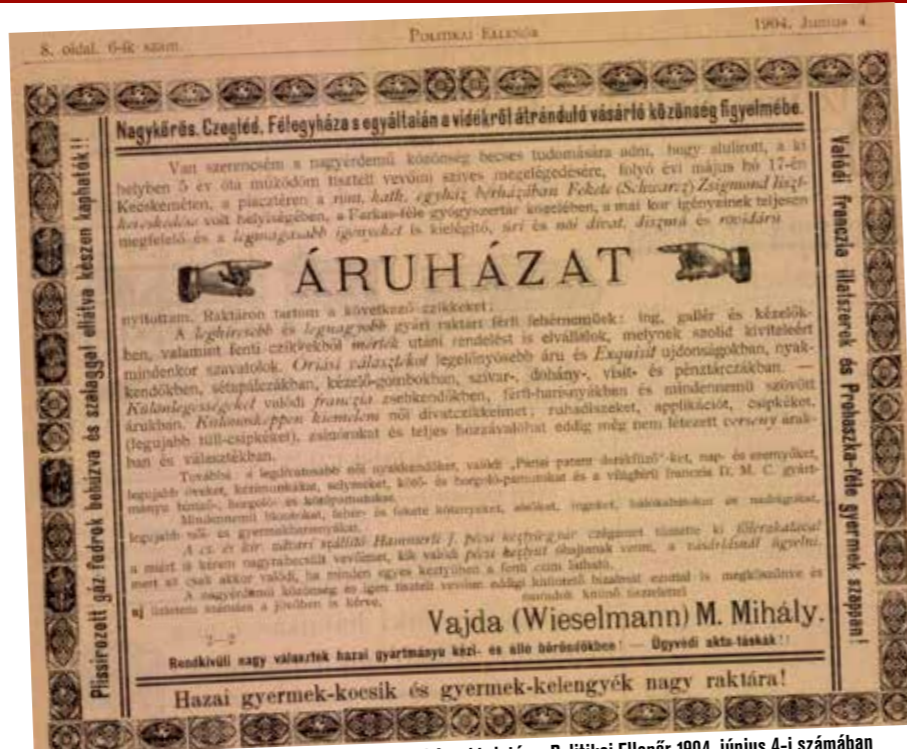
Cadeau ünnepi csomagolópapír, 1920/1930-as évek (Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum)

ségben. Az árakat az árkormánybizottság állapította meg. [...] Az idén nagyon kevés csokoládé figura érkezett, úgyhogy már most alig lehet kapni, mert az előrelátók már felvásárolták nagyrészt. Ezzel szemben igen sok narancs érkezik karácsonyra, amikor a narancs ára is lényegesen olcsóbb lesz.”

És legyen szó akár békeidőről, akár háborúról, a Kecskeméti Közlöny 1940. december 21-i publicisztikájában egy univerzális és talán még ma is aktuális jelenségről olvashatunk!

„Ünnep napján és aranyvasárnapon fokozott forgalom színhelye minden üzlet, ahol ajándékozáásra, karácsonyi meglepetésre alkalmas holmik, dísz- és használati tárgyak fellelhetők. Egmásnak adja a nép a kincset és fog a portéka, mintha ingyen osztogatná. Ilyenkor akad gazdája a tavaly óta hervadozó csicsás nyakkendőknek, amelyet egész éven által semmiféle kereskedői ékesszólás nem tudott elsütni, mert az urak maguk veszik nyakkendőjüket és kétszer is megnézik, mielőtt felkötnék.

Bezzeg így ünnep előtt jön a feleség, jön a női hozzátartozó, neki aztán be lehet mesélni, hogy ez a legeslegújabb, megveszi a jó lélek a férj, a papa számára. Ilyenkor cserél gazdát az a mellbevágó nyaksál, melynek sorsa már-már megpecsételnek látszott, lévén színezete olyannyira egzotikus, hogy csak a Belga Kongóban hordanak ma már efféléket. Ilyenkor lehet rávenni a meglepetést eszközölő hölgyet annak a zsebtárcának megvételére, amely ripacos bőrfedelével és haccacérés díszítésével lélegzetét is elállítja a megajándékozottnak. Ilyenkor lehet vevőt találni arra a díszszekendő-szériára,

Megnyitott Vajda (Wieselmann) M. Mihály divatáruháza, hirdetés a Politikai Ellenőr 1904. június 4-i számában

melyet tavaly nyáron egy gyenge pillanatában vett meg cégfőnök s azóta is elkül a méregtől, valahányszor látja a polcon.”
A II. világháború után az új politikai berendezkedés bizony a karácsonyi vásárlási szokásokat is megváltoztatta. Hogy hogyan, az a Kecskeméti Lapok 1949. december 24-i számából kiderül: „Négyen álltunk a kirakat előtt. Három férfi meg egy fejkendő asszony. Néztük a fényből és színekből összeállított mesekönyveket és ha nem szégyeltük volna, talán orunkat is odanyomjuk az üveghez, mint akkor régen, gyermekkorunkban, amikor

még egy-egy ilyen karácsonyi kirakat a csodák országába vezetett bennünket. [...] Az ünnep varázsa már beköltözött az alföldi város utcáira és mi kerestük, mivel szerezhetünk örömet azoknak, akik a szeretetet talán a legjobban megérik, a gyerekeknek. Magam is mesekönyvet akartam venni a kicsinek. [...] Természetesen ki volt számítva, mennyibe kerülhet az a bizonyos mesekönyv, azt is lelkemre kötötték, hogy szép legyen, színes. A nagy megbízatás tudatában természetesen, hogy nagy felelősség sűrűsödött rám és nagyon megörültem, amikor a kirakat jobb oldaláról rámvetett a mackó-mesekönyv. [...] Mindenben megfelelt a könyv és biztos, hogy Lacika örülni fog neki. A meglepetés mégis először engem ért – kilenc forint, ötven volt a gyönyörű kis könyv ára. A „családi előírászat” viszont húsz-huszonöt forintba szült, vehetem hozzá még két újabb mesekönyvet. Elgondolkoztam azon, milyen nehéz volt azelőtt még az egyet, is megvenni, ime most hármát is tehetünk a karácsonyfa alá. Hiába, nekik már boldogabb a karácsonyuk és munkánk győzelmével, a tervezetendők sikeres munkájával, évről évre még boldogabb lesz.”

Még több érdekesség a 20. század eleji kecskeméti karácsonyokról az önállóan és érintésmentesen végigjárható, térképes Karácsonyi Séramórán! Bővebb információ a Séramóra Sétairóda Facebook-oldalán.

Kovács Ágnes

A Kecskeméti Kereskedelmi és Ipar-Hitelintézet és Népbank palotája egy 1916-ben feladott képeslapon (Kecskeméti Katona József Múzeum)

A MUSZÁJI CSODA

Az egész egy szűkszavú közleménnyel kezdődött, amivel a Kecskeméti Közlöny 1921. 07. 29-i számának 3. oldalán találkozhattak az olvasók:

„Tűz a Pásztor utcában. Ma reggel 7 óra után eddig ismeretlen okból Horváth Péter Pásztor utca 8 sz. nádtetős házában tűz keletkezett. A tűz az épület négy különböző helyiségében egyszerre támadt s az ágyba, ablak függönybe, az ágyba, az ágyneműbe és egyéb ruhaneműbe kapott bele. A ház- és környékbeliek azonnal hozzáláttak az ol-táshoz. A bútorkak az udvarra hordták, úgy hogy mire a későn értesített tűzoltóság kivonult, a tűzet nagyrésztben lokalizálták. A tűzoltóság azután rövid pár perc alatt elfojtotta a még az udvaron levő szalmában lappangó tüzet s a házat tűzmentessé locsolta. A kár körülbelül tízezer korona.”

Ekkor még nem tudták az útkaparó háznak lakói, mekkora karriert fut be a tudományos és okkultista körök között egyaránt felbolygató esetük, amire csak a „*muszáji csodaként*” hivatkoztak.

Muszájnak nevezték és nevezik azt a (ma Szent László városhoz tartozó) városrészt, ahol a népi emlékezet szerint a város bővítésekor nem szívesen, muszájból kezdtek el építkezni. Itt csak muszájból lakik az ember. Szabó Kálmán azt írja 1942-ben, hogy sok kiöregedett juhász él a városrészben, mivel városszéli elhelyezkedése előnyös volt a nyájak legeltetésében és azok felügyeletében. (A Pásztor utca elnevezése, ahol a „*csoda*” történt, így már nem is meglepő.)

A nyári gylladással összefüggésben többször is megisméltődött edények repülésével, bútorkak táncmulatságával és a szoba felé berobbanó ablakokkal kiegészülve, ezzel országos érdeklődést kiváltva. „Dr. Terray Lajos földmívelési miniszteri titkár és Madary Kreybig Károly tudományos író kért felvilágosítást a muszáji tüzeseletről, dr. Marinovich Gyula Belügyminiszteri államtitkár, az Országos Tűzoltó Szövetség alelnöke pedig vasárnap Kecskemétre érkezik, hogy személyesen tudakozdék a titokzatos tüzeselet felől” – írta a Kecskeméti és Vidéke 1921 decemberében.

Terepszemlére több szakember is érkezett, mind tudományos körökből, mind más területek szakértői. Mérnökök és okkultista szakemberek egyaránt megtekintették a helyszínt. A Kecskeméti 1911-ben ért pusztító földrengés emléke még egyáltalán nem távoli, ezért kézenfekvő magyarázatnak tűnhetett geológiai anomáliának betudni pl. a bútorkak vándorlását. Az ablak berobbanását olyan légnyomású jelenségként magyarázták, amit a mélységből szivárgó földgáz okozhatott Krecsmá-

Boszorkányos ház Kecskeméten.

Hetekkel ezelőtt a fővárosba is eljutott a hír a kecskeméti Muszáj külváros rejtélyes házának, amelyben már hónapok óta valóságos csodák, ide-oda dobáló bútorkak, táncoló edények, berobbanó ablakok, sőt tüzek alakjában jelentkeznek. Julius 29-én és utóbb november 12-ikén különösen nagy ribillió volt, amikor a tűzoltóságnak is ki kellett vonulnia. Nemrég Kecskeméten járt egy más ügy nyomozására Pellegrini államrendőrségi tanácsos detektívvel, s az ő szemüklátára is megisméltődtek a rejtélyes események.

Felkereste most a házat Tordai Vilmos, az Igazságügyminisztériumi számvevőség főtanácsosa, aki régi, ismert művelője az okkult tudománynak, s egyik alapítója a Magyar Metapszichikai Társulatnak. Ő a rejtélyesnek látszó események pszichikus természetü összefüggését keresi. E jelenségek ugyanis egy Farkas János nevű 13 éves kisfiú jelenlétéhez vannak köthető, mert csak olyankor történnek a „*csodák*”, amikor ez a beteges kis gyerek is jelen van. Tordai most az egyik fővárosi napilapban összegezi megfigyeléseit és Lombroso, Richer, Charpentier, Ochoro vitz, Schrenk-Notzina állításában, akik egyértelműen vallják, hogy bizonyos egyénekből kivetődhetik valamilyen, még ismeretlen, félig anyagszerű, félig erőhöz hasonlítható szubsztancia, amely a kecskemétihez hasonló eredményeket produkálhat. Eppen ezért a kecskeméti eset megérdemelne, hogy a hivatalos tudomány is foglalkozzék vele. Fenti képzék ezt a csodálatos kecskeméti házat ábrázolja.

Tordai Vilmos főtanácsos, ki két év-tized-óta foglalkozik a rejtélyes lelki problémákkal, egy kis tudományos társaság tagjainak segítségével ismételte meg a báró Schrenck-Notzing dr. révén ismeretessé vált csodálatos teleplazmás és materializációs kísérleteket. Tudományos kutatásainak eredményét Tordai legközelebb egy könyvben is feldolgozza.

rik Endre fizikus szerint: „A muzáji csodák tehát tulajdonképen nem egyebek, mint az ipargazdasági szempontból megbecsülhetetlen s rétegzavarok folytán nagy mélységből felszínre szivárgó földgáz pajkos tréfái. Úgy hiszem, hogy a »Muszályváros« területén eszközölt mélyfúrás hamarosan fölön fogná ezt a tréfás kedvű, illékony alvilági manót.” De a Pesti Hírlapnak azt is nyilatkozza ugyanő: „Kecskemét alatt óriási mélységben, az ősi, vulkáni tűzfészek nyugtalankodik s rétegzavarokat idéz elő!”

Az okkultista magyarázat azonban sokkal nagyobb népszerűsége tett szert. Tordai Vilmos és munkatársai szintén megvizsgálták a „boszorkányos házát”, valamint alaposan kikérdezték a házban

képességeket birtokol és gyakorol, sőt, pesti lapok úgy vélték, szerencsésnek mondhatja magát, hogy ebben a modern korban derültek ki varázsos tulajdonságai, korábban boszorkánynak vélték volna, és ki tudja, milyen sorsra jutott volna.

Tordai Vilmos személyéről és munkájáról néhány szó erejéig: igazságügyminiszteriumi számvevőségi főtanácsos pozíciója mellett lelkes kutatója az okkult jelenségeknek. Kutatásai széles skálán mozognak a médiumokkal folytatott kísérletektől (László László híres médiumot vizsgálta „működése” közben) a művelődéstörténeti tanulmányokig, amelyekben a magyar néphit, történelmet, irodalmi munkákat vizsgálja okkult szemszögből. A Magyar Metapszichikai Társulat (sic!) egyik alapítója, az okkultista jelenségek tapasztalt megfigyelője, ugyanis 1900-ban Siráki Ferencsel indított lapjában (Rejtelmes Jelenségek Ismerettára) foglalkozik ilyen természetű jelenségekkel.

Az okkultizmus szerepe a korban

Az okkult szó szerinti jelentése (a lat. occultum, 'elrejtett, titokzatos' szóból) olyan rendszer és gyakorlati tudásanyag, amely egy adott nép, kultúra, vallás általános, közismert rendszere mellett speciális, kevés beavatottnak szóló, titkos eszközöket alkalmaz – írja a Magyar Katolikus Lexikon. Már a fogalommagyarázat is érdeklődést kelt, így nem csodálkozhatunk, hogy az első világháborút megelőző években valóságos divat volt miszticizmus, spiritizma módszerekkel, ezoterikus tanokkal (vagy az okkultizmus más alfajával) foglalkozni. Számtelen írás, könyvsorozat vállalkozott arra, hogy a tetemes leágazás valamelyikében eligazítsa az olvasót vagy tudományos igazolást próbáljon szerezni tárgyának. Feszültségből nem volt hiány a tudományos és okkultista körök képviselői között, bár akadtak szép számmal, akik megpróbálták a spiritizma jelenségek megértését és tudományba illesztését egyaránt (pl. Henri Bergson, William Crookes). Freud sem zárkózik el kategorikusan az okkulttól és a pszichoanalitikus gondolkodás is sokat köszönhet ennek, így nem mondhatjuk azt, hogy az integrációs törekvések terméketlenek lettek volna. A „csoda” évéből származó olvasási szokásokat szondázó cikk azt sejteti, hogy

az okkultizmus és spiritizmus az egyik kedvenc témája volt a kecskeméti olvasóknak is. „A spiritiszta és okkultista tudományok ápolására egy meghitt tabor szerveződött” – írja a Kecskemét és Vidéke. Sőt, Klein Győző könyvajánlójában is felbukkannak akciók okkultista könyvcsoportok olyan címekkel, mint Torday Vilmos: Okkult elemek a magyarság életében (3 mű bekötetve) munkája. 2 pengő 90-ért különben az alábbi címetek lehetett beszerezni: Sehrenck-Notzing: Titokzatos erők, Reichenbach: Az od, Torday Vilmos: Okkult elemek a magyarság életében, Duprel: Az ember rejtélye, Crookes: A spirituálizmus és tudomány, Sage: Piperné, a médium.

A „csoda” karriere

A muzáji események meglepően nagy visszhangot vertek. Egy svájci spiritiszta levelet írt a családnak, londoni, berlini és párizsi szervezetek is megkeresést intéztek az eset kapcsán, tehát beszélhetünk nemzetközi érdeklődésről. Egy okkultista szakkönyv is hosszan tárgyalja az esetet, meghozza Madary Károly: Okkult gondolat és megismerés c. munkája (őt a kezdetektől az ügy közelében találjuk). Egy részlet: „Érdekesek még a spuk-jelenségek, a »boszorkányos házak«. Legutóbb Kecskeméten volt erre ritka és érdekes példa. A kecskeméti Muszáj külvárosban fordult elő, Horváth Péter házában először három-negyed éve, majd azóta több ízben, hogy a bútorok ide-oda dobálódtak, edények táncoltak, ablaktáblák beroppantak, sőt tüzek gyulladtak ki. 1921. július 29-én és november 12-én különösen nagy méretűek voltak a jelenségek úgy, hogy a tűzoltóság-nak is ki kellett vonulnia. A házat felkereste Tordai Vilmos, az igazságügyi minisztérium számvevőségi főtanácsosa, aki a Magyar Metapszichikai Társulatnak alapítója is S. A. mérnök társaságában. A lehető legnagyobb körültekintéssel vizsgáltak meg mindent s erről Tordai beszámolót írt, amelyben elmondotta, hogy kint jártak a muzáji háznál, ahol ottlétiük alatt is igen érdekes dolgok történtek. A kecskeméti eset csak annyiban tér el az eddig ismert ilyen jelenségektől, hogy az itt működött energia rendkívül erős lehetett, hogy gyújtogatások is történhetnek és, hogy ilyen sok intelligens hivatalos megfigyelő szeme láttára történt.”

A médiummal, Farkas Jánossal kapcsolatos titokzatos események még évekig folytatódtak, azonban a leleplezés nem kerülte el a beteges fiúcskát sem. Gyanús lett a rendőrség számára, hogy ahol a következő időszakban rejtélyes tüzek gyulladtak, ott rendre felbukkant Farkas János is. Egy borbási tanya és egy Széchenyivárosban történt gyújtogatás után többször is kihallgatásra idézték Farkas Jánost, amelyen a fiú sokáig zavarosan beszélt, szellemekről és Jézusról adott elő, de végül elismerte, hogy valóban ő idézte elő a tüzeket. Az utolsó két esettel kapcsolatban egy másik személy, a vegyészettel foglalkozó Pap Antal férfiu is felmerült mint tettestárs, ráadásul csavarral a történetben. Saját bevallása szerint, amint Farkas Jánost az útjába sodorta a sors, rögtön kipróbálta rajta hipnózissal kapcsolatos ismereteit és másnap már fel is lobbant a borbási tűz. Ezután a Royalban (Nemzeti Royal szálloda) léptek fel különböző hipnózissal kapcsolatos kísérlet bemutatásával (akárcsak Mario és a varázsló), egyfajta bűbájos világhírre készülve. Ezek útján azt a hitet is szeretne volna Pap Antal terjesztetni, hogy a fiú képes betegségeket diagnosztizálni és azokat gyógyítani, hogy szélhámos portfóliójukat ezzel gyarapítsák. Ez sikerült is nekik, többektől tetemes összegeket csaltak ki. Farkas Jánost valamása alapján megviselték a szuggesztív hatása alatt töltött időszakok, szabadulni akart Pap Antaltól és az általa öntudatlanul elkövetett gyújtogatások ténye is gyötörte. Pap Antalt hipnotikus tudásának demonstrációjára hívták a hatóságok a Városháza tanácstermébe, aminek során szembesítették Farkas Jánossal. Pap Antalt leleplezték és őrizetbe vették. A fiú sorsa a továbbiakban is az érdeklődés középpontjában állt, de nem rendeződött megnyugtatóan. Életének későbbi állomásairól tudósított a sajtó, a leleplezés után több hónapig kórházban kezelték, aminek költségeit (2 millió korona) nem tudta kifizetni, illetve elmeegógyintézeti megfigyelését rendelték el Egerben. 1926-ban elérte a végzet: az elmeegógyintézetből megszökött, Ausztriában találtak rá, és mivel nem tudta igazolni tartózkodásának okát és hátterét, kitoloncolásáról döntöttek. Egy bécsi rendőrkapitányságra szállították, ahonnan Farkas János meg akart szökni, de a harmadik emeletéről kimászva megszedült és lezuhant. Még aznap belehalt sérüléseibe. 18 éves volt ekkor.

Ennek ellenére a Kecskeméti Közlöny még azt írta 1928-ban tifusz betegségéről és ekkori haláláról: „A muzáji csodának bizony végkép beföllezett.” Vagy a legendák örökké élnek? **Ebből lesz a legenda** A csoda olyannyira közbeszéd tárgya volt, hogy 1922-ben még a színház szilveszteri kabaréjába is bekerült egy műsorszám erejéig. Erdélyi Mihály, a színház táncos-komikusának három képből álló zenés bluettjét mutatták be „a színházban zsúfolt ház előtt. Az ötletesen, szellemesen összeállított darabnak óriási sikere volt. A közönség szünni nem akaró tapsorkánál honorálta a darab főszerepét játszó szerző munkáját.” Érdekes utóélete a „csodának”, hogy alig pár évvel az esemény után, helyi szinten teljes természetességgel tagozódott be a rontás, varázslat, babona kategóriájába. A Kecskeméti Közlöny naptára 1935-ben a kecskeméti jellegzetes babonák között említi és hivatkozási alapnak tekinti, boszorkányos esetek kapcsán: „Egészen a muzáji csodára emlékezett az a történet, amit Városföldön adnak szájról-szájra. Itt mintegy hat évvel ezelőtt F. G. tanyáján egy éjjel boszorkányok jártak. A tanyában lakók meg akarták fogni a boszorkányokat. Lefeküdtek, de nem aludtak el. Éjfél táján titokzatos módon minden zörögni kezdett a házban. A háziak felugrottak, de nem találtak és nem láttak semmit. Ellenben érezték, hogy láthatatlan erők elkapták és megrázták, majd az udvarra hajtották őket. Mig ez történt a többi láthatatlan boszorkány a földre szórt búzát felszedegette és kihordta az udvarra. (Gáteri isk. környéke.)” Vagy 1937-ben a Csongrádi utca 15-ben vándorló bútorokat is egyértelműen a „csodával” rokonítják a szemtanúk. Az esetet vizsgálták számos szemszögből, okkultisták, tűzoltók, geológusok, mérnökök és teljesen ellentétes nézeteket valló iskolák, mégsem jutottak dűlőre. Évtizedekig közbeszédben forgó téma volt, és bár a tények megcáfoltak minden korábbi elméletet, mégsem lehetett kiirtani a természetfeletti színezetét a muzáji csodának. Már csak így, idézőjel nélkül. Modern legendaképződés eredménye, amihez hasonló példák akadnak szép számban, és érdemesek is lennének a további gyűjtésre és vizsgálatra. **Tóth Anna**

KECSKEMÉTIK AZ UTOLSÓ NEMESI FELKELÉSBEN

A magyar nemesi felkelés (latin eredetű kifejezéssel insurrekció) a XIX. század elején már több mint ötszáz éves hagyomány alapján egészítette ki hazánk fegyveres erejét. Az országot fenyegető külső támadás esetén védelmi célokra mozgósították hazánk nemességét. Csak az ország határain belül kerülhettek alkalmazásra. A Napóleon elleni háborúkat követően pedig végleg megszűnt a nemesség hadba hívása.

A francia háborúk időszakában I. Ferenc (1768–1835) császár hat alkalommal hívta össze a magyar országgyűlést. Az uralkodónak ugyanis pénzre és katonákra volt szüksége, ezért volt kénytelen ezt megtenni! Az összeült országgyűlési követek minden alkalommal megszavazták a kért újonckontingenst, a hadiadót és a hadsereg részére szükséges lóállományt, takarmányt és az élelmiszereket. Sőt, az 1807-ben üléselő diéta önkéntes hadisegély címen még a magyar nemességet is megadóztatta!

Kecskemét városa az anyagi lehetőségeihez képest alaposan kivette a részét az 1792 és 1815 között zajló hódító francia hadseregek elleni háborúkból. A hírhedt város az 1797., az 1800. és az 1805. évi nemesi felkelések időszakában a nádori felhívásra 290 lovas katonát és 68 gyalogos nemesi felkelőt szerelt fel, küldött hadba. Mindez jelentős többletköltséget, plusz anyagi terhet jelentett a városnak! Ezek a nemesi felkelők minden alkalommal Pest vármegye lovas regimentjébe, illetve gyalogos zászlóaljába nyertek beosztást.

A nemesi felkelés hagyománya

Évszázadok óta törvény írta elő a nemesség számára, hogy a haza veszélybe kerülése esetén kötelesek honvédelmi szolgálatot teljesíteni. Saját költségükön szerezték be a fegyverzetüket és a ruházatukat. A király (illetve a nádor) vezetése alatt vonultak hadba/táborba a nemesek. A nemesi sereg tisztjeinek rangja és fizetésük megegyezett az állandó hadsereg tisztjeivel. A vezényleti nyelv pedig a magyar volt.

Az országgyűlés anyagi alapot is megszavazott a nemesi felkelés támogatására. Ez a szervezet az állandóan fegyverben tartott regimentek mellett kiegészítő szerepet töltött be háborús helyzetben. A 17–18. században alig-alig kellett mozgósítani a nemességet, amely így lassan elszokott a fegyverforgatástól és a tábori élettől.

A vármegyék kötelessége volt a nemesség létszámának pontos nyilvántartása. A 18–50 év közöttieket írták össze. A vármegyék, a városok meghatározott időszakokban mustrára, fegyveres gyakorlásra berendelhették a nemesi felkelőket. Az érintett vármegyék és városok az insurrekció finanszírozására külön pénztárat hoztak létre, melynek alapjául a vármegyék előző évi jövedelembevallását vették figyelembe. A napóleoni időkben egy gyalogos után 1.000, egy lovas után pedig 3.000 forintot határoztak meg.

Francia lovasgenerális teljes harci díszben

A francia és a császári-királyi lovasok összecsapása

Az utolsó nemesi felkelés előtti időszak

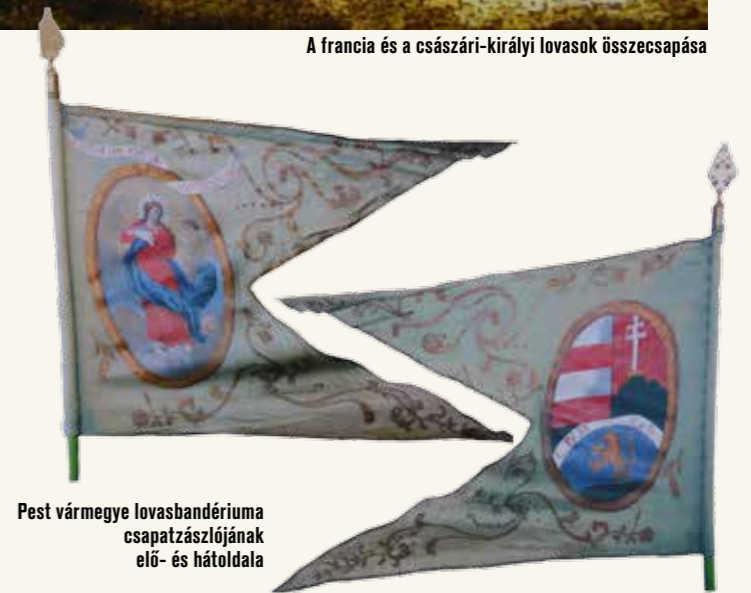
Az 1807. április 5-én Budára összehívott, április 9-én megnyitott országgyűlés nagy vitában megszavazta a toborzással történő újoncozást. A létszámkeretet 12 ezer főben határozták meg. Az 1808. augusztus 28-án kezdődő rendi országgyűlésen főleg hadügyi kérdésekről tárgyaltak. A rendek megszavazták, hogy I. Ferenc osztrák császár és magyar király három éven belül, a nádoron keresztül, szükség esetén bármikor elrendelheti az általános nemesi felkelést. Már akkor kinevezték a katonai kerületek vezetőit. Megszavazták a rendek mindkét fegyvernem (lovasság és gyalogság) részére egyenruházat készítését. Azt is megszavazták, hogy háború esetén a rendek 20 ezer katonát (újoncot) állítsanak ki a magyar ezredek hadkiegészítéséhez.

Habsburg Károly (1771–1847) főherceg, tábornagy javaslatai alapján több reformot is végrehajtottak a császári-királyi (cs-k.) hadsereg szervezetében és harcászati alkalmazásában. 1809-

ben az addig meglévő kilenc hadtest mellé felállították a X. és a XI. hadtestet. Akkor a haderőben 15 magyar gyalog- és 12 huszárezred szolgált. József (1776–1847) nádor 1809-ben elkészítette a magyar lovasság szolgálati szabályzatát, melynek címe: A Gyakorlás Regulamentuma a Magyar Felkelő Nemesség Lovasságának számára.

Az utolsó nemesi felkelés hazánkban

Ferenc császár 1809. február 8-án döntött hadserege mozgósításáról, április 10-én pedig hadat üzent a Francia Császárságnak. I. Napóleon (1769–1821) ugyanis a hadserege élén 1809 tavaszán megindult Ausztria, illetve Magyarország irányába. A nádor február 19-én körrendeletet bocsájtott ki az összes vármegyéhez. Sürgette az előző évben megszavazott 20 ezer újonc kiállítását és az insurrekció előkészítését. Felhívta a vármegyék vezetőit, hogy

Pest vármegye lovasbandériuma csapatzászlójának elő- és hátoldala

I. Napóleon francia császár

foganatosítsanak a területükön rendkívüli védelmi intézkedéseket. I. Ferenc király elrendelte a hadsereg mozgósítása után, április 11-én a nemesi felkelést is. Az uralkodó leiratára Pest vármegye főispánja az 1809. februári közgyűlésen olvasta fel az 1808. évi 2. és 3. törvény-cikket, mely alapján Pest vármegyében is elkezdődhetett a nemesi felkeléssel járó feladatsor végrehajtása.

Kecskeméti nemesek az inszurrekció soraiban

A kecskeméti nemesek a felhívás értelmében önként jelentkeztek a haza megmentésére, készen álltak a hon védelmére. Ez a háború ugyanis már a negyedik volt a franciák ellen. A vármegyét és Kecskemét városát nem érte teljesen váratlanul az uralkodó vonatkozó rendelete. Az illetékes szervezetek már korábban megkezdtek a nemesek mozgósításával járó munkát: összeírás, felszerelés előkészítése, illetve az anyagok beszerzése. Kecskemét városa 1809-ben a felkelés pénztárába 25.126 forintot fizetett be.

A mozgósítás hatékonyságára jellemző, hogy országos viszonylatban jóval több nemes jelentkezett a haza védelmére, mint amire számítottak. Összesen 17.266 lovas és 20.361 gyalogos jelentkezett inszurrekciósra. A Dunán inneni kerületben az 1.182 lovas helyett 6.020 fő felkelő jelent meg.

József nádor

Az 1809-es nemesi felkelés idején összesen 17 lovasezred, egy lovasosztály, vagyis 104 lovasszászad, illetve 19 gyalogszászlóalj felállítását szervezték meg a nemesek soraiból. A felkelt nemesek (lovakok és gyalogosok) létszáma 37.105 főt tett ki.

A pesti 4. lovasezred szervezete

A kecskeméti nemesek egy része a királyi felhívás alapján önként jelentkezett a hon védelmére. A Pest vármegyéből bevonuló felkelt lovas nemesek a Dunán inneni kerületbe,

Gyalogos és lovas nemesi inszurrekciósok, 1809

Mezőseregi Dániel altábornagy

a 4. (pesti) lovasezredbe lettek hadrendileg beosztva. Ennek a sorozási kerületnek Davidovich Pál tábornok, más leírás szerint Mezőseregi Dániel (1759–1823) altábornagy volt a parancsnoka. Kecskemét inszurrekciósra, 50 lovas, ebbe a regimentbe, az ezredesi lovasosztály első és második lovasszászádába kerültek beosztásra, Nagykovács és Cegléd nemesi kontingensével együtt.

A magyar nemesi felkelőcsapat főparancsnoka Habsburg József nádor volt. Szárnysegédei: Kisfaludy Sándor, felsőbüki Nagy Pál őrnagyok, Csohány József százados. A táborban teljesített szolgálatot Széchenyi István és Pál gróf is. Tábori főparancsnokként szolgált Károly Ambrus főherceg, esztergomi érsek.

I. Ferenc császár és király huszártábornoki öltözetben

A 4. lovasezred vezénylő parancsnoka Gosztonyi János ezredes volt. Tábornoki kinevezése után Prónay Lajos báró ezredes lett a regiment parancsnoka. Osztályparancsnok: Orczy József báró alezredes, őrnagyok: Fáy Mózes, Desseffy Lajos és Rakasits Antal. Hadbíró: Posta Ferenc, ezredorvos: Lántz József, számvevő: Kiss János, ezred segédtsízt pedig: Clementis János volt.

Az ezredesi lovasosztály parancsnoksága: Felner János, Földváry Gábor, Szalay László, Huszty József, Pál István, Sárközy Lőrinc, Simon István. A lovas nemesi regiment hat századból állt. A létszáma kezdetben 752 főt tett ki.

Az ezred három osztályból, az osztályok pedig 2-2 lovasszászadból álltak. A századok létszáma az állománytábla szerint 178 fő volt. Az ezredtörzsből 28 tisztszemély szolgált. A regimentben 1.096-an lehettek a hadrend szerint. Egyes leírások szerint a pesti 4. lovasezred az utolsó nemesi felkelőcsapat legjobban felszerelt és jól kiképzett egysége volt. A lovasezred havi pénzszükséglete a zsolddal együtt 10 ezer forint volt!

A felkelő lovasok egyenruházata: világoskék öltözet, valamivel világosabb zsinórzat és sárga gombok. A Dunán inneni nemesek fekete színű csizmát és csákót viseltek. A lovas felkelő nemes fegyverzet: szablya, 2 db pisztoly, fokos és lőportartó.

A budapesti Hadtörténelmi Intézet és Múzeum őrzi a Pest vármegyei nemesi felkelők csapatzászlóit, szám szerint nyolcat. Az egyik lovassági zászló leírása: zöld színű, fecskéfark alakú lobogó egyik

oldalán ovális keretben egész alakos Szűz Mária-ábrázolás, felette angyalfej. Ezen az oldalán szerepel a jelmondat: „*Qui sub hac pugnat feliciter pugnat*” (Aki ez alatt küzd, szerencsésen küzd). A zászló másik oldalára Magyarország és Pest vármegye címerét, valamint a „*C PEST O. et S.*” (Comitatus Pest Pilis et Solt-Pest, Pilis és Solt vármegye) feliratot festették.

Pest vármegyei gyalogos felkelő nemesek

A Pest vármegyéből (közte Kecskemétről) jelentkező gyalogos felkelők Pest vármegye 2. számú zászlóaljának kötelékébe lettek besorozva. Kecskemétről 72 gyalogos nemesi felkelő indult Soroksárra, a táborba 1809. május 10-én. Ebben a zászlóaljban Pest három, Bács egy, Hont vármegye pedig két századot vonultatott be nemesi felkelőnek. A felkelő gyalogos nemesi zászlóalj létszáma a hadrend szerint 1.216

főből állt. A zászlóalj törzs 10 főt, a század pedig 201 felkelőt számlált a tisztikarral együtt. A zászlóalj havi költsége 7.000 forintot tett ki.

A zászlóalj hat századból szerveződött. Az első század parancsnoka Vinckler Antal százados. Tisztek: Stropkovich József főhadnagy, Boross János és Balássy László alhadnagyok. A második század parancsnoka: Hertzeg Sámuel százados, tisztjei: Friebeisz Antal főhadnagy, Szilvay János és Tasnády József alhadnagyok. A harmadik század parancsnoka: Katsner Ferenc százados, tisztjei: Kostyán János főhadnagy, Fekete József, Dálnoky Imre alhadnagyok és Diószeghy Lajos orvos.

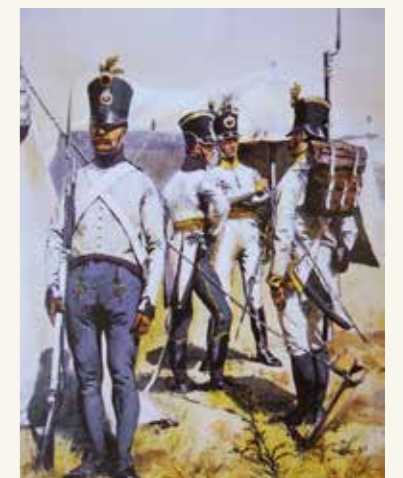
A felkelő gyalogos nemesek egyenruházata világoskék színű öltözet sárga gombokkal, a zeke rövid. Kék színű nadrág, magyaros csizma, fekete csákó, vitézkötéssel. A ruházatot Pesten készítették. Fegyverzetük: szuronyos puska, kard és lőportartó. A fecskéfarkú gyalogos zászlójuk felirata, jelmondata magyar fordításban: „*A nemes szív bátor és hív*”.

Gyalogos felkelők

Francia könnyű gyalogosok 1809-ben

Táborban a gyalogos felkelők

Csatajelenet Győrnél 1809. június 14-én

Francia dragonyos és lovas vadász, 1809

A nemesség hadba vonulása

Ferenc király 1809. április 8-án Altheimben manifesztumot intézett a népeihez a közlő háborúval kapcsolatban, április 27-én pedig kiadta a parancsát: vonuljon ki az inszurrekció! Ugyanazon a napon József nádor kiáltványt intézett a magyar nemességhez: A haza veszélyben van. Őseink ilyen helyzetben véres kardot hordoztak körbe az országban. A nádor Győrt, Nyitrát, Egert és Pestet jelölte ki gyülekezőhelyül.

Napóleon május közepén Schönbrunnból négy nyelven kiáltványt intézett a magyar nemzethez (illetve a magyar nemességhez), melyben felszólította hazánkat, hogy pártoljon el a Habsburg Monarchiától. Vívjuk ki önállóságunkat. De nem lett különösebb hatása.

A nádor felhívása alapján a hatóságok végrehajtották a nemesség mozgósítását és táborba szállítását. Alegységek szerveződtek. Pótolták a hiányzó felszereléseket. Szemléket tartottak az alegységeknél és egységeknél.

A pesti 4. lovasezrednél 1809. május 13-án a táborban volt a második ellenőrző szemle, ahol kiosztották a még hiányzó anyagokat. A kecskeméti felkelők a táborban már előőrsi és figyelő szolgálatot teljesítettek. Rövid idő múlva Győrbe rendelték őket. Május 21-én érkeztek oda. Egy részük felváltotta a győri harcosokat az őrszolgálatban. Mecséry altábornagy alárendeltségébe kerültek a lovas nemesek. Május 21-én Öttevénybe, onnan Bruckba rendelték őket. Május 23-án már csatározásokat

had történetének legnagyobb csatája. Június 13-án délután kezdődtek meg a csatározások a Jenő (1781–1824) alkirály, tábornagy vezette francia hadak és a császári-királyi hadseregek között. A reguláris ezredekkel egyesítették a magyar nemesi felkelő sereget. Így a nemesi felkelők a császári-királyi haderő kötelékéhez lettek besorolva. Azon a napon jelentős veszteségeket szenvedtek el az osztrák–magyar csapatok, közte a nemesi felkelők.

A nemesi gyalogoszászlóalj naplója szerint a június 14-én zajló győri (vagy kismegyeri) csatában nem rettentek meg a túlerejű francia regimentek támadásától. Háromszor is ellentámadást intéztek ellenük. Még a franciák is elismerték a nemesi felkelők hősiességét, elszánt küzdelmét! Az

általános visszavonulásban a legnagyobb rendben vettek részt. Győrszentivánon át Ácsra, onnan pedig Komáromba menekültek. A komáromi táborban két hétig gyakorlatoztak. A pesti zászlóalj, benne a kecskemétiak, a Duna partját őrizték. Rendszeresen járőröztek. A zászlóalj július 8-ig tartotta megszállva a Duna vonalát Izsától Ebedig. Onnan vonultak be a komáromi erődbe, ahol az uralkodó szemlélet tartott felettük. Az inszurgensek másik része nem vett részt a győri ütközetben, ők viszont a Rába folyó bal partját és a Duna szögletében lévő sánctáborot vigyázták, majd sikeresen kitortek az ellenséges csapatok gyűrűjéből.

A kecskeméti lovas nemesi felkelők a 4. lovasezred kötelékében harcrintkezésbe

folytattak a francia előőrsökkel szemben. Onnan Körmentre meneteltették a kecskemétiakat.

A kecskeméti gyalogos nemesi felkelőket a helybeni gyakorlatozás és kiképzés után förendelték Pestre, ahol május 12-én volt a 2. nemesi gyalogoszászlóalj szemléje. Két nap múlva hagyták el Pestet, 20-án érkeztek Győrbe. Június 6-án már az abdai híd környékén voltak, a sánccokat is megszállták. Egy hét múlva Koroncóra, onnan Tétre vonultatták a zászlóaljat. Június 12-én szemlélte meg a zászlóaljat János főherceg, másnap vele meneteltek Győrbe. A Szabadhegy előtti síkságon foglaltak állást, ahol megütköztek az ellenséggel.

A nemesi felkelők hősiességi harcai

A magyar védekező haditerv Győr központtal a Rába és a Vág folyók vonalára épült. Oda vonták össze a 21 ezer főnyi felkelő seregeket is. Győrnél zajlott az inszurgens

Harcjelenet 1809-ből

Díszes ültözetben pompáznak a felkelők 1809-ben is

kerültek a franciákkal. A kecskeméti lovasok június 8-án Sárvár mellett estek át a tűzkeresztségen, amikor az ott állomásozó ezredesi osztalet ellenséges támadás érte. Másnap újabb ütközetet vívott az osztalet a karakói töltés védelmében. Az összecsapásban 7 főt vesztek, húszan megsebesültek, 12-en pedig fogságba estek és

több mint 30 lovat is vesztek. A júniusi ütközetben fényesen kitűnt hősiességével és bátorságával Ferenczy János kecskeméti nemesi felkelő, akinek ezért a tettéért közlegényből tizedessé léptettek elő. Utóbb megkapta még az Ezüst Vitézségi Érmét is.

Az egész napos győri csatátéren, ahol a Pánzsapatak vonalát védték, a kecskeméti

lovasok is részt vettek és nagyszerűen harcoltak. De a túlerő legyőzte őket. A több mint ezerfős regiment állományából alig 700-an maradtak csak, miközben Ács felé hátráltak. A győri csata után összegyűjtötték a szétszéledt felkelőket. A Duna és a Balaton közötti területen kellett nekik portyázni. Feladatuk: igyekezzenek megakadályozni a francia csapatok zsákmányszerzését és a lakosság zaklatását.

A július 11-ei fegyverszünetet követően a pesti lovasezred megmaradt részét Bénybe rendelték. Augusztus 7. és szeptember 4. között a lovasezred létszáma 950 fő és 950 ló, a pesti 2. gyalogos felkelő zászlóalj létszáma pedig 587 fő volt. 1809 szeptemberében a kecskeméti bandérium Gönyű, Böny és Gyórszentiván térségében előrsi szolgálatot látott el.

Az 1809. évi háború végén a békeszerződést Ausztria és Napóleon október 14-én írta alá Bécsben. A schönbrunni béke értelmében Krajnát, Triesztet, Karintia déli részét, Horvátország és a Határőrvidék Szávától délre eső területeit és Fiumét is át kellett adni a franciáknak.

A francia csapatok fokozatosan hajtották végre a kivonulást Magyarországról. A felkelt nemesi hadakra így már nem

volt szükség. November 7-én az uralkodó megparancsolta József nádornak, hogy az insurrekciót lassan oszlassa fel. A király november 17-én szemlélte meg néhány vármegye nemesi felkelőit. November 19-én pedig Somogy, Zala, Nógrád, Veszprém, Vas és Pest vármegye önkéntesei gyakorlatát tekintette meg, majd tudatta a felkelőkkel, hogy az újabb rendelkezésig továbbra is táborban maradnak.

A francia háborúk idején a Magyar Királyság területéről kiállított regimentek és határőrszázlójak együttes hadi létszáma a XVIII. század elején mintegy 116.000 főt tett ki. A francia háborúkban összesen több mint 300.000 Magyarországról toborzott (sorozott) katona vett részt. Ebből a háborús veszteség (halott, sebesült, eltűnt és hadifogság) mintegy 140-150 ezerre tehető.

Miután a francia csapatok november 20-án kivonultak hazánk területéről, a király engedélyezte, hogy a felkelők a megyék közelébe vonulhassanak. A nádor december 18-án értesítette a vármegyéket a nemesi felkelés feloszlásáról. 1810. január 15-én Dunakeszin feloszlott a 2. pesti gyalogos felkelő zászlóalj. Másnap érkeztek haza nyolc hónapos távollét után Kecskemétre a felkelt nemesek. A háborúból (táborból) hazatérők tiszteletére Kecskemét város vezetése a városházán díszebédet adott január 18-án. A helyi honatyák ünnepélyes külsőségek közt fogadták a király felhívására hadat viselt nemesi felkelőket. A bíró és a tanács tagjai köszöntötték a hazatérteket.

Kitüntetések és elismerések a hősiességért

A pesti 4. lovasezred állományából hősiességükért és bátorságukért néhányan kitüntetés vagy dicséretet is kiérdemltek a hadvezetéstől. Kiváló hőstettükért Ezüst Vitézségi Érmét kaptak: Fekete József, Stephanovics János, Szél Gábor és Tiszó Péter tizedesek, Fehér Mihály, Ferenczy János és Malatinszky Antal felkelők.

Szóbeli dicséretet kaptak előljáró parancsnokaiktól: Marjássy Dénes és Rakasics Antal századosok, Földváry Antal, Jeszenszky Mihály, Huszty József és Molnár János főhadnagyok, Kalmár János hadnagy, Gyurikovics Vince és Körmöczy József alhadnagyok, Hunyady János zászlótartó, Járosy Mihály és Varga József tábori lelkészek, Kostyán Mihály őrmester, Fitos Lajos, Huszty Elek, Mandics József,

Hadseregkereszt a Napóleon elleni háború emlékére, 1814

Ezüst Vitézségi Érem Ferenc császár korából

Nagy János és Vörös Mihály tizedesek, Barocs János, Béki István, Bodács István, Ferenczy József, Horváth Péter, Krits Pál, Morvay Gábor, Papanek János, Szalmassy Mihály, Tolth Péter, Tóth Mihály, Varga Mihály és Zsámbokrét Pál közemberek.

Különösen kitűnt bátorságával 1809. június 11-én Karakónál Clementis János, a pesti lovasezred segédtszjtje. Bátor katonái élén rárontott a franciákra, azonban a lova elbukott. Gyalogosan harcolt tovább, kardjával osztogatta körülötte a halált, de megsebesült, elvesztette a lovát és a poggyászát.

Ferenczy János kecskeméti nemesi felkelő 1809. június 12-én különösen kitűnt a bajtársai közül. A fegyverek töltése közben is lövöldözött az ellenségre. Egymás után három franciát döfött le a puskaszuronyával. Még azon a napon egy, az árokba bukott huszárt is kiszabadított. Az egyik hőstette után János főherceg is megdicsérte a derék kecskeméti felkelőt.

A Győrnél (Kismegyer térségében) elvesztett csata véglegesen bebizonnyította a már régóta idejét múlt nemesi felke-

lés hasznavehetetlenségét, bár a győri ütközetben a császári-királyi hadvezetés hibái (manővereztetés és felszerelés hiányosságai) is hozzájárultak a vereséghez. Nemcsak a nemesi felkelők harcoltak Győrnél, hanem a császári-királyi reguláris regimentek is bevetésre kerültek.

Kenyeres Dénes

Felhasznált irodalom:

- Hermann Róbert szerk.: A magyar hadügyi igazgatás története 1526–1990. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2021
- Katus László: Magyarország születése. Magyarország története 1711–1914. Kronosz Kiadó, Pécs, 2021
- R. Kiss István: Az utolsó nemesi felkelés II. kötet. Budapest, 1909: 1911
- Liptai Ervin főszerk.: Magyarország hadtörténete. I. kötet. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1984
- Kozicz János: Kecskemét címerei és zászlói. Kecskemét, 1996
- Nagy-L. István: Komárom erődje és az 1809-es háború. Line Design Kiadó, 2021

Császári-királyi lovasok, 1809

A KECSKEMÉTI HONVÉDEK ÁLTAL ZSÁKMÁNYOLT HALÁLFEJES CSETNIK LOBOGÓK

Az 1938 és 1941 közötti országgyarapodás utolsó mozzanatát jelentette a Délvidék (Bácska, baranyai háromszög, Muraköz) visszacsatolása, amely a Magyar Királyi Honvédség határozott fegyveres fellépésének volt köszönhető. A nyolcvan esztendővel ezelőtti katonai hadműveletekben kecskeméti honvédek is tevőlegesen vettek részt: a 7. (Zrinyi Miklós) honvéd gyalogezred, városunk háziezrede és ennek a hadjárat idejére tartalékosokkal feltöltött ikeralakulata, a 37. gyalogezred, a 13. (Losonczy István) gépvontatású honvéd tüzérsztály, valamint az 1. (Jász kun) honvéd huszárezred kecskeméti (2. alezredesi) osztálya. A győztesen hazatérő kecskeméti alakulatok több mint 3 millió pengőre értékelt katonai hadizsákmány (lövegek, légvédelmi fényszórók stb.) mellett két ellenséges csapatzászlót, ún. csetnik zászlót is megszereztek. Egyet a 37. gyalogezred I. zászlóaljja Pacsér mellett, egyet pedig Újvidéken zsákmányoltak a 13. tüzérsztály honvédjei.

A Jugoszlávia ellen 1941. április 11-én (nagy-pénteken) megindított magyar támadás – Horvátország függetlenségének április 10-i proklamálását követően – a már széthullott délszláv államban élő magyar lakosság védelmében indult meg. Ugyanakkor az ország már április 6-a, a német hadjárat kezdete óta folyama-

tos szerb légitámadásoknak volt kitéve, amely városunkat is veszélyeztette. Április 7-én kedd, április 8-án négy légi-riadó volt Kecskeméten. A légi veszély miatt a nagyszombati feltámadási körmeneteket is a templomok falain belül tarthatták meg. A légvédelmi készsültséget végül csak április 23-án szüntették meg.

Vitéz Borbola Ferenc kecskeméti honvéd hadnagy (37. gyalogezred), aki három golyóval a testében tért vissza a délvidéki hadjáratból

Bevetésre induló csetnik harci egység. Szerémség, 1942

A Magyar Királyi Honvédség által megindított nagyobb katonai hadműveletek gyakorlatilag húsvét hétfő estig (április 14.) be is fejeződtek.

A délvidéki magyar lakosság „a szerb elnyomás” alóli felszabadulásként élte meg a honvédség bevonulását. Az óslakos bunyevácok (római katolikus szerbek) és sokácok (egy horvát népcsoport) is lojálisak voltak az új hatalomhoz. A magyar lakosság érzéseinek ellentétjévé, a felvidéki és észak-erdélyi bevonulással ellentétben, a szerb nacionalista csoportok fegyveres összecsapásokat provokáltak, amelyek súlyos embervesztéssel jártak. A felbomlott, menekülő jugoszláv reguláris hadsereggel ellentétben az Ószerbiából és Montenegróból Bácskába költözött szerb telepesek (dobrovoljácok), valamint a különféle királypárti szerb szabadcsapatok (csetnikiek) szívósan ellenálltak.

Településeinként szervezték őket területvédelmi egységekbe és irreguláris harcra képezték ki őket. Váratlan, álcázott tűzcsepásokkal, orvlövész tevékenységgel, utcai harcok provokálásával, szabotázsakciókkal zavarták a honvédség előre nyomulását és terrorizálták a honvédeket örömmel fogadó helyi lakosságot. A magyar feldeparitánsnak tudomása volt készülődésükről. Tudták például, hogy Zenta környékén a szerb hatóságok 400 puskát osztottak szét a helyi dobrovoljác önkéntesek között.

A szerb irreguláris alakulatok saját csapatzászlóval is rendelkeztek, ezek eltértek a jugoszláv hadseregben rendszeresített hadi lobogóktól, melyek a szerb nemzeti színeket mutatták. Jellegetes, fekete színű, halálfejes zászlók voltak, melyeket különféle jelmondatok díszítettek: pl. „A királyért és a hazáért”, „Szabadság vagy halál”, „A szabadságért és a haza becsületéért” stb. A zászlón elhelyezett halálfej könyörtelenségük és katonai elszántságuk megjelenítője volt, a magyar honvédek szemében pedig a balkáni fanatizmus sötétségét testesítették meg.

Ugyanakkor a halálfej sapkajelvényként már az első világháború idején mindkét harcoló félnél megjelent, így például a szerb

Magyar honvédek egy zsákmányolt csetnik zászlóval. Bácska, 1941. április

gerilláknál (komitácsi), vagy 1916-tól az Osztrák–Magyar Monarchia rohamcsapatánál. A magyar zászlótörténetben elsőként halálfejes zászló 1848 márciusában került használatba, amikor Szász Mátyas pesti fiatalokból „Fekete Sereg” néven egy önkéntes szabadcsapatot szervezett és a „halálfejt” választotta jelképül. (Később beolvadtak a Pest városi nemzetőrségbe.) Az 1919-es magyar kommunista terrorcsapatoknak is kedvelt szimbóluma volt a halálfej. Szívesen ékesítették vérvörös lobogóikat is e jelvényel. Kecskeméten ilyen zászlót használt a „Szegei Terror-Brigád” is Sinkó Ervin városparancsnoksága idején.

A honvédek és a csetnik orvlövészek harcáról a kecskeméti elsőként április 22-én egy közzétett magánlevél kapcsán értesültek. (A levelet Papp Miklós fogyasztási hivatali helyettes ügyvezető kapta unokaöccsétől, a Zentán élő Thurzó Lajostól.)

„... A zentai magyarok újra magyarnak vallhatják magukat. Könnyes szemmel, túláradó boldogsággal fogadtuk, csókoltuk, emeltük magasba a fejünk fölé nagyszombat délutánján azt a magyar honvédet, aki városunkba elsőnek érkezett meg.

Nem törődünk a fülink mellett süvítő golyókkal, a halált jelentő sortűzzel, amit a garázda szerb csetnikiek és dobrovoljácok zúdítottak ránk elvakultságukban a házak padlásairól, a szerb templom tornyából, a temetőben a sírkerecsnek mögül, a kriptákból. A halál olyan kicsinek tűnt a Nagy Feltámadás mellett, hogy szinte alig vet-

tünk róla tudomást. Mert még a halálnál is rosszabb volt az a sors, amelyben közel negyedszázadon át sínylődtünk. ...”

A kecskeméti honvédek harcairól katonai jelentések és visszaemlékezések is maradtak fenn. A 37. kecskeméti gyalogezred I. zászlóaljja egy csetnik zászlót is zsákmányolt 1941. április 13-án húsvét vasárnap, a Pacsér községtől 3 km-re található dobrovoljác telep és tanyás térség elfoglalása során.

„Kelő József hadapród azt a parancsot kapta, hogy járőrrel a dobrovoljác telepet kutassa át. A járőr tagjai Varga Sándor tizedes, Kasza Mihály őrzető, L. Kovács Sándor, Kovács Ferenc, Györfi Ferenc és Bodor István gyalogosok voltak. A település egy-két lézengő kivételével üres volt. A járőr már egy kocsi rakományt kitevő hadianyagot, fegyvert, lőszert gyűjtött össze e elindult, hogy felzárkózzék a zászlóaljhoz. Egyszerre csak a település végén elterülő szántóról, az összegyűjtött kukoricaszárkúpokból – hátulról – heves tűzcsepást kapott. A járőr azonnal visszafordult és a szárkúpokat megrohanta. Mintegy harmincfőnyi polgári ruhás, felfegyverzett csapat ugrott szét. A járőr össztűzének és kézigránát rohamának eredménye 14 halott csetnik volt. ... A zászlóalj végül a meg-megújuló harcok során kb. 118 orvul támadó, veszedelmes csetniket lőtt agyon és négyszázra tehető a foglyul ejtett csetnikiek száma. A nehézség éppen abban volt, hogy szinte mindannyójuk ellen külön

– külön kellett harcolni, szétszórta, nagy területen rejtőztek.

A tisztagatás során nagy mennyiségű hadianyagot zsákmányolt a zászlóalj. Átadtuk az illetékes anyaggyűjtőknek. Megtartottunk azonban egy fekete bársonyra hímezett halálfejes csetnik-lobogót, amelyet a zászlóalj parancsnoka, vitéz Róna Miklós őrnagy és segédtisztje, vitéz Dombrády Dezső hadnagy személyesen zsákmányoltak. Ezt szándékozunk Kecskemétre érkezésünkkel és Kecskemétre való bevonulásunkkal a zászlóalj élén vinni.”

A magyar honvédséget ért véres veszteségek jórészt ilyen csetnik támadások következménye volt. A ma elfogadott adatok szerint magyar részről a délvidéki harcok-

ban összesen 7 tiszt és 119 honvéd halt hősi halált, továbbá megsebesült 2 tiszt és 239 közkaton. Magyar adatok szerint a „csetnik lövöldözések” megtorlásának 1435 szerb áldozata volt, a „bandaharcokban” pedig 1122 fő, döntően szerbek vesztették életüket. A bevonuláskor a magyar katonaság ellen elkövetett fegyveres támadás miatt ezenkívül statáriális úton 313 főt végeztek ki. A fegyveresen ellenálló szerb civil áldozatok száma tehát 2870 fő volt. A magyar katonai adatok szerint 1941 áprilisában a magyar honvédség 150 jugoszláv tisztet és 2000 katonát ejtett foglyul. A bácskai születésűeket egy idő után hazaengedték, az ószerbiaiakat – 70 tisztet és 1200 katonát – átadták a

németeknek. (A magyar katonai vezetés éles különbséget tett „a szerb őslakosság”, azaz az 1918. október 31-e előtt is itt élő szerbek, bunyevácok, sokácok és a későbbi betelepültek között.)

Tudomásunk szerint nyolc kecskeméti hősi halottja volt a délvidéki bevonulásnak.

A helyi sajtó április 15-től rendre beszámolt az áldozatokról és a temetések idején a városi gyászról. A holttesteket a családok hazahozták, ennek költsége akkoriban 150 pengő körül mozgott. A Hangya szövetkezet, az OTI, Kecskemét városa és közadakozás is segítette az áldozatok családjait.

A kecskeméti hősi halottak: Kovács Benjamin (29 éves, őrvezető, honvéd gyalogos), Bene Ferenc (29 éves, honvéd gyalogos), Imre Balázs (24 éves, honvéd főtüzér), Simon Antal (34 éves, őrvezető, századkürtös), Marozsi Sándor (33 éves, honvéd gyalogos), Kósa László (29 éves, honvéd főtüzér), Majoros József (34 éves, honvéd gyalogos), Sinka Antal (29 éves, honvéd gyalogos). Többségük a 7. gyalogezred és a 13. gépvontatású tüzeosztály katonái voltak. A 37. gyalogezred I. (kecskeméti) zászlóaljánál csak sebesülések történtek.

A hadjáratot követően a kecskeméti alakulatokat fokozatosan kivonták a hadműveleti területről. A városba hazaérkező egységeket a Nagytemplom előtti téren rendre virágos és több ezres ünneplő közönség fogadta.

A 13. honvéd gépvontatású tüzeosztály 1941. április 24-én, csütörtökön délben érkezett meg Mátyás István őrnagy vezetésével. Több zsákmányolt szerb tábori ágyút, légvédelmi lövegeket, légi megfigyelő, lehallgató készülékeket, ún. „fülelőket” és légvédelmi fényszórókat mutattak be a közönségnek.

Egy hétre rá, május 2-án, pénteken a reggeli órákban ért haza a 37. gyalogezred I. zászlóalja. Az általuk zsákmányolt és a díszmenet élén bemutatott halálfejes csetnik lobogó tanúja és bizonyítéka volt a délvidéki harcok heveségének. A zászlóaljat vitéz Róna Miklós őrnagy helyett, akit időközben Belgrádba rendelték a németek mellé összekötő tisztnek, Duska László főhadnagy vezette. Ünnepi beszédében utalt az alakulat harcaira:

„... Embereinket fékezni kellett, nem nógatni. – Háromszor voltunk tűzben. Szándékosan mondom, hogy tűzben és nem ütközetben, mert reguláris katonákat csak fogolyként láttunk. – A szerbek már Kormányzó Urunk hadparancsára

hátra özönlöltek, legmesszebb szaladtak a tisztjeik. Vagy háromszázat tegnapelőtt fogtak el a németek Görögország legtávolabbi csücskén. – De a trianoni határt védő granicsár századok legénysege civilbe öltözve, továbbá a csetnik megkísérelték az első három napon sorainkat megbontani, minél nagyobb veszteséget és zavart okozni. Elsősorban tisztokra vadásztak. Csak úgy látszik, később vették észre, hogy a mi tisztjeink mindig az élen haladtak. – Csupán vitéz Borbola hadnagy úr kapott három golyót, amit emlék gyanánt ma is magában hord és Csertő József honvéd gyalogos sebesült meg karlövessel.” Majd kitért a zsákmányolt csetnik zászlóra, mint a balkáni, sötét fanatizmus gyilkos jelképére: „... Lássuk most a zászlót! – Ez sötét, mint az éjszaka, fekete, mint az ármány! Halált liheg és vak gyűlöletet! Pusztítás a szimbóluma. Halálfej a jelvénye. A sors iróniája, hogy ez a zászló 118 csetnik gyászlobogója lett.” Hatalmas taps, lelkes éljenzés fogadta Duska főhadnagy szavait, majd a zsákmányolt csetnik zászló látványa keltett meglepett morajt a jelenlévőkben. A zászló mintegy 80x80 centiméteres fekete bársony volt, rajta hatalmas, ezüstös színű halálfej és alatta cirill betűs írás. Két honvéd tartotta és a tér minden oldalára bemutatták.

Még ezen a napon este hazaérkezett a kecskeméti gépvontatású tüzeosztály második lépcsője, másnap, május 3-án, szombaton és 4-én, vasárnap pedig a 7. gyalogezred több részletben. Utolsóként, május 7-én a kecskeméti huszárosztály érkezett meg.

Magyar honvédek harcban a csetnik orvlövészekkel. Zombor, 1941. április

Pár héttel az ünnepélyes fogadások után egy újabb, kecskeméti által zsákmányolt csetnik zászló bukkant fel a városban. 1941. május 12-én Deák László kecskeméti gyári munkás, tartalékos honvéd tüzeosztályosát ott értékes csetnik emlékeket mutatott be. Állítása szerint mint tüzeosztály részt vett a bácskai hadjáratban, és Újvidéken egy polgári leányiskola épületének elfoglalásakor zsákmányolta a relikviákat. Az egyik egy négyzet alakú fekete, halálfejes csetnik zászló, mely teljesen új, anyaga fekete bársony, ezüst rojttal szegélyezett

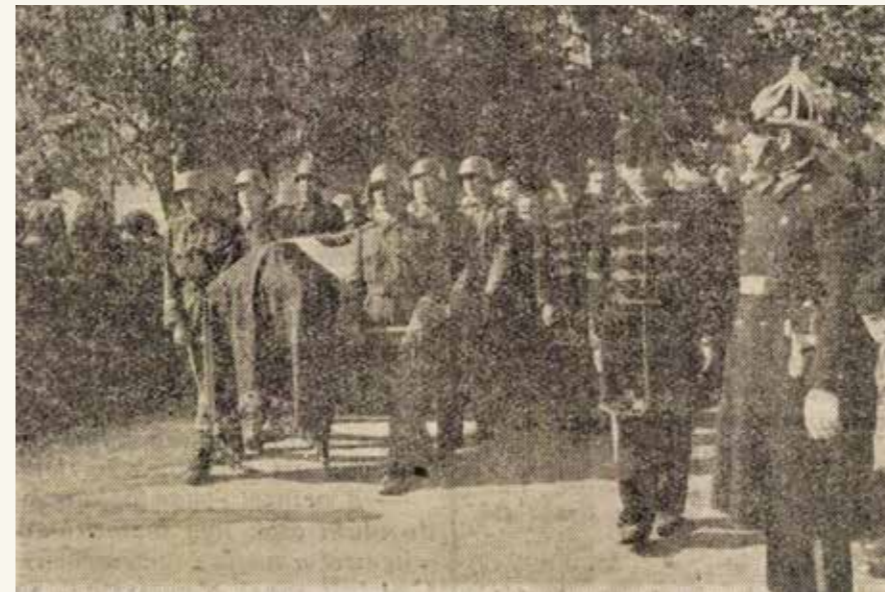
és ezüst cirill betűs hímzéssel díszített. Közepén rátét gyanánt viaszos vászonból nagy halálfej látható. A halálfej a zászlólapon mind a két oldalán látható, úgyszintén azonos a cirill körírás is. Továbbá zsákmányolt még egy kétágú, jó méter hosszú zászlószalagot, amely a szerb nemzeti színeket (kék-fehér-piros) mutatta. Ezeket közepén végig aranyhímzésű cirill felirat és aranyrojt díszítette. Birtokába jutott még több tucat halálfejet mutató zászlószegnek, egy szerb tiszt díszövnek és díszkardnak. Az emlékeket Deák a húsvét utáni szerdán fedezte fel az újvidéki polgári leányiskolában elrejtve. Úgy látszik, ott varrták és hímézték, de idő hiánya miatt a zászlót összeállítani, átadni már nem tudták, így azt ott helyben rejtették el. A hímzés és a halálfejes rátét egészen új, még a hímzéssel járó jellegzetes gyűrődés is friss volt. Sajnos erről a zászlóról fényképfelvétel nem készült. A Farkas patika kirakatában helyezték el néhány napos közszemlére. (A zászló későbbi sorsa ismeretlen.)

1941 júniusának elején dr. Szabó Kálmán igazgató átrendezte a kecskeméti múzeum kiállítását. A régi tárgyi anyag nagy része mellett kiállította az elmúlt 15 év új anyagait. Helyet kapott az új tárlatban a 37. gyalogezred által zsákmányolt csetnik zászló is. (Ez az utolsó adatunk a nevezetes zászlóról. Mint annyi más értékünk és emlékünkről ez is áldozatul eshetett a 2. világháború pusztításának.)

Kozicz János

Vitéz Borbola Ferenc honvéd hadnagy a 37. gyalogezred I. kecskeméti zászlóalja által zsákmányolt csetnik zászlóval már itthon. Kecskemét, 1941

A hősi halott Simon Antal honvéd őrvezető temetése. Kecskemét, Szentháromság temető, 1941. április 29.

A II. városi bérház az ötvenes években
(Bajtay Ferenc felvétele, Kecskeméti Katona József Múzeum)

„CSINOS ÉPÜLET” AZ EGYKORI II. VÁROSI BÉRHÁZ

Kada Elek, még 1889-ben, így festette le a város „aranykora” előtti állapotokat: „Ha az idegen belép a városba, nem lát benne semmi nagyszerűt, semmi meglepőt. [...] Eltévedne a sok ős jellegű, girbe gurba utcák labirintjében, ha itt-ott ki nem villanna a nyolcz templom valamelyikének magas csúcsa. Házaiban nincs általános jelleg. Nehány emeletes épület és a külvárosok udvarba nyúló hosszú házai kivételével mindegyik a gazdája gusztusa szerint készített földszintes épület...” (Kecskemét. In: Magyar Salon, 12. kötet, p. 34.) Szerzőnk polgármesteri tevékenykedése után jelentősen megváltozott a helyzet. „Szeretjük a palotákat, az új házakat; amelyek a város külső szépségét, eleganciáját teszik tökéletessé. A régi házakhoz különben sincs semmi okunk vonzódni. [...] Az új ház azonban abban a büszke öntudatban él, hogy nemcsak lakóhely, de városépítő, utcacsinosító kellék. [...] S ezért örülni kell a statisztikának, amely megállapította, hogy az utóbbi időben Kecskeméten az új házak milyen nagy sokasága épült: négy két emeletes, öt egy emeletes és 169 földszintes új ház.” (A régi házak. In: Kecskeméti Ujság, 1913. augusztus 20.)

A többnyire a főtérhez kötődő új, reprezentatív épületek hatása – elsősorban központi helyzetüknek és egyediségüknek köszönhetően – egyértelműen tetten érhető a korabeli kisebb és közepes volu-

menű építkezéseken is. Az utóbbiak egyik legszebb, legdekoratívabb példája volt a „Vásári-utcai (Bene-féle) bérház”, mely hajdan a Nagytemplom szentélyétől az egykori Vásártér irányába tartó, nyugatra

eső városrész, a hatvanas évek folyamán felszámolt, ún. „Don-kanyar” része volt. (Az 1969-ben lebontott épület nagyjából – az 1974 elejéig több ütemben átadott, 288 lakásos – második „szalagház” városközpont felőli végénél helyezkedett el.) „Kecskeméten a Vásári-nagy-utca, mint legnagyobb forgalmú országút, abban is eltér más nagyvárosok főutczáitól, hogy míg máshol a főutcák mentén terjed a város legtávolabb, addig a Vásári-nagy-utca a piactól alig 400 méternyire terjed; az ily rövid utca pedig soha sem lehet nagyvárosi főutca. Tehát kell, hogy egy oly utca nyitassék, mely századokra is megfelelő legyen. Ez pedig csak úgy lehetséges, ha egy utcát nyitunk és kiépítjük a róm. kath. nagytemplom és városház vonalával megegyezően, egészen a Mária-város külső sarkával egy vonalba és így már lesz

városunknak egy több mint 1000 méter hosszú, egészen nagyvárosias és igen élénk forgalmú utcája.” A „kecskeméti alsókerületi függetlenségi és 48-as párt” egyik helyi közgyűlési képviselője, Vértessy József írt így például (Kecskemét, 1899. február 12.) a sajátos nyomvonalú Vásári-Nagy utcáról, a „Don-kanyar” fő ütőeréről, melynek szabályozása már Lestár Péter polgármester hivatali idejétől kezdve folyamatosan napirenden volt. A végül megvalósulatlan tervek szerint – a Rákóczi út kinyitása mellett, egyben azzal összefüggésben – a Vásári-Nagy utca lehetett volna Kecskemét második „sugarútja”. (A „Don-kanyart” részletesen Bezsényi Ádám mutatta be a Hírös História 12. és 13. számában.)

A városi tanács 1904-ben, az akkor még reményelt tervek részeként – a Cifrapalota példája nyomán – határozta el egy új bérpalota felépítését. „Mivel a lebontandó épületekből több üzlet kiszorul s Katona József gyógyszerész is ajánlatot tett a városnak, hogy a Bene-ház telkén

építendő házban óhajtaná gyógytárát elhelyezni, a tanács erre vonatkozólag a mérnöki hivattalal hozzátétőleges tervet készítettet. E szerint egy földszintes épület felépítése 48,000 koronába kerülne s el volna benne helyezhető 7 üzlethelyiség, a gyógytár és két lakás. Az előre látható előnyös jövedelmezőségre való tekintettel a tanács a telekre való építkezést fogja a közgyűlésnek javasolni.” (Kecskemét, 1904. április 10.) A közgyűlés már április végén elfogadta az összesen 4.500 korona éves bevétellel kecsegtető javaslatot. Az épület Vásári-Nagy utcai és a Hosszú utca felőli homlokzatát, illetve az A-B metszetét tartalmazó legkorábbi ismert színes – a díszítményeket is részletező – tervrajzát 1904. július 10-én Papp Sándor építőmester, a mérnöki hivatal munkatársa („építési felügyelő és rajzoló”) jegyezte. (A neve felbukkan egy évvel korábban, az izraelita egyház Rákóczi úti bérházának 1903. május 1-jén elkészült részletes tervein is, melynek tehát szintén ő lehetett

a tervezője. Az épület bizonyos elemei, így elsősorban a nagyszámú, másodlagosan felhasznált, Zsolnay-gyárban készült kék mázas pirogránit szívek és zöld „gombok”, a bejárati kapu faragott motívumai, illetve az ablakok és a földszinti üzleti portálok, kirakatok háromkaréjos lezárása közvetlen kapcsolatra engednek következtetni az átellenben emelt Cifrapalotával, azaz az első városi bérházzal.)

A kiviteli munkákra 10 nappal később kiírt árlejtést ífj. Gulyás János és Héjjas István vállalkozók nyerték el, amit lelkendezve fogadott az Országos Ellenőr (1904. szeptember 17.) tudósítója: „igen szép és előnyös megbízás került így e fiatal, de megbízható cég kezébe, melyhez szívesen gratulálunk!” Érdekes módon a szakirodalomban széles körben elterjedt az a téves nézet – valószínűleg többek között az előbbi tervrajz egy, a kivitelezők által 1905. május 22-én által aláírt, s némiképp egyszerűsített másolata nyomán –, hogy a tervezők az utóbbiak

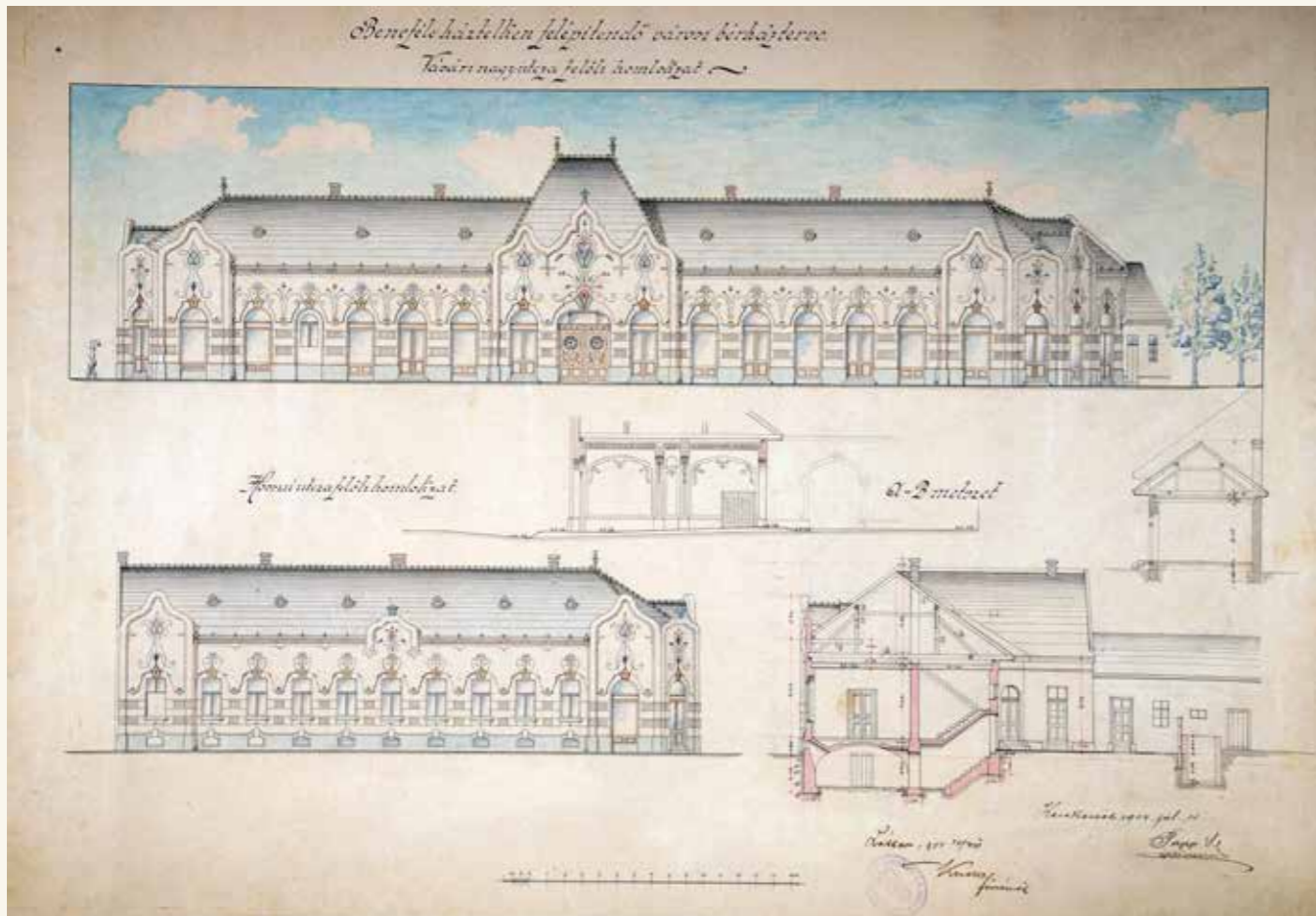

Óvodáscsoport 1966-ban a Gáspár András utca és a Petőfi utca sarkán, a háttérben a II. városi bérház (Tóth Sándor felvétele, a forrás a többi fényképe esetében is: www.bacstudastar.hu – Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtár Digitális világunk weboldaláról Tóth Sándor digitalizált fotógyűjteménye)

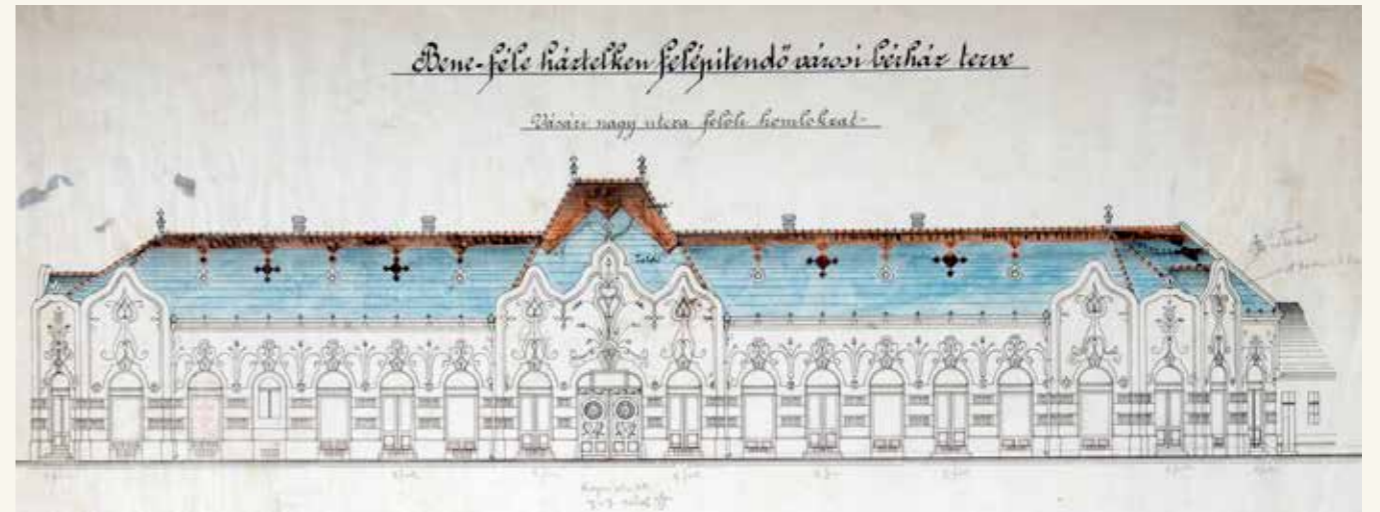

Az épület bontása a hatvanas évek végén (Kecskeméti Katona József Múzeum)

voltak. Holott az említett sajtótermék néhány évvel később, 1907. április 13-án megjelent összefoglaló igényű írásában (Nevezetesebb építkezések és újítások 1905–6. évben Kecskeméten) egyértelmű információkat kapunk a „magyarstílu földszintes bérpalota” építésével kapcsolatban: „A csinos épület magán viseli Papp Sándor építő és kiváló rajzoló mester ügyes, tetszetős tervezését, melyet Gulyás és Héjjas építőtársak valósítottak meg remek kivitelben. A szobrásmunkák, melyek ez épületnek kiváló díszét képezik, Molnár Dániel szakavatott művészi kezére vallanak. Az asztalosmunkákat Szalai–Varga neves asztalos mesterünk készítette, míg a lakatos munkálatokat Pintér Antal látta el.” (Ennek megfelelően az 1905-ös tervrajzon – bár a kutatók figyelmét eddig elkerülte – a dátumtól jobbra, igaz halványan és piros színnel, de a tervező saját kezű ellenjegyzése is megtalálható!) Az építéstörténethez még két mozzanat tartozik: a

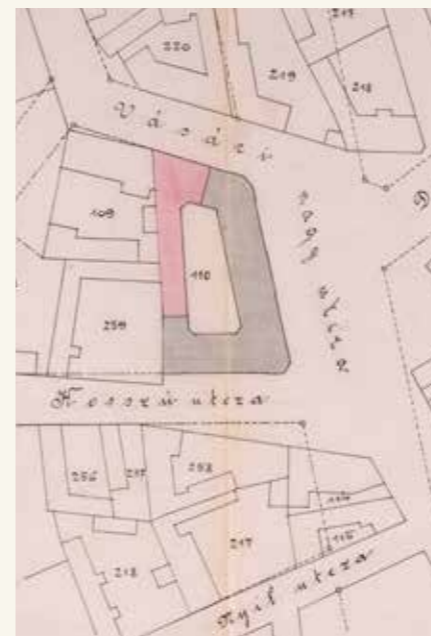
Papp Sándor: „Bene-féle háztelken felépítendő városi bérház terve” (1904. július 10., Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

„Bene-féle háztelken felépítendő városi bérház terve” (1905. május 22., részlet, Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

városi közgyűlés 1905. június 28-án hozott utólagos határozata értelmében 2.400 korona költségtöbblettel (bor)pincét is építettek („mivel az alapozásnál kitűnt, hogy a talaj hordott föld”); 1906. július 17-én pedig félévi vita után arról döntöttek, hogy (Papp Sándor május 31-én beadott tervei alapján) az eredetileg északról nyitottan hagyott udvart folytatólagosan teljesen körbeépítik.

„Gyógyszertár-megnyitás. Van szerencsém értesíteni a mélyen tisztelt közönséget, hogy a Megváltóhoz címzett

Kerekes Ferenc: „A Vásári nagy utca 110 számú, ugynevezett Bene féle telken épült városi bérház helyzetrajza” (1906. október 24., Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

A II. városi bérház 1963-ban (Tóth Sándor felvétele)

gyógyszertáramat a Vásári- nagy-utca 112. sz. alatt — mint ideiglenes helyen — a f. hó 21-én megejtett hivatalos vizsgálat után megnyitottam, s ezzel egyidejűleg a bátyámmal, Katona Zsigmonddal közösen birt Szent Lélek gyógyszertárból kiléptem. Új gyógyszertáramat ugyanazon elvekkel vezetem, mint vezette a Szent Lélek gyógyszerárt boldogult atyám, néhai Katona Zsigmond s folytatólag mi, bátyámmal 37 éven keresztül. Ezek az elvek ismeretesek a mélyen tisztelt közönség előtt: ezek alapján kérem pártfogásukat. Kiváló tisztelettel Katona József gyógyszerész.” (Kecskemét, 1905. január 1.) A város ötödikként alapított gyógyszertára innen költözött be elsőként a II. városi bérházba,

az eleve erre a célra tervezett helyiségekbe (pl. szertár, laboratórium), illetve a hozzá tartozó lakásba, majd többek között (1906 elején) megnyílt Braun Aladár mészáros és hentes üzlete, illetve (1907 augusztusában) a Szijjártó Testvérek gazdasági gépraktárral egybekötött rézművesüzlete is. (Ebben az időszakban a város számára még jól jövedelmezett a befektetési céllal épített két bérház. 1906-ban 37.541 korona volt a bevétel, míg a kiadásokra összesen 4.683 koronát fordítottak, azaz a tiszta haszon 32.848 korona volt. Joggal írták a Függetlenség 1907. augusztus 25-i számában, hogy „okos politika volt a városi bérházak építése”). A későbbiekben természetesen más üzletek is működtek az

A II. városi bérház 1963-ban (Tóth Sándor felvétele)

1907-től kezdve már Gáspár András utca 15. cím alatt számontartott épületben, így Goldmann Ferenc órás és ékszerészé, majd Osztein Pálné „*rőfös és divatárúüzlete*” nyílt meg, illetve Bimbó János vaske- reskedése. Különösen az utóbbi volt jól ismert, egészen 1941 végéig, amikor is a veszélyes versenytársat vizionáló vendéglősök beadványban kérték Kecskemét előljáróit, hogy a Cifrapalotába költöző vaske- reskedés helyén ne nyissák meg a vá- rosi söntést. (A Kecskeméti Közlöny 1941. október 25-i száma szerint „*a helyiséget a város megtartja saját célja megvalósí- tására: a városi borok kimérőhelyiségévé alakíttatja át. Az italcsarnokban a városi szeszfőzde világhíres pálinka és likórsoro-*

zata is árusításra kerül.”) A végül megnyílt városi italmérés még a hatvanas években is működött, ahogy a szintén állami kézbe került gyógyszerár, húsbolt, nyomtat- ványbolt és férfifodrászat is, melyről Tóth Sándor egykorú fotói tanúszkodnak.

„(A) *róm. kath. templom között indul ki a kanyargós Vásári-utca, melynek kezdetén jobbra van a kecskeméti Gazdasági Gőzma- lom és Gőzfürdő. Az utcza egyik kanyaru- latánál találjuk a város csinos, földszintes bérházát, melyen a város többi bérházainál megtakarított majolika-díszeket alkalmaz- ták.*” (Magyarország vármegyéi és városai. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye II. Szerk.: dr. Borovszky Samu. Budapest, 1911. p. 345.) A magyaros szecesszió jegyében

A II. városi bérház 1963-ban (Tóth Sándor felvétele)

A II. városi bérház 1963-ban (Tóth Sándor felvétele)

fogant épület jól láthatóan a Lechner-iskola jellemzőit mutatja, közvetlenebb módon pedig a Cifrapalota (és Márkus Géza) hatását. (A II. városi bérpalota kapcsolatba hozása – a közös lechneri stíuselemeken túl – a Komor–Jakab építészpárossal és az Iparos Otthonnal viszont kevésbé tűnik megalapozottnak a szakirodalom részéről, amit a konkrét összevetésen túl az épí- téstörténeti kronológia sem támaszt alá. Bár a két épület első tervei megközelítőleg egy időben készültek, azonban az Iparos Otthon csak később került kivitelezésre, így

a hatását sem feltételezhetjük biztonság- gal 1907 előtt.) A magas (a kiviteli terven látható módon zöld és sárga mázas csere- pekkel díszített) tetőzet és a két kivételtől eltekintve háromszor hármast csoportokba rendezett íves pártázat mellett a Cifrapa- lotára emlékeztető leginkább meghatározó megoldás – az ablakok, a kirakatok és a bejáratok felett, részben között – a Vá- sári-Nagy és a Hosszú utcai homlokzaton is végigvonuló, színes majolikabetétekkel kiegészített, vastagon felhordott vakolatba karcolt ornamentális rajzolat. Az utóbbi

A II. városi bérház 1963-ban (Tóth Sándor felvétele)

már Papp Sándor első tervrajzán is részle- tezve volt, melyhez képest csupán néhány kisebb változtatást, javítást, kiegészítést találunk az egy évvel későbbi kiviteli terven (a közép- és a sarokrizalitoknál ez rárajzo- lással, illetve szövegesen is jelezve van). A kerámiadíszek pontos kinézetét mindazon- által nem tudtuk teljes körűen rekonstru-álni, ugyanis sem a korabeli, sem az épület bontása idején készült fényképek nem alkalmasak e célra. Szerencsére néhány elem megmaradt, melyek közül a legkön- nyebben a bérház íves, illetve a Hosszú ut- cai oldal egyenes szemöldökű nyílásaihoz (ablakok, kirakatok, kapuzatok) közvetlenül kapcsolódó, zárókövekre emlékeztető módon megjelenő, egykor összesen 29

darabot számláló, nagyméretű majolika- betét azonosítható. Az ötszögű, függönyí- ves keretben, sárga háttér előtt sötétkék mázas, reliefként megformált motívum – a közvetlen mintaként szolgáló első városi bérpalotához hasonlóan – itt is az alföldi szűcs- és szűrdíszítés (és természetesen Huszka József) felől eredeztethető. A Kecskeméti Katona József Múzeumban őrzött példányok mellett két kecskeméti magánház (Rigó u. 3. és Vörösmarty u. 11.) homlokzatán is találkozhatunk vele – az előbbi esetében bizonyosan – másodlagos felhasználásban. Feltételesem két további plasztikus, zöld mázzal borított kerámi- adisz azonosítható a II. városi bérházról a Rigó u. 1. és a 3. szám alatti házak utcai

A II. városi bérház 1963-ban (Tóth Sándor felvétele)

Kerámiabetét a II. városi bérházról (1905/1906, Kecskemét, Vörösmarty u. 11.)

A Megváltó patika egykori majolika táblája az Orvos- és Gyógyszerészet-történeti Gyűjteményben (1905)

Kerámiabetét a II. városi bérházról (1905/1906, Kecskeméti Katona József Múzeum)

Majolikabetét szűrőmotívummal (1905/1906, Kecskeméti Katona József Múzeum)

Majolikabetét a II. városi bérházról (1905/1906, Kecskeméti Katona József Múzeum)

Majolikabetét a II. városi bérházról (1905/1906, Kecskemét, Rigó u. 1. és 3.)

Majolikabetét a II. városi bérházról (1905/1906, Kecskemét, Rigó u. 1. és 3.)

Goldmann Ferenc hirdetése (Kecskeméti Lapok, 1913. július 20.)

A kerámiabetétek („szobrászmunkák”) készítőjét, a már idézett hírlapi forrás alapján, azzal a Molnár Dániellel azonosíthatjuk, akinek a helyi lapokban megjelent korabeli hirdetése alapján „cserépkályha és épületdísz gyára” volt Nagykőrösön, míg Kecskeméten raktára (Nagykőrösi u. 7.). S bár az „épületdíszeket gipszből, cementből, műkőből, terakottából” ajánlotta a híres városiaknak, tudjuk, hogy majolikával is foglalkozott. (Molnár ügyes vállalkozóként a Vásári utcai bérház díszítését, az épület forgalmi okokból is nagyfokú ismertségére, illetve népszerűségére támaszkodva,

Molnár Dániel hirdetése a Kecskeméti Nagy Képes Naptárban (1906)

minden bizonnyal referenciamunkaként használta fel, természetesen elsősorban az egyes motívumok és annak variációinak manufaktúrális sokszorosítása révén. Ennek a leglátványosabb példája Fekete Gáborné – a kecskeméti épület közvetlen hatását tükröző – 1907 és 1908 között emelt háza a szomszédos Kiskunfélegyházán. Abban a városban, ahol korábban, 1905 végén, pályázott az új városháza

majolika- és kályhadíszítési munkáira is). Itt kell megemlékeznünk arról is, hogy a Vásári-Nagy (később Gáspár András) és a Hosszú utca sarkán állt egykori Megváltóhoz címzett gyógyszertár – az öt éven belül bekövetkezett tulajdonosváltás utáni népszerű névén: a Csorba patika – bejárátaához közel, a titulusnak megfelelően egy Krisztust ábrázoló tábla volt, egészen az 1950-ben bekövetkezett államosításig. (A klerikálisnak minősített alkotást évtizedeken át rejtgették, majd 2005-ben az utolsó tartózkodási helyéről, a kecskeméti piaristáktól került a Kecskeméti Katona József Múzeum Orvos- és Gyógyszerészet-történeti Gyűjteményébe.) A 150 cm

magas, s a rendelkezésre álló kemence mérete miatt több kisebb részre osztva mintázott és kiégetett, színes majolika dombormű alkotója, amennyiben elfogadjuk az Országos Ellenőrben közölt adatokat, akkor az egyidejűség és a technika miatt, ebben az esetben is Molnár Dániel lehetett. A mű készítése idejét pedig nagy biztonsággal tehetjük 1905-re, ugyanis ebben az évben kezdte meg a patika a működését, s májusban már a kiviteli terven is jelezték a relief elhelyezését és az emiatt bekövetkező változásokat (a főhomlokzat bal szélére tervezett kirakat befalazását).

ifj. Gyergyádesz László

frontján, melyek közül a tulipán motívum (kissé más összetételű mázzal) a korábban említett másik helyszínen is fellelhető. (Itt felbukkan a városi bérpalota homlokzatain, a tetőzet eresze alatt, a fotók alapján meglehetősen nehezen kivehető, konzolra emlékeztető elem is.) Végezetül a múzeum Orvos- és Gyógyszerészet-történeti Gyűjteményében a fentiekén kívül még beazonosítható a bérház főbejáratának oromzatáról származó, vörös mázas, egy nagyobb virágmotívumot ornamentális rajzokkal együtt megkoronázó hármás „bóbita” is.

Közbevetőleg íme egy korabeli szösszennet (Azok az idegen szavak! In: Kecskeméti Friss Újság, 1903. április 23.): „Belép F porcelánkereskedésébe a csizmadiáné és így szól:

- Kérek valami finom jamaikaedényt.
- Talán majolikát tetszik parancsolni? – igazítja ki a segéd.
- Azt azt, majolikát; no én ezt a két szót direct mindig összekompromittálom, – magyarázza ki magát a választékos beszédű asszony.”

Braun Aladár hirdetése (Függetlenség, 1906. február 11.)

A Szijjártó Testvérek hirdetése (Függetlenség, 1907. augusztus 30.)

Bimbó János hirdetése (Kecskemét és Vidéke, 1936. augusztus 7.)

A VOELKER CSALÁD EGY KECSKEMÉTI ÓRÁSDINASZTIA

Az óra a középkor egyik legjellegzetesebb alkotása. Kecskeméten órát említő írásos dokumentum 1662-ből maradt fenn a levéltárban.

Érdekesség, hogy az 1774-től 1799-ig épült plébániatemplom (Nagytemplom) tornyába csak 1802-ben helyezték fel a város költségén az órát, amit 1803-ban már javítani kellett. Október 7-én Matyasovszky Ferenc órásmester javította, akinek a város pénztárából 70 forintot fizettek ki érte. A templom toronyórájának mindig volt állandó kezelője.

A városban 1819. április 2-án kiütközött nagy tűzvészben elpusztult 419 ház, 7 malom, 2 kaszárnya, megrongálódott a városháza, a plébániatemplom, a ferencesek temploma. A Nagytemplom tornyában minden harang elpusztult. A harangok mellett a toronyban volt óra is a tűz martaléka lett. Nem sokkal a tűzvész után, április 23-án Pracznér Ferenc pesti órásmester egy egészen új óra elkészítésére vállalkozott 1.600 forintért. A Nagytemplom tornyát azonban csak 1863-ra sikerült a régihez hasonló alakjában újra felépíteni. Itt kapcsolódik a történetbe a Voelker

család, hiszen 1864. július 21-én Voelker Ottó az órásmesterség önálló viteléhez, a helyi letelepedéséhez szükséges iparjegy kiadásáért folyamodott Kecskemét város tanácsához.

Voelker Ottó apja Voelker Károly Gottfried sörfőző és pék volt Belzigben (Poroszország), anyja Zimmermann lány. Két testvéréről tudunk: Vilmaról, aki Blüthger Vilmosné lett és Károlyról, aki megnősült és gyermekei is születtek.

Voelker Bécsben dolgozott 1861. augusztus végéig, onnan jött Kecskemétre, itt segédként dolgozott Becker Simon órás-

mesternél 1862. április 26-ig. 1862-ben ismét Bécsbe ment és ott volt 1864. július 10-ig, ezt követően újból Kecskeméten telepedett meg. Decei tájékozódása szerint Voelker mesterségét itt akarja folytatni a róm. kat. egyháznak a Kaszinó épület sorában fekvő Becker Simon boltjában, aki mesterségéről lemondott. „Bár a felnőtt kort (ami ekkor 24 év volt) Voelker még nem érte el, szülei jóváhagyását kikérte, erkölcsi kifogás alá nem esik”, ezért a tanácsnok javasolta számára az iparjegy kiadását.

Pár hónappal az engedély megadása után az evangélikus vallású Voelker Ottó 1864. december 11-én megnősült, elvette az akkor már mindennapos várandós Tallasch Franciskát.

Voelker Ottó a földszerzés mellett folytatta órásmesterségét, és fiait is, Hugó kivételével, az órásmesterségre tanította. Órás lett Ottó (1892-ben már segéd), Károly, Roland és Géza is. Voelker Hugó vasúti gyakornok lett, 1895. szeptember 15-ig élt Kecskeméten, utána Szegedre került a vasúthoz. Károly (szül. 1868.) miután apjától kitanulta az órásmesterség alapjait, 1891. március 1-jétől Goitein Jónás üzletébe szegődött el segédnek. 1896 áprilisában iparigazolvány és erkölcsi bizonyítvány kiadásáért folyamodott a városhoz. Ennek elnyerése után, 1896. május végén Kiskunfélegyházára költözött, ott folytatta órásmesterségét, üzletet is ott nyitott.

Voelker Roland (szül. 1870.) 1893. november 15-én lett önálló órás. Előtte apjánál tanult, egy darabig nála volt segéd, majd több vidéki városban segédként dolgozott. 1893-ban a református egyház I. tized 6. szám alatti bolthelyiségében önálló órásüzletet nyitott. 1893-ban Kecskeméten Voelker Rolandon kívül már hat órásmester működött: Goitein Jónás, Káldori Károly, Lusztig Lipót, Veiszberger Salamon, Fehérváry Antal és apja, Voelker Ottó.

Voelker Roland az előterjesztéséhez csatolta a Mayer Károly óragyárostól kért költségvetést is. Az óra kezelésével végül Voelker Rolandot bízta meg a tanács.

A város törvényhatósági bizottságának közgyűlése 1889. augusztus 17-én új toronyóra beszerzéséről döntött, amit a müncheni Mannhardt János féle toronyóragyártól rendeltek el beszerezni. Az óra méreteinek felvételére és az összes költségek megállapítására a müncheni cég

Watzlavik nevű képviselőjét küldte Kecskemétre. Watzlavik felmérte a készíthető óra nagyságát és az óra árát 2.005 márkában állapította meg. A tanács az összeget elfogadta és kikötötte, hogy az órát a gyár 1890 márciusában köteles leszállítani és felállítani.

A müncheni cég 1890. március 8-án felszerelte az új toronyórát. A városi tanács megbízta a jegyzőt hivatalt, hogy az óra végleges kezelésére a helybeli szakértő

órásoktól kérjen be ajánlatot. Az órát rendszeresen olajozni kellett és naponta felhúzni. A kezelő felelős volt mindennemű – a kezelésből eredő – kárért, kötelezte magát a pontos, lelkiismeretes munkára.

1894 áprilisában köztudottá vált, hogy Káldori Károly nem vállalja tovább a Nagytemplom toronyórájának működtetését. Egymás után érkeztek ajánlatok a munkára a városi tanácshoz. Fehérváry

Antal, Büchler Zsigmond, Lusztig Lipót órásmesterek adtak be kérelmet a „városi órás” állásra. 1894. április 21-én Voelker Roland – ekkor már önálló órásmester – is jelentkezett az óra kezelésére. A tanács választása fiatal kora miatt Voelker Rolandra esett. (A toronyba ugyanis minden nap fel kellett menni az órát felhúzni). Évi 120 forint lett a munkadíja. Az órás köteles volt a toronyórát tisztán tartani, minden nap ugyanabban az időben felhúzni, a felhúzást az ellenőrzési könyvbe bevezetni, a hibát vagy sérülést a rendőrkapitányi hivatalnak jelenteni. Az órát saját költségén vett jó minőségű olajjal folyamatosan kezelni kellett. Voelker Roland 1894. április 29-én az óra kezelését átvette. Az órának a toronyban történt megvizsgálása után Voelker Roland és testvére, Károly kijelentették, hogy az óra összes szerkezete tiszta, s rendben van, az órát takaró üvegszekrénynek semmi hibája nincs, bár a piacra néző óra percmutatója kissé előbb áll. Rendben találták az óra csigaszerkezetét is.

Az apa, Voelker Ottó a 20. század elejére már szép szántóterületet és szőlőbirtokot is magáénak mondhatott. Az órásmester 1903. április 30-án (63 éves korában) Kecskeméten elhunyt. A 3. tized 129. szám (Páva utca) alatti családi házból kísérték az órásmestert utolsó útjára, az evangélikus temetőbe.

Voelker Ottó nem hagyott végrendeletet, amiben pontosan elrendezte volna vagyonát. A telekkönyvi betét „Tulajdoni lap” részéből derült ki, hogy szántóit, a szőlőbirtokot és házat (a város belterületén és az Öreghegy dűlőben) 1/6-1/6 részben gyermekei örökölték. Örökségüket 1903. augusztus 22-én, a hagyatéki tárgyalás után jegyezték be a telekkönyvi betétbe. Az összetartó család közösen dönthetett arról, hogy kis részletekben eladják az Öreghegy dűlőben lévő szántóföldjüket és szőlőbirtokukat.

A Voelker család már 1896-tól apró részletekben (101–488 négyszögöles területek) „kis egzisztenciáknak”, kétkezi munkásoknak, vasúti alkalmazottaknak adott el területeket birtokából, amelyre az új tulajdonosok lakásokat építettek. A terület Voelker-telep néven vált ismertté és a város közigazgatási beosztása szerint ilyen néven szerepelt a terület a 20. század elejétől.

Voelker Roland órásmester, a Nagytemplom toronyórájának működtetője, akinek 1909 elején már évi 240 korona volt a toronyóra kezeléséért kapott fizetése, a drágaság, az adó növekedése miatt kezelé-

si díjának emeléséért folyamodott – 1909. március 11-én kelt levelében – Kecskemét város tanácsához.

1911. július 8-án földrengés rázta meg Kecskemétet és határát. A Nagytemplom tornyán elcsúszott a toronysisak. A templomot be kellett zárni. A toronyórát nem lehetett megközelíteni. Csak 1912 őszére fejeződött be a Nagytemplom helyreállítása. 1914-ben újabb nehéz időszak köszöntött be, de most már nem csak Kecskemét történetében, hanem az egész ország, s a világ történetében is, az első világháború. Az Osztrák–Magyar Monarchia közös hadseregébe és a magyar királyi honvéd alakulatokba Kecskemétről is ezeket sorozták be. Voelker Roland is megkapta behívóját.

A református gimnázium igazgatója, Katona Mihály igazolta, hogy Voelker Roland az épület használatbavétele – 1912. október – óta kezeletlen szakértelemmel a toronyban lévő órát. Faragó Béla, az Országos Tanítói Árvaház igazgatója is megerősítette, hogy az órásmester 16 év óta szerződéses órakezelője az intézménynek. A templomok toronyóráit azonban továbbra is Voelker Roland felügyelte.

1922-ben Roland telket vásárolt az Országos Tanítói Árvaház mellett és a Héjjas Gyula építő által készített terv alapján a házra építési engedélyt kért a város építészeti osztályától. A ház területrendezési gondok miatt csak 10 év múlva, 1937-ben épült fel az akkor már Teleki Pál utca 5. sz. alatt. 1928. december 2-án Voelker Roland is nősülésre adta végre a fejét. Kecskeméten kötött házasságot Hailek Vilma Jozefával. (Vilma Bártfán, Szepes vármegyében született 1869. július 4-én, apja Hailek Károly, anyja Schutrán Anna volt). Házasságuk sajnos nem volt hosszú életű, mert Voelker Rolandné 1930. augusztus 8-án meghalt. Az órásmester megtörtén folytatta életét, amit ezután teljes egészében az óráknak szentelt. 1929. augusztus 4-én a Kecskeméti Közlöny terjedelmes cikkben mutatta be a Nagytemplom toronyóráját és kezelőjét, Voelker Rolandot. Az óra 40 évvel ezelőtt került a toronyba. Korát tekintve fiatalnak számított, mert egy toronyóra életét 150–200 évre tették a szakemberek. Voelker Roland elmondása szerint ritkán szorult orvoslásra az óra.

1939. január 9-ei keltezéssel az Ipartestületek Országos Központja levelet intézett a Kecskemét és Vidéke Ipartestület elnökségéhez, melyben a következőkről tájékoztatta a kecskemétiakat: „A magyar királyi

Hanga István órásmester a Nagytemplom toronyórájának mutatóival

ipariügyi miniszter úr Voelker Roland ottani órásmesternek miniszteri elismerő oklevelet adományozott.” Az ipartestület helyi elnöksége közbenjárására az elismerést Kecskemét akkori polgármestere, olasz Liszka Béla adta át az idős órásmesternek.

Az országosan elismert szakember Voelker Roland 72 éves korában, 1942 márciusában kérte felmentését a római katolikus Nagytemplom toronyórájának kezelése alól. Ekkorra már megerőltető lett számára a naponkénti feljárás a toronyba. A polgármester 1942. március 31-ével mentette fel a 48 év óta végzett teendői alól. Ekkor a villanegyedben, a Teleki Pál u. 5. sz. alatti kis villájában élő Voelker Rolandról kiderült, hogy nemcsak az órákhoz értett, de kiválóan rajzolt. Kiderült, hogy az órásmesterséget apjánál tanuló fiatal, 172 cm magas Voelker Rolandnak a sportolásra is volt ideje, neki volt Kecskeméten elsőként kerékpárja.

A Voelker család szorgalmas munkája során – Voelker Roland elmondása szerint – 15 hold földterületet vásárolt össze. Ebből a földbirtokból 1896-ban kezdett ki-parcellázni, eladogatni területeket a család „szegény sorsú, kecskeméti munkásemberek között házhelyeknek”.

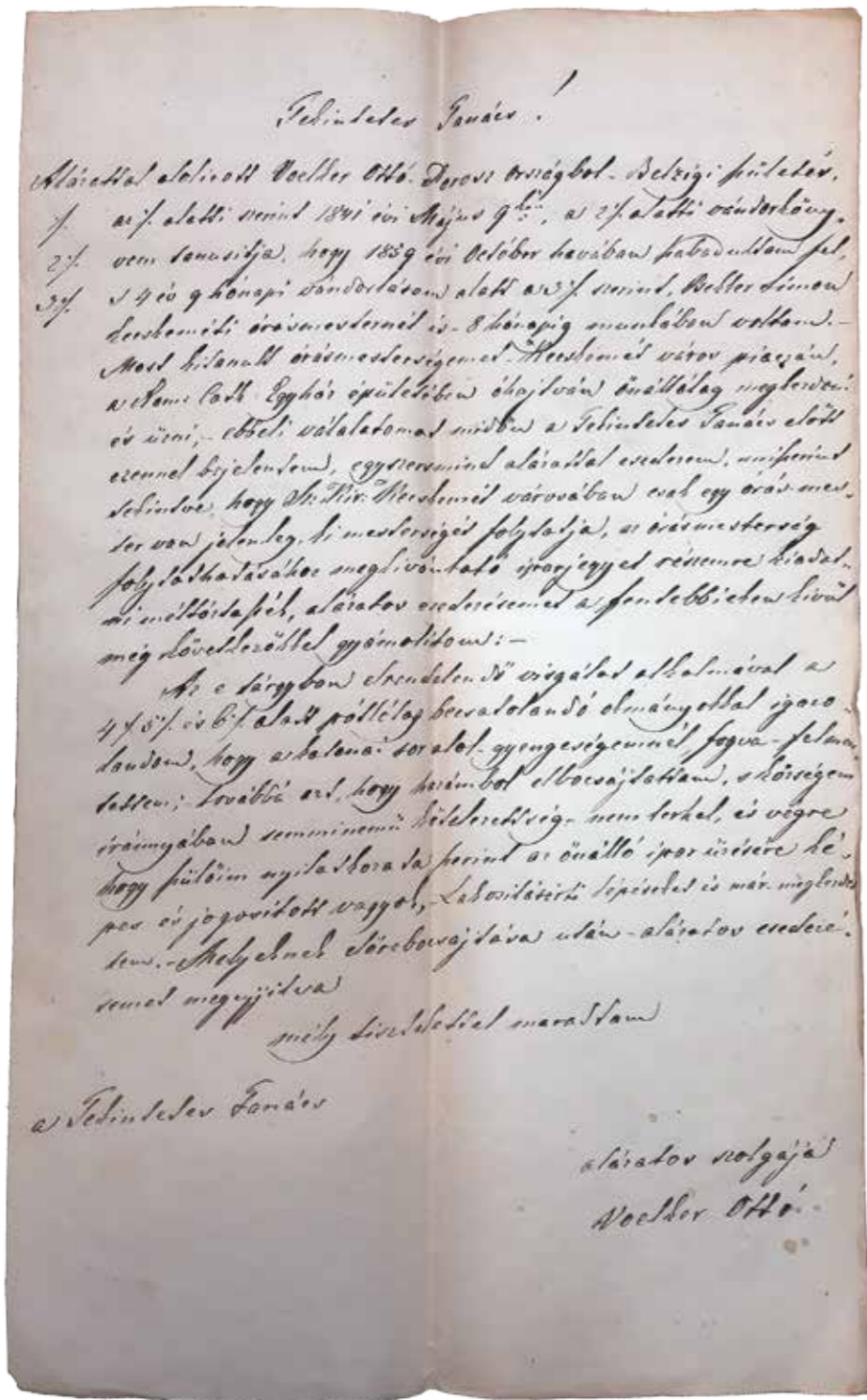
Voelker Roland 48 éven át gondozta a Nagytemplom toronyóráját. Az óraszerkezethez 165 lépcső vezetett fel, naponta 165 lépcsőt kellett megmászni fel és ennyit kellett megmászni lefele is. Az újságíró kiszámította, hogy a 48 év alatt kétszer 2 millió 984.200 lépcsőre lépett Voelker Roland. (Az óraszerkezet 40 méter magasban volt).

Voelker Roland órásmester ipara a Kecskeméti I. fokú Iparhatóság véghatározata szerint 1946. október 1-jén szűnt meg, ő maga Kecskeméten, 1952. október 2-án halt meg. Voelker Roland egész életét az órákhoz igazitotta, éltetője a rend és pontosság volt. Nevét a Nagytemplom toronyórájával összekötve, családja nevével pedig a Voelker-telep kapcsán őrzi az utókor emlékezete.

Felhasznált irodalom:

Horváth Árpád: Órák és órásook, Szabó Attila: Várostartó adatok a kecskeméti Ferences Rendház háztörténetéből, a Kecskeméti Közlöny 1929. aug. 4-i és 1942. jún. 16-i számai, valamint források a MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltárának iratai.

Péterné Fehér Mária

Voelker Ottó levele

KODÁLY EGYIK LEGHŰSÉGESEBB ÉS LEGKITARTÓBB TANÍTVÁNYA

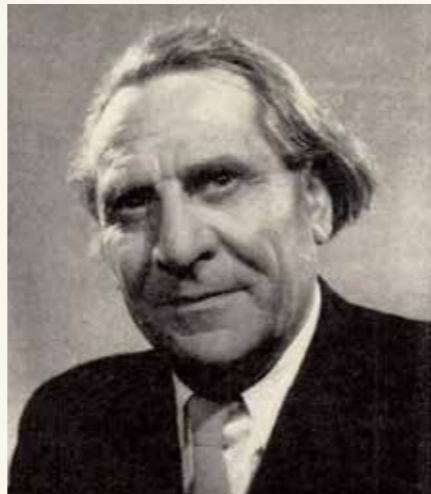
„A zeneművészetben különleges nevelő erő rejlik. Élni kell vele és tudni: hogyan! – Hogy mit ér e munka? Aranylón fénylik róla Kodály minden szava. Meghagyta, mi a teendő; Követni kell!”
(Ádám Jenő)

125 éve, 1896. december 12-én született Ádám Jenő Kossuth-díjas zenepedagógus, zeneszerző, karnagy.

Zenei pályája nehezen indult. Kottát írni – saját bevallása szerint – külső segítség nélkül tanult meg tízéves korában, első hangszeres tanulmányaira pedig csak akkor kerülhetett sor, amikor már a Budai Tanítóképző Intézet diákja volt. Tanítói oklevelét 1915-ben szerezte meg. Ekkor néptanítói állást vállalt és mellette beiratkozott a Zeneakadémia zeneszerzés szakára. Terveit azonban derékba törte az első világháború: 1916-ban orosz hadifogságba esett és Szibériába került. Hazaérkezve – külön engedéllyel – másfél év alatt elvégezte a hivatalosan négyéves képzést nyújtó polgári iskolai tanítóképzőt. Kőbányán kapott állást, ahol magyart, történelmet, német nyelvet és földrajzot tanított.

1921 novemberében jelentkezett Kodálynál, aki föl is vette e zeneszerzés szakos

hallgatói közé. Kodály kemény iskolája és a zenei műveltség általánossá tételének szükségességéről vallott eszméi életre szóló hatást gyakoroltak Ádám Jenőre. Az 1922/23-as tanévet Siklós Albert irányítása alatt töltötte, majd visszatért Kodályhoz és 1925-ben megkapta zeneakadémiai diplomáját. Nem sokkal ezután kezdődött oratórium-karmesteri pályafutása: 1929-ben a Budapesti Ének- és Zenekar Egyesület korrepetitoraként be kellett ugrania Lichtenberg Emil helyett Haydn Évszakok című oratóriumának előadására karmesternek. Ezután az esemény után éveken keresztül számos oratóriumot vezényelt nagy sikerrel és 1933-ban karmesteri diplomát is szerzett Felix Weingartnernél. Egyik hangversenye után Tóth Aladár így méltatta 1934-ben: „Händel Te Deuma Ádám Jenő ragyogó karmesteri vezetésével főiskolánk növendékegyüttesének egyik leghűségesebb, legkomolyabb teljesítménye volt. Nem dicsérhetjük eléggé azt a lelkes pe-

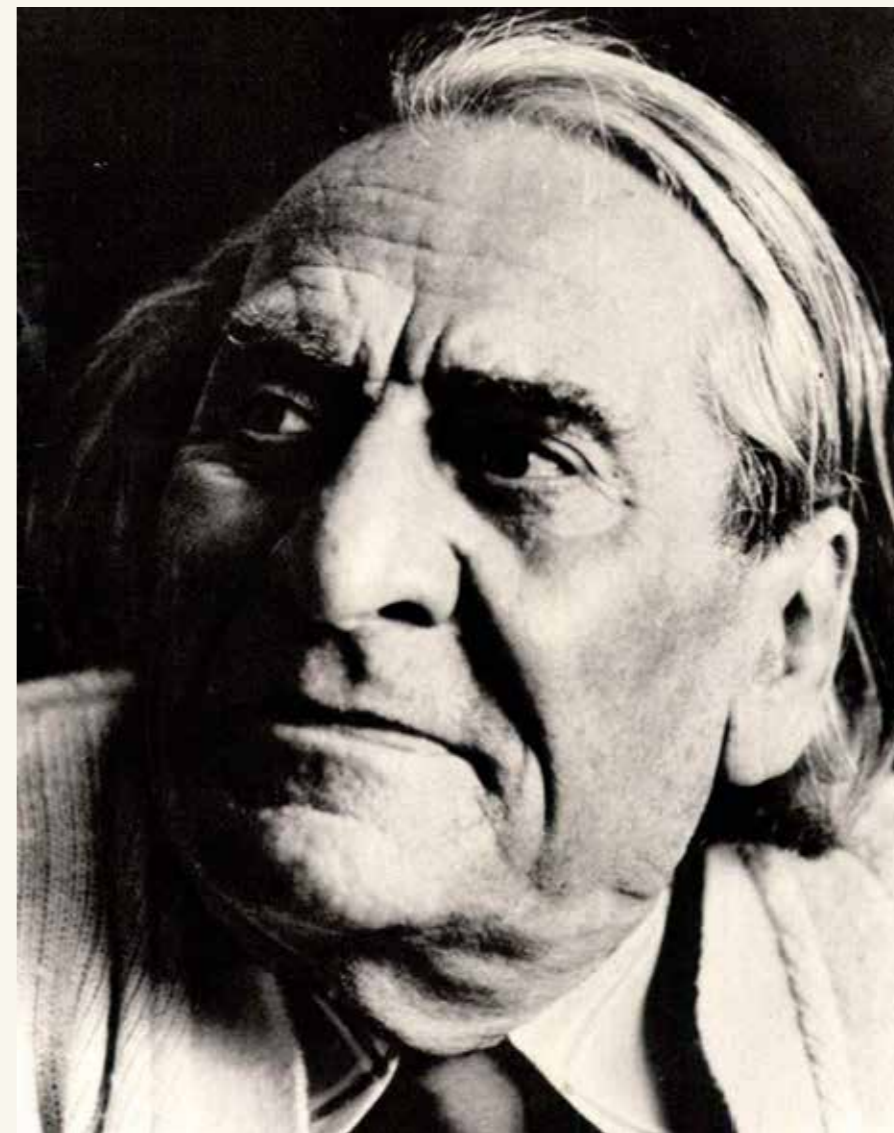
Ádám Jenő Kossuth-díjas zenepedagógus, zeneszerző, karnagy

dagógiai munkát, mellyel Ádám az intézet énekkarát rövid idő alatt igen előkelő színvonalra tudta emelni. Friss, forró, lüktető élet áradt minden taktusból, és akik itt Händel zenéjét megszólaltatták, azok

valóban benne is éltek ebben a fölséges muzsikában.”

Karmesteri munkája mellett folyamatosan komponált – Magyar karácsony című operáját 1931-ben mutatta be az Operaház –, és népdalgyűjtő körutakra is járt. Mind-

Kodály Zoltán együtt a régi tanítványokkal (Budapest, 1948. október). Balról jobbra: Kertész Gyula, Kodály Zoltán, Engel Iván (Svájc), Serly Tibor (USA), Seiber Mátyás (Anglia), Szelényi István, Ádám Jenő, Bárdos Lajos, Szigeti Mihály és Kerényi György (Orelly felvétele)

Kodály Zoltán és végzős növendékei egy búcsúkiránduláson, 1925 júniusában, a Budai hegyekben. Balról jobbra: Szelényi István, Szigeti Mihály, Kertész Gyula, Bárdos Lajos, Kodály Zoltán, Kerényi György, Seiber Mátyás, Ádám Jenő és Doráti Antal

emellett Hubay Jenő főigazgató meghívta a Zeneművészeti Főiskola tanárának az 1930/31-es tanévtől kezdődően. Eleinte csak az intézmény kórusát vezette, de később, egészen 1959-ben történt nyugdíjazásáig, igen sokféle tevékenységet végzett a Zeneakadémián: tanított szolfézszt, kargyakorlatot, népzénet, énekgyakorlatot, ének szerepgyakorlatot, dalirodalom-ismeretet, énektanítási módszertant és az ő feladata volt a Tanterv és útmutatás elnevezésű tárgy ismertetése is.

Az énektanítás módszertanának alighanem a legalaposabb ismerője volt valamennyi kollégája között. Egészen fiatal korától foglalkoztatta a zeneoktatás hatékonnyá tételének kérdése, amely – nagymértékben Kodály hatására – összekapcsolódott tudatában a magyar népzene széleskörű megismertetésének szükségességével is. Az 1930-as években megalakult

Fiatalkarmesterként, 1939-ben

Id. Nádasdy János: Portrévázlat Ádám Jenőről

Magyar Énektanítók Országos Egyesülete őt választotta elnökének. E téren is rendkívül tevékeny volt: tanfolyamokat és előadásokat tartott tanítók számára a relatív szolmizációs rendszer segítségével történő kottaolvasás tanításának módszeréről, amellyel ő egy saarbrückeni zenepedagógiai kongresszuson ismerkedett meg 1933-ban.

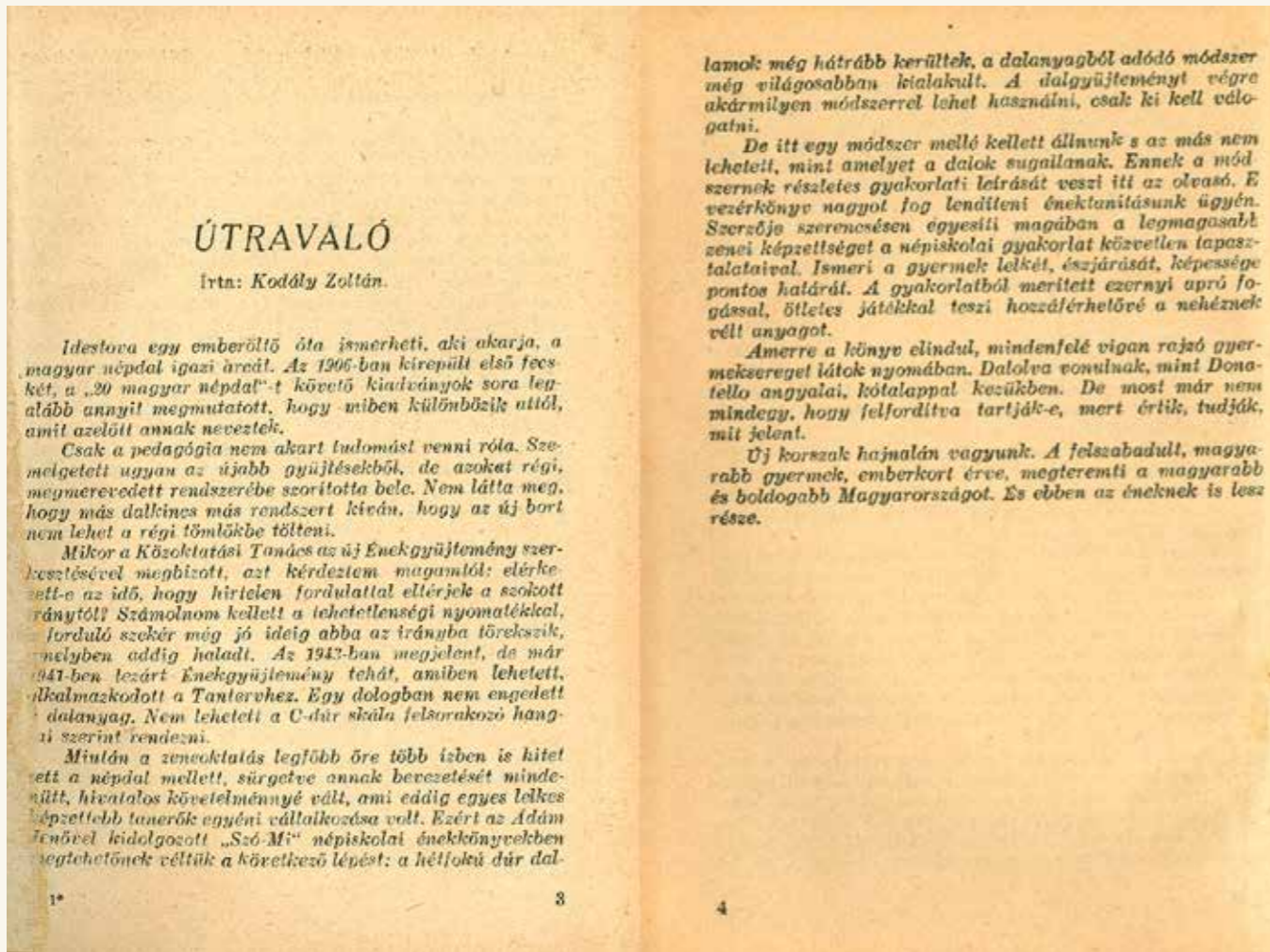
Kapcsolata Kodállal diákévei után sem szűnt meg, sőt, valójában még szorosabbá vált, amikor már kollégákként fáradoztak ugyanannak a zeneoktatási-népművelési elképzelésnek a megvalósításán.

Lényegében ennek köszönhető, hogy Ádám Jenő előadásokon ismertetett módszeréből azután részletesen kidolgozott módszertan lett, mivel Kodály volt az, aki egyre türelmetlenebbül sürgette ezt a munkát. Végül 1943-ban jelent meg Módszeres énektanítás címmel és világszerte Kodály-módszer néven terjedt el.

Ádám Jenő tanári, karmesteri, zeneszerzői, népdalgyűjtői munkája mellett arra is szakított időt, hogy népművelői tevékenységét, amelyben Kodály egyik leghűségesebb és legkitartóbb tanítványának bizonyult, rádióban, illetve vidéki városokban elhangzott előadások formájában is folytassa. Gyakran megfordult Kecskeméten. A híres városban megtartott előadásáról 1946 decemberében a Kecskemét címmel megjelenő politikai lap így számolt be: „A városháza közgyűlési termét zsúfolásig megtöltötte a közönség vasárnap este. Zeneakadémiánk kiváló tanára, Ádám Jenő, másfélórás előadásban méltatta a népdal jelentőségét. Hangsúlyozta, milyen szerepet tölt be a zene a társadalomban. Szólt a ponyvazene romboló hatásáról és az elsőkélyesedett magyar nótázásról. Végül az ifjúság lelki nevelésével és zenei ízlésének fejlesztésével kapcsolatban rámutatott arra, hogy a népdal a nép lelkének őszinte megnyilatkozása. Benne van a magyar múlt és az igazi magyar lélek. S ha jó magyarok akarunk lenni, magunkévá kell tennünk.”

Az ötvenéves Kodály Zoltán jubileumi díszhangverseny után. Mögötte balról jobbra: Kálmán Oszkár, Horusitzky Zoltán, Kerényi György, Ádám Jenő, Székelyhidny Ferenc, Karvaly Viktor és Palló Imre

ÚTRAVALÓ

írta: Kodály Zoltán.

Idestova egy emberöltő óta ismerheti, aki akarja, a magyar népdal igazi örökét. Az 1906-ban kirepült első fecskét, a „20 magyar népdal”-t követő kiadványok sora legálább annyit megmutatott, hogy miben különbözik attól, amit azelőtt annak neveztek.

Csak a pedagógia nem akart tudomást venni róla. Szemmelgelteti ugyan az újabb gyűjtelekből, de azokat régi, megmerevedett rendszerébe szorította bele. Nem látta meg, hogy más dalok más rendszert kíván, hogy az új börtön nem lehet a régi tömlőbe tölteni.

Mikor a Köznevelési Tanács az új Énekkönyvtár szerkesztésével megbízott, azt kérdeztem magamtól: elérkezett-e az idő, hogy hirtelen fordulattal elérjek a szokott iránytól? Számolnom kellett a tehetetlenségi nyomalékkal, forduló szeker még jó ideig abba az irányba törekszik, amelyben addig haladt. Az 1943-ban megjelent, de már 1941-ben lezárt Énekkönyvtár tehát, amiben lehetett, alkalmazkodott a Tantervhez. Egy dologban nem engedett: dalanyag. Nem lehetett a C-dúr skála felsorakozó hangjai szerint rendezni.

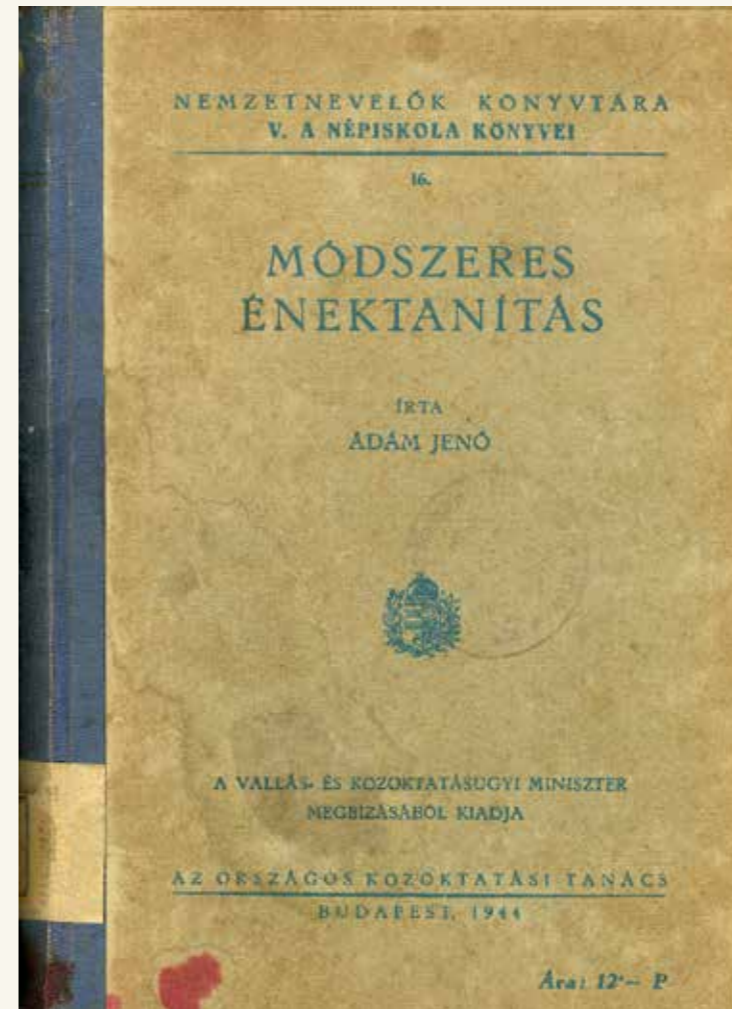
Mintán a zeneoktatás legfőbb öre több ízben is hitelt adott a népdal mellett, sürgetve annak bevezetését mindenütt, hivatalos követelménnyé vált, ami eddig egyes lelkes képzetlenebb tanárok egyéni vállalkozása volt. Ezért az Ádám Jenővel kidolgozott „Szó-Mi” népiszkolai énekkönyvekben megtehetőnek véltük a következő lépést: a helyfokú dár dal-

lamok még hátrább kerültek, a dalanyagból adódó módszer még világosabban kialakult. A dalgyűjteményt végre akármilyen módszerrel lehet használni, csak ki kell válogatni.

De itt egy módszer mellé kellett állnunk s az más nem lehetett, mint amelyet a dalok sugallanak. Ennek a módszernek részletes gyakorlati leírását vesszi itt az olvasó. E vezérkönyv naggot fog lendíteni énektanításunk ügyén. Szerzője szerencsésen egyesíti magában a legmagasabb zenei képzettséget a népiszkolai gyakorlat közvetlen tapasztalataival. Ismeri a gyermek lelkét, észjárását, képessége pontos határát. A gyakorlatból merített ezernyi apró fogással, ötletes játékkal teszi hozzáférhetővé a nehéznek vélt anyagot.

Amerre a könyv elindul, mindenféle vígan rajzó gyermekszereget látok nyomában. Dalolva vonulnak, mint Donatello angyalai, kótalappal kezükben. De most már nem mindegy, hogy felfordítva tartják-e, mert értik, tudják, mit jelent.

Új korszak hajnalán vagyunk. A felszabadult, magyarabb gyermek, emberkort érve, megteremti a magyarabb és boldogabb Magyarországot. És ebben az éneknek is lesz része.

NEMZETNEVELŐK KÖNYVTÁRA
V. A NÉPISKOLA KÖNYVEI

16.

MÓDSZERES ÉNEKTANÍTÁS

ÍRTA
ÁDÁM JENŐ

A VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSI MINISZTER
NEGBIZASÁBÓL KIADJA

AZ ORSZÁGOS KÖZOKTATÁSI TANÁCS
BUDAPEST, 1944

Ára: 12,- P

lyozta, milyen szerepet tölt be a zene a társadalomban. Szólt a ponyvazene romboló hatásáról és az elsőkélyesedett magyar nótázásról. Végül az ifjúság lelki nevelésével és zenei ízlésének fejlesztésével kapcsolatban rámutatott arra, hogy a népdal a nép lelkének őszinte megnyilatkozása. Benne van a magyar múlt és az igazi magyar lélek. S ha jó magyarok akarunk lenni, magunkévá kell tennünk.”

Zeneakadémiai nyugdíjazása után figyelme egyre nagyobb mértékben fordult az amerikai kontinensen élő magyarok kulturális támogatása felé. Egészen utolsó éveigi fáradhatatlanul dolgozott a kodályi elképzelés megvalósításán. 1955-ben az Érdemes művész kitüntető címet adományozták neki, 1957-ben pedig Kossuth-díjat kapott. 1979-ben szülőfaluja, Szigetszentmiklós emlékházat állított, amely Vöo Imre kitartó, alapos munkája eredményeként hűségese gyűjti és őrzi a gazdag életmű dokumentumait.

Ádám Jenő a zeneművészet számos területén alkotott maradandót, önmagát azonban elsősorban tanítónak tartotta. Élete lényegét 1978-ban ezekkel a szavakkal foglalta össze: „Ha visszaemlékszem a nyolc évtizedet meghaladó időre, amit átéltem, azt egyetlen egyenes vonallal tudnám összekötni a mai napig... Az a vonal elég feszes, nem is engedett soha. És meg lehet pendíteni, és zeng, mint egy húr. Ez a vonal a pedagógia, a tanítás. Tanítónak születtem, és tanítónak maradtam meg mind a mai napig.” 1982-ben hunyt el, abban az évben, amelyben mestere születésének 100. évfordulóját ünnepelte a zenei világ.

(Források: *Balás Endre: Én ültettem a cédrusfát. Ádám Jenő élete, munkássága. *Berkesi Sándor: Ádám Jenő, a néptanító *Dunakanyar, 1983 *Film, Színház, Muzsika, 1967 *Fotóművészet, 2011 *Kecskemét, 1946 *Muzsika, 1967, 1982 *Rákai Zsuzsanna: Ádám Jenő *zeneakademia.hu)

Varga Géza

Kodály Zoltán előszava Ádám Jenő munkájához

Ádám Jenő munkája

Ési Andrásné és dr. Szegedi Sándor a kísérleti parcellákon mutatja be az új fajtákat (Tóth Sándor felvétele)

Dr. Szegedi Sándor szőlőnemesítő

MATHIÁSZ JÁNOS ÉS KOCSIS PÁL MUNKÁJÁT FOLYTATTA

100 éve, 1921. december 6-án Izsákon született dr. Szegedi Sándor szőlőnemesítő, a Mathiász János és Kocsis Pál által elkezdett tradíció folytatója. Szülei is szőlőműveléssel foglalkoztak. Az elemi iskolát szülőhelyén végezte, majd Kecskeméten, a mezőgazdasági középiskolában tanult. A Kertészeti Akadémia oklevelét 1944-ben szerezte meg. 1945-ben a Földművelésügyi Minisztérium Újjászervező Csoportjának munkatársa lett, valamint az Országos Kertészeti Egyesület titkárává nevezték ki. Tanulmányait tovább folytatta a Kertészeti és Szőlészeti Főiskolán, ahol 1946 áprilisában kapott oklevelét.

1947 és 1949 között a Kiskőrösi Hegyközségi Tanács titkára volt, majd 1950-től 1981-ig, nyugállományba vonulásáig a Szőlészeti és Borászati Kutató Intézetben dolgozott. 1951-től Katonatelepen tevékenykedett, amelynek munkáját 1962-től ő irányította. 1972 és 1977 között a Kecskeméti Kutató Állomás igazgatója, majd az intézet tudományos végzett feladataikról később, 1984-ben így írt: „A mezőgazdasági kutatóintéze-

teket 1950-ben szervezték újjá. Ekkor az Országos Szőlészeti és Borászati Kutató Intézethez csatolták a Mathiász János és tanítványa, Kocsis Pál Kossuth-díjas szőlőnemesítő telepét, és ekkor kezdődött el hazánkban az intézményes szőlőnemesítés. Munkánk tervezésénél elméleti ismereteinken kívül főként elődeink nemesítői tapasztalataira támaszkodtunk. [...] A mi szőlőnemesítő telepünkön a cseme-geszőlő nemesítéséhez voltak kedvezőek a feltételek, hiszen Mathiász gyűjteménye

Dolgozószobájában

Szőlőfajta-vizsgálat dr. Zilai János intézetigazgatóval

Dr. Szegedi Sándor igazgató citológiai vizsgálatot végez a laboratóriumban (Jánosi Ferenc felvételei)

A megyei vezetők Mathiász János-díjjal ismerték el a munkáját

Szemle a szőlőiskolában
(dr. Szegedi Sándor, dr. Nyújtó Ferenc
és dr. Kúsa Antal – fotó: András Ida)

közel 600 fajtát jelentett. Minthogy Kocsis Pál is elsősorban csemegeszőlő-nemesítő volt, a munka szétesztásakor a Mathiász-telep a csemegeszőlő nemesítését kapta feladatul. Ekkor vizsgálati módszert dolgoztunk ki a csemegeszőlők értékelésére, szelekciós eljárást alakítottunk ki a magoncok kiválogatására, és korszerű magoncnevelési, illetve -szaporítási módszereket vezettünk be. [...] 35 év alatt több mint százezer hibrid magoncot értékeltünk; ezek közül 308 értékes kertiszőlő- és 128 gombabetegségeknek ellenálló fajtajelöltet választottunk ki, és ezekkel kis-, illetve középparcellás kísérleteket folytattunk.”

Dr. Szegedi Sándor 1959-től a csemegeszőlő-nemesítés témavezetőjeként dolgozott. Célkitűzése a koraiság, a jó termőképesség, a nagyfűrtűség, a nagybogyúság és a minőség kombinálása volt. 40.000 hibridet állított elő munkatársaival, melyekből a Favorit, a Boglárka, a Rekord és a Téli muskotály fajták jelzik munkája sikerét. 1969-ben rezisztencia-nemesítéssel kezdett foglalkozni. Ennek egyik ered-

ménye lett az államilag elismert Pölöskei muskotály.

Magas színvonalú munkáját számos állami és szakmai kitüntetéssel, többek között a Munka Érdemrend bronz és arany fokozatát, a Mathiász János-érmét és a Mathiász János-díjat, valamint a 600

éves Kecskeméti jubileumi érmét is átvehette. A megyeszékhely felszabadulásának 35. évfordulóján a híres város díszpolgárává választották.

Nyugdíjas éveiben sem hagyta abba a kutatómunkát. Szinte naponta keresték fel lakásán a mezőgazdasági nagyüzemek szakemberei és a kistermelők, tanácsait kérték, fajtái felől érdeklődtek. Magáról ezt írta: „Sok örömet okozott számomra kutató és nemesítő munkám. Azt gondolom, hogy népemem és szakmámat becsülettel és hűséggel szolgáltam és szolgálni is kívánom, cselekvőképességem végső határáig.” Szavait valóra váltotta. Teli volt tervekkel, élete utolsó napján is az új csemegeszőlő-hibridek és -fajták telepítési tervén fáradozott. 1986. december 4-én váratlanul ragadta el a halál.

(Források: *Katonai József Könyvtár *Katonatelepi Közügyek, 2016 *Kecskeméti Életrajzi Lexikon *Kertészet és Szőlészet, 1987 *Képes Újság, 1984 *Ország Világ, 1957 *Népszabadság, 1984 *Petőfi Népe, 1986)

Varga Géza

MÚLT ÉS JELEN AZ ÉVFORDULÓK TÜKRÉBEN

75 éve, 1946. november 5-én hunyt el Pettenkoffer Sándor. A szőlészeti-borászati kultúra egyik legnagyobb és legsokoldalúbb egyénisége 1868-ban született. Gazdasági oklevelét 1890-ben a Magyaróvári Gazdasági Akadémián szerezte, majd elvégezte a budapesti Felsőbb Szőlő- és Borgazdasági Tanfolyamot. 1897-től Kecskeméten, Miklóstelepen, majd Villányban, illetve Balaton melletti településeken dolgozott.

1915-ben a budafoki vincellériskola igazgatója lett, de oktatott a Kertészeti és Szőlészeti Főiskolán és részt vett a közgazdászképzésben is. 1921-ben szőlészeti és borászati főfelügyelőnek nevezték ki. A szőlőművelés és borkezelés tudományos kutatása terén úttörő munkát végzett. 1922-ben megjelent kötetét. A borászat kézikönyvét a szakemberek a borászat bibliájaként tisztelik.

150 éve, 1871. november 15-én született Baltazár Dezső jogász, tiszántúli református püspök. Iskoláit Debrecenben, Budapesten, Berlinben és Heidelbergben végezte. Előbb a fővárosban vallásánárként és minisztériumi tisztviselőként dolgozott, azután Hajdúszoboszlón lelkésszé választották. A kiváló szónoki képességekkel és publicista vénával rendelkező, radikális állásfoglalásairól ismert fiatal

lelkész közegyházi pályája gyorsan ívelt felfelé. 1911-ben a Tiszántúli Református Egyházkerület püspökévé választották. Sokat tett a tiszántúli térség egyházi és iskolai életének megújítása érdekében. Így például kulcsszerepe volt a debreceni egyetem létrehozásában, és a kecskeméti egyetemes református jogakadémia avatónnapján, 1924. szeptember 28-án is ő mondta az ünnepi beszédet.

100 éve, 1921. november 20-án hunyt el Barlai Béla kohómérnök, főiskolai tanár, szakíró. 1870-ben született. Tanulmányait a győri bencés főgimnáziumban kezdte, majd a kegyes tanítórend váci intézetében folytatta, míg a gimnáziumot Kecskeméten fejezte be 1890-ben. Ám nem lett piarista szerzetes. Selmecen kohómérnöki diplomát szerzett, később Kolozsvárott a kémia doktorává avatták. 1901-től a

Selmecbányai Bányászati Főiskolán tanított. Hosszú időn át tanszékvezető, egy ideig pedig a főiskola rektora is volt. Ő szervezte meg az intézmény vaskohászati kísérleti laboratóriumát. Jelentős munkát végzett a hazai kohómérnöképzés, illetve a bányászati és kohászati felsőoktatás fejlesztése és korszerűsítése terén. Tankönyvei a magyarországi szakirodalom alapvető művei.

175 éve, 1846. december 13-án született Tomcsányi Lajos egyháztörténész, pedagógus. Tanulmányait Kalocsán, Kecskeméten, Budapesten és Innsbruckban végezte. A tiroli városban szentelték pappá, tanári munkáját is ott kezdte meg. Hazatérte után előbb Kalocsán, azután Szatmárnémetiben és Pozsonyban tanított. 1898-tól haláláig Budapesten, a Jézus Szíve-templomban és a

Horánszky utcai Kongregációs Otthonban végzett lelképásztori munkát. Írásaiban aktuális jogi kérdésekkel, az egyház és az állam viszonyával is foglalkozott, alaposan megvizsgálta az akkor égető problémát, a főkegyúri jogot. A Religióban megjelentetett polemizáló cikkei miatt a kalocsai érsekség perbe fogta, ügyében XIII. Leó pápa számára kedvezően döntött. Több önálló kötete is megjelent.

135 évvel ezelőtt született Heredy Szabó Imre hegedűművész-tanár, zeneszerző. A Zeneakadémián 1909-ben végzett. Pedagógusi pályáját budapesti zeneiskolákban, illetve a Budai Zeneakadémia Egyesületben kezdte. 1917-től Kecskeméten a városi zeneiskola tanára volt, de tanított a fiú- és leányiparostanonciskolában, a Piarista Gimnáziumban és a Tisza Lajos

Református Főgimnáziumban is. A kecskeméti ifjúsági zenekar munkáját is irányította. A híres városban rendezett koncertek egyik legtöbbet foglalkoztatott szereplője volt, hegedűjátékában gyakran gyönyörködhetek a zeneszerzők, de zeneszerzőként is sok sikert aratott, egyik művéért még országos elismerést is kapott. 24 évig dolgozott Kecskeméten, 1941-ben erdélyi városok zeneiskoláinak igazgatója lett.

200 évvel ezelőtt született Fischmann Simon Henrik főrabbi, Fényes Adolf festőművész édesapja. 1846-ban egyhangúlag őt választották meg a kecskeméti zsidó hitközség főrabbijává. Hamarosan nagy tekintélyre és népszerűsége tett szert. Aktívan részt vett az 1848–49-es eseményekben, a szabadságharcban való részvételre buzdította híveit, megáldotta a csatákba indulókat. A bukás után a hadisarc kivétele ellen

eredményesen tiltakozott. Később a hitközség szellemi és anyagi fejlődését segítette elő, ő kezdeményezte az új zsinagóga építését is, amit 1871-ben adtak át. Haláláig, 1879-ig szolgálta híveit. Virányi Ignác az emlékbeszédében így méltatta: „... szerény, bölcs, igazság-szerető, szívélyes, kedves, szellemes és hogy az erények szótárát ki ne merítsem, tetőtől talpig, derék becsületes ember volt.”

Keresse a Kecskeméti Médiacentrum nagy érdeklődéssel kísért helytörténeti kiadványát, a Híros Históriák magazint!

A HÍROS HISTÓRIÁK LAPSZÁMAI MEGVÁSÁROLHATÓK KECSKEMÉTEN:

- a Kecskeméti Médiacentrumban (Szabadság tér 2.)
- a Kőborló Könyvesboltban (Csongrádi u. 1.)
- a Piacsarnokban, a könyvárusnál és az újságárusnál.